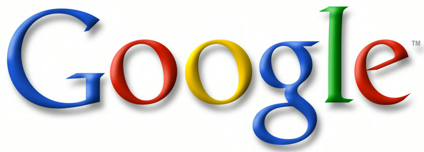

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

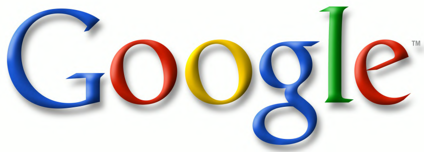
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Esopet; opnieuw naar het handschrift uitgegeven en van eene ...

Aesop

Digitized by Google

Main Lib.

The Karl Weinhold Library. Presented to the University of California by John D. Spreckels A.D. MDCCCCIII

751e
Dw

Digitized by Google

K. Weinhold

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTHEEK

VAN

MIDDELNEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. E. MOLTZER
Hoogleeraar te Groningen,

EN

Dr. JAN TE WINKEL
Praeceptor aan het Gymnasium te Groningen.

MET MEDEWERKING VAN

Prof. W. G. BRILL, Prof. J. F. J. HEREMANS, Prof. W. J. A. JONCKBLOET
Prof. J. VERDAM en Prof. M. DE VRIES.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1881.

Digitized by Google

Digitized by Google

ESOPET.

OPNIEUW NAAR HET HANDSCHRIFT UITGEGEVEN EN VAN EENE

INLEIDING EN WOORDENLIJST VOORZIEN

DOOR

Dr. JAN TE WINKEL.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1881.

Digitized by Google

Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.

Digitized by Google

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

INLEIDING.

I. DE ESOPET.

Ruim zestig jaar zijn er verloopen sinds Clignett door zijne *Bijdragen* [1]) toonde, dat hij wilde voortbouwen op den grondslag, door Huydecoper gelegd, en het Nederlandsch der middeleeuwen, waaraan de taalgeleerden toen nog te weinig aandacht geschonken hadden, eene zorgvuldige beoefening waardig keurde. Behalve het tamelijk kort gedicht van Willem van Hildegaersberch „Van Sinte Gheertruden min", later naar een ander handschrift gedrukt door C. P. Serrure [2]), en naar beide handschriften door Dr. W. Bisschop en Dr. E. Verwijs [3]), bevatten die Bijdragen, zooals bekend is, alleen eene verzameling van 67 Aesopische fabels in mnl. vertaling, 1563 verzen groot. Toch maken zij een octavo deel van bijna dertig vel uit, daar Clignett zich van den Esopet bediende om allerlei mnl. woorden en uitdrukkingen, die vóór hem nog niet of nog niet voldoende verklaard waren, op te helderen, vooral ook door het aanhalen van tal van plaatsen uit toen nog onuitgegeven handschriften.

Hoe hoogst verdienstelijk nu die uitgave van den Esopet moge zijn, vooral ook door de nauwkeurigheid, waarmeê het HS. is afgedrukt, toch oordeelde ik het niet ongepast, eene nieuwe in het licht te zenden. Overvloed van exemplaren immers bestaat er van Clignett's Bijdragen niet, en bij de tegenwoordig meer en meer toenemende belangstelling in het Nederlandsch der middeleeuwen achtte ik het wenschelijk, dat de Esopet gemakkelijker te verkrijgen viel, dan nu

---

[1]) Mr. Jac. Arn. Clignett, *Bijdragen tot de oude Nederlandsche Letterkunde*, 's Gravenhage 1819.

[2]) C. P. Serrure, in het *Vaderlandsch Museum* II (Gent 1858) bl. 378—394.

[3]) Dr. W. Bisschop en Dr. E. Verwijs, *Gedichten van Willem van Hildegaersberch*, 's Gravenhage 1870 bl. 142—148.

Digitized by Google

het geval is. Bovendien is het werk van Clignett — en hoe kan het ook anders, na zestig jaar? — wat verouderd. Moge de tekst nu juist zooveel herziening niet behoeven, de interpunctie laat vrij wat te wenschen over, de aanteekeningen zijn hier en daar voor verbetering vatbaar, op verschillende kleine bizonderheden is niet gewezen, andere zaken daarentegen zijn veel uitvoeriger behandeld dan bij den stand der wetenschap in dezen tijd noodig is. Vandaar dat aan eenen herdruk der Bijdragen niet kon gedacht worden, maar eene zelfstandige uitgave van den Esopet moest worden geleverd met een beknopt glossarium, waarin zooveel mooglijk moest opgenomen worden wat verklaring of althans vermelding behoefde, opdat men niet zou gedwongen worden bij deze uitgave ook die van Clignett nog steeds te blijven raadplegen. Waar de vorige uitgever uitvoeriger, dan nu noodig is, het een of ander behandelde, konden belangstellenden gemakkelijk naar hem verwezen worden.

De boven omschreven taak op mij nemende, begon ik met het eenige handschrift, dat wij van den Esopet bezitten, met de uitgave van Clignett te vergelijken. Ik geef het ook nu weder onveranderd, met dien verstande, dat ik de meeste afkortingen, ook die, welke Clignett eenvoudig overnam, heb ingevuld. De mij welwillend door Dr. M. de Vries meêgedeelde of door mij voorgeslagen verbeteringen teeken ik alleen aan den voet der bladzijden op.

Het handschrift, dat, zooals men weet, eertijds in het bezit van Huydecoper en later van Z. H. Alewijn was, die het in 1788 aan de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde vermaakte, vormt een deel (namelijk blad 85—94) van den pergamenten codex [1]), die ook Ferguut, Floris ende Blancefloer, der Ystorien Bloeme, Bediedenis der Misse en Dietsche Doctrinael bevat, en uit de 14de eeuw dagteekent. Voor zoover den Esopet aangaat, wordt het door Clignett aldus beschreven: „Het HS., met eene zeer oude, doch leesbare hand op perkement geschreven, in klein folio formaat, bestaat slechts uit twintig bladzijden, ieder verdeeld in twee kolommen; het bevat op iedere kolom veertig regels, uitgenomen de laatste bladzijde, welker tweede kolom alleen uit vijf regels bestaat. In het HS. zelve worden geene zoogenoemde geschilderde voorletters of andere bijsieraden gevonden; alleen is, bij den aanvang van iedere Fabel, de eerste of hoofdletter met rooden inkt geschreven, welke eenvoudigheid tot bewijs van den hoogen ouderdom van ons stuk verstrekt, daar veelal in de oudste HSS. de minste sieraden gevonden worden" [2]).

Dat HS. is, blijkens de opzettelijk in de laatste fabel opengelaten verzen, eene, waarschijnlijk onverminkte, copie van een ouder HS.,

---

[1]) No. 191 der HSS. van de Maatschappij der Ned. Letterkunde te Leiden.

[2]) Clignett, *Bijdragen*, Voorberigt bl. XXI.

Digitized by Google

dat eene verzameling van fabels moet bevat hebben, welke òf onvoltooid bleef, òf, wat waarschijnlijker is, op het eind verminkt of onleesbaar geworden was, toen de afschrijver van ons HS. haar onder de oogen kreeg. Dat hij zelf alles heeft overgeschreven, wat hij overschrijven kon, en zijn werk voor afgedaan hield, blijkt uit het onderschrift: *laus deo amen.* Zelfs schijnt hij meer geschreven te hebben dan hij vóór zich had. Dr. Jonckbloet toch wijst op eenige versregels, „die zoo geheel in strijd zijn met wat voorafgaat, dat er geen de minste twijfel overblijft, of zij van eene andere hand zijn" [1]). Blijkbaar was de afschrijver het soms niet eens met den dichter, of wilde hij de gestrengheid van diens oordeel, vooral als het wat algemeen was, eenigermate verzachten. Dat doet zich met name voor bij fabel **60** vs. 27—30 en fabel **61** vs. 61—64, misschien omdat de afschrijver zijn HS. voor eene vrouw bestemde, wier sexe hij, wilde hij ten minste niet onbeleefd zijn, niet zonder voorbehoud mocht laten bekelen. Aan den afschrijver wijt Dr. Jonckbloet ook de onzuiverheid of slordigheid van taal, waarvan de Esopet hier en daar een voorbeeld levert, ofschoon er te dien opzichte over het algemeen meer te prijzen dan te laken valt. Vooral door kortheid en puntigheid munt het werkje uit.

II. CALFSTAF EN NOYDEKIJN.

Door wien en wanneer is de Esopet gedicht? Ter beantwoording van die vraag verwijzen wij weder naar de door Maerlant in 1284 of misschien reeds een paar jaar vroeger [2]) geschreven verzen, *Sp. Hist.* I^3, 3 vs. 1—12:

„In Cyrus tiden was Esopus,
Die favelare, wi lesent dus,
Die de favele conde maken,
Hoe beesten ende vogle spraken.
Hier ute es gemaect Aviaen
Ende andere bouke sonder waen,
Diemen Esopus heet bi namen.
Ware oec iemen dien si bequamen,

---

[1]) Dr. W. J. A. Jonckbloet, *Gesch. der Middennederlandsche Dichtkunst* II (Amst. 1852) bl. 276.

[2]) Zie mijn *Maerlants werken, beschouwd als spiegel van de dertiende eeuw*, Leiden 1877 bl. 58.

Digitized by Google

Die hevet Calfstaf ende Noydekijn
Ghedicht in rime scone ende fijn.
Souke haer gedichte, hi vinter inne
Spellecheit ende wijsheit van zinne".

Van Wijn was de eerste, die de aandacht op deze verzen vestigde, maar het betwijfelde, of Maerlant wel op den Esopet doelde, „omdat hij op eene volleedige vertaalinge der, toen aanweezige, Fabelen van Esopus schijnt te zien, waar mede de naam van *Esopet*, d. i. *kleinen Esopus*, niet wel strookt" [1]). Dat bezwaar echter is denkbeeldig: Maerlant heeft Aesopische fabelen op het oog, maar spreekt noch van eene volledige, noch van eene onvolledige verzameling. Het is dus mooglijk, dat Maerlant onzen Esopet bedoelt, en in dat geval zouden wij er de dichters van kennen; doch natuurlijk is het even mooglijk, dat ook anderen Aesopische fabels hebben vertaald, en dat wij juist die vertaling bewaard hebben, terwijl die van Calfstaf en Noydekijn verloren ging. Daarom zegt ook Clignett, dat hij „nergens de minste aanleiding gevonden heeft, om onze oude berijmde vertaling aan eenen van deze beide dichters te mogen toekennen". Toch verklaart hij, dat het werk hem, om de taal, uit de dertiende eeuw schijnt te dagteekenen, en dat het hem „niet onwaarschijnlijk voorkomt, dat welligt een der beide, door Maerlant vermelde, schrijvers voor den dichter onzer Berijming mag gehouden worden" [2]). Hij doet echter verkeerd door steeds van twee fabelverzamelingen te spreken, daar Maerlant blijkbaar maar aan één gemeenschappelijk werk van twee dichters wil doen denken.

Verder dan Clignett hebben wij het nog niet gebracht. Achtereenvolgens werd de onbewijsbaarheid, doch waarschijnlijkheid der meening, dat Calfstaf en Noydekijn de dichters van den Esopet zouden wezen, aangenomen door Hoffmann von Fallersleben [3]), Lulofs [4]) en Jonckbloet [5]).

Mochten de beide, door Maerlant genoemde, fabeldichters den Esopet hebben vervaardigd, dan moet die in 1284 reeds bestaan hebben, doch in elk geval schijnt de dertiende eeuw de tijd te wezen, waarin hij gedicht werd, en Vlaanderen de streek, waar hij oorspronkelijk te huis behoorde. Men schijnt dat uit de taal te mogen opmaken, zooals men uit den inhoud met zekerheid kan bewijzen, dat de dichter zeer vertrouwd

---

[1]) H. van Wijn, *Hist. en Letterk. Avondstonden* Amst. 1800 I bl. 262 vlg.

[2]) Clignett, *Bijdragen*, Voorberigt bl. X.

[3]) Hoffmann von Fallersleben, *Horae Belgicae* I (Breslau 1833) p. 125, 2te Ausg. Hannover 1857 p. 112.

[4]) B. H. Lulofs, *Handboek van den vroegsten bloei der Ned. Letter.* Groningen 1845 bl. 152.

[5]) Dr. Jonckbloet, *Gesch. der Mnl. Dichtkunst* II bl. 277 vlgg.

Digitized by Google

moet geweest zijn met de Reinaertssage, zij het dan ook niet juist in dien vorm, waarin wij die, tot een kunstwerk van groote waarde verwerkt, bezitten. Herhaalde malen komt in den Esopet de Vos onder den bekenden naam van Reinaert voor (Fabel **15** vs. 3, 11; **23** vs. 7, 9, 11; **37** vs. 11, 16, 18; **48** vs. 5, 19, 31, 35; **55** vs. 5; **66** vs. 1, 3, 7); de Vos spreekt den Wolf als *Oom* aan (**48** vs. 12), en de uitdrukking „van reinaerts spele spelen" (**13** vs. 16) komt voor in den zin van eenen gemeenen, listigen streek uitvoeren. De ezel heet *Boudewijn* (**17** vs. 7), een naam, die niet in den Reinaert gevonden wordt, maar ontleend schijnt te zijn aan Balduinus van Vlaanderen, wiens naam in den *Reinardus Vulpes* als naam van den ezel voorkomt [1]). De aap heet *Martijn* (**52** vs. 27), en beide laatste namen zijn blijkbaar uit den Esopet overgenomen door den omwerker van den Reinaert, wiens gedicht, uit het laatste kwart der veertiende eeuw, nog meer bewijzen bevat van bekendheid met den Esopet, waaraan zelfs verscheidene verzen ontleend zijn [2]).

Eene plaats bij Jan Boendale, waar over de Aesopische fabels gesproken wordt, haal ik slechts volledigheidshalve aan, ofschoon daaruit niet eens blijkt, of Boendale ze in eene Nederlandsche vertaling heeft gekend, dan wel alleen in 't Latijn [3]):

„Hets waer, Ysopus ende Aviaen
Dichten ende doen verstaen
Ghedichten van vele zaken,
Van dieren alse datsi spraken:

---

[1]) Zie *Reinardus Vulpes* (ed. F. J. Mone, Stuttgardiae et Tubingiae 1832) IV 369. Vgl. den *Renard nouvel* (éd. Méon) vs. 102 vlgg.

„Li asnes ki n'estoit avers
Ne escars de paistre cardons
Bauduinz i fu et Fromons,
Fil Timer erent et jumiel".

Nog altijd is de naam *baudet*, d. i. Boutje, in Frankrijk voor ezel in gebruik.

[2]) Men vergelijke Esopet **8** met Reinaert 5847—5898, vooral 5864 vlg. en 5883 vlg., Esopet **17** met Reinaert 5700—5768, waarvan vs. 5707 aan den ezel den naam van Boudewijn geeft, en vs. 5711, 5715—5718, 5729—5733 en 5739—5747 in den Esopet teruggevonden worden; en verder Esopet **20** met Reinaert 5669—5690. Willems trachtte daaruit (in de Inl. op zijne uitgave van den Reinaert) te betoogen, dat de Esopet uit den Reinaert geput had, en deze laatste dus vóór of in de dertiende eeuw moest gedicht zijn. Dat juist het omgekeerde waar is, en de dichter van den Reinaert den Esopet heeft geplunderd, is aangetoond door Dr. Jonckbloet, *Gesch. der Mnl. Dichtkunst* I bl. 186 vlg.

[3]) J. Boendale, *Lekenspieghel* III 15 vs. 183—196. Dr. M. de Vries zegt, *Inleiding* bl. LXV: „Het is niet met zekerheid te bepalen, of onze dichter met de aangehaalde fabelen juist den Nederlandschen *Esopet* bedoelt, dan wel de Latijnsche bewerking".

Digitized by Google

Dats om leringhe, diere uut gaet,
Daer men des volcs wesen bi verstaet;
Ende menighe ander rime
Als van Reynaerde ende Ysegrime,
Brunen den bere ende den das.
Dat dese dinc vonden was,
Was al om lere ende wijsheit,
Als ic u voren hebbe gheseit;
Want een sin, die is zwaer,
Die maken exemple claer".

Merkwaardig echter is het, dat deze verzen, zoo al niet woordelijk, dan toch wat den inhoud aangaat, vrij wel overeenstemmen met een gedeelte van den proloog voor den Esopet. Die overeenkomst nu zou tot het vermoeden kunnen leiden, dat Boendale inderdaad onzen Esopet heeft gekend; en bedenken wij nu verder, dat de Antwerpsche dichter op letterkundig gebied laakt, wat zijn leermeester Maerlant laakt, en prijst, wat Maerlant prijst, dan kunnen wij de aangehaalde plaats beschouwen als eenen terugslag op hetgeen in den *Spiegel Historiael* aangaande Calfstaf en Noydekijn gevonden wordt. Wie geene strikte bewijzen verlangt, zou dan in de plaats van Boendale eene bevestiging kunnen zien van het waarschijnlijk vermoeden, dat Calfstaf en Noydekijn de dichters van den Esopet zijn geweest.

Nemen wij dat eens aan, dan wordt het de vraag, of wij van beiden ook iets meer kunnen weten, dan het weinige goeds, dat Maerlant van hen zegt.

Van Calfstaf is verder niets bekend geworden, maar met Noydekijn is het misschien anders [1]). Hoffmann von Fallersleben toch vond drie versjes van eenen zekeren Noydekijn [2]) in een pergamenten HS. (No. 721) op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, dat 115 grootere en kleinere gedichten bevat. Zij zijn daarin No. 15, 97 en 109, en werden door Hoffmann afgeschreven voor Bilderdijk, die ze uitgaf [3]). In hetzelfde HS. bevond zich als No. 46 nog een vierde gedicht, dat misschien ook geheel, maar in elk geval wat de laatste vier verzen aangaat, werk van Noydekijn mag heeten, en voor het eerst, maar zeer slecht, werd uitgegeven door Le Jeune [4]), van wien

[1]) Slechts pro memoria herinner ik er aan, dat zekere „Engramus dictus Noyken" omstreeks het jaar 1260 in Brabant of Limburg gevonden is door F. J. Mone, *Uebersicht der Niederländischen Volks-Literatur älterer Zeit*, Tübingen 1838 p. 322.

[2]) Zie Hoffmann von Fallersleben in de *Konst en Letterbode* voor 1821 II bl. 371, en *Horae Belgicae* I p. 11.

[3]) In W. Bilderdijk, *Taal en Dichtkundige Verscheidenheden* III (Rotterdam 1822) bl. 160—174.

[4]) Mr. J. C. W. Le Jeune, *Nederlandsche Volkszangen*, 's Gravenhage 1828 bl. 85.

Digitized by Google

het later door Visscher is overgenomen [1]). Hetzelfde gedicht komt ook voor in een papieren handschriftje, eertijds op het rijksarchief, nu op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage bewaard, en in zijn geheel uitgegeven door Dr. Verwijs [2]). Toen Zacher eenen geruimen tijd het groote Haagsche handschrift te zijner beschikking had, gaf hij daarvan een uitvoerig verslag [3]), en ontdekte er nog twee andere gedichten van Noydekijn in, No. 8 en 19. Van alle zes gedichten gaf hij de begin- en slotverzen op; alleen No. 46 gaf hij geheel, zoodat nu nog alleen No. 8 en 19 onuitgegeven gebleven waren. In die leemte voorzag Dr. van Vloten, die ze in 't licht zond, te gelijk met eenen herdruk van No. 46 en 15 [4]). Op het oogenblik dus zijn ze alle gedrukt, maar ze zijn verspreid, en daarom meen ik geen ondankbaar werk te doen met ze hier — voor het eerst alle gezamenlijk — in te voegen, opdat men, zoo Noydekijn de dichter is van den Esopet, en dezelfde als die Noydekijn, van welken ons de zes gedichtjes bewaard zijn, in dit werkje alles bij elkaar vinde, wat tot heden aan hem kan worden toegeschreven.

No. 8.

Nu dicwile hordic lesen
Ein deel van deser werelt wesen;
Daer hordic menige vremde worde.
In dien worden ic verhoerde
Een point, dat wil ic u vertrecken,
Want men bads mi niet te decken:
God ende die werelt, dese twee,
Die zullen te rechte zin ghevee [5]).
Die na den punten niet en werken,
Want men mach er doecht an merken.
Nu mogedi vragen: Noydekin,
Wat mach dat edel punte zin,
Dar God ende die werelt beyde in rust?
Hi machs hier horen, wie dat lust:
Dats tleven, dar boven zo en is niet [6]).
Ghi edel heren, dit beziet,

---

[1]) L. G. Visscher, *Bijdragen tot de Oude Letterkunde der Nederlanden*, Utrecht 1835, bl. 219.

[2]) Dr. E. Verwijs, *Van vrouwen ende van minne*, Groningen 1871. Het gedicht van Noydekijn komt daar voor bl. 43. Vgl. *Inleiding* bl. XVI.

[3]) Julius Zacher, in Haupt's *Zeitschrift für Deutsches Alterthum* I (Leipzig 1841) p. 227—262.

[4]) Dr. J. van Vloten, in *De Dietsche Warande* VII (Amst. 1866) bl. 370—376.

[5]) Blijkbaar zijn na dit vers twee of meer verzen uitgevallen, die het voorzindeel hebben uitgemaakt van vs. 9.

[6]) Dr. van Vloten, die de komma plaatste achter *boven*, begreep het vers niet

Digitized by Google

Bekent u, waen dat ghi zijt comen,
Bekent dat scheiden, het sal u vromen.
Kent uwen God voor uwen here,
Eert uwen here, dats u ere.
Ic segge dat men ter warheit vint,
Die sinen here niet en mint,
Sin here latene ongeloent.
Wat in desen worden woent
Dat kenne ende merke elc man.
Ic en wil noch ic en kan
Noch en dar dar niet af spreken.
Hem mach nemmermeer gebreken
Der werelt lof noch Goeds ere
So wie dat eert sinen here.
Die heren moten heren bliven,
Dat soude te recht elc vroet man scriven;
Mar den heren es een dinc bevolen,
Dat blijft van mi al onverholen,
Dats dienst te lonen bi bescheide:
Die here was wijs, die dat dede,
Want God die loent sinen vrient,
Die met goeder truwen dient.
Die dienst soude zin vor ogen,
So mocht elc mensche na dienst pogen.

No. 15.

Dit seyt Noydekin:
Et is Vrou Eren wal gevallen,
Si mach Vrou sin van allen,
Beyde in denken und in werken:
Dat mach men alle dage merken.
Wat in den lande nu ghesciet,
Dat en telt men ter Eren niet,
Liegen, driegen, achtersprake,
Stelen, roven, vredebrake,
Dats algader worden ere,
O wach! huden und ymmermere.

Vrou Eere zeghet dus mi:
Lof of hof daer ick niet en zi,

---

en hield het voor bedorven. Bij mijne interpunctie schijnt het goeden zin op te leveren, namelijk: „dat is het leven, waarboven niets is", dus „het hemelsche leven, dat alles te boven gaat". *Zo* staat geheel expletief; *niet* is natuurlijk een zelfstnw.

Digitized by Google

Daer moet Vrou Sceemte buten staen.
Her Erentrijch sprect, na mijn verstaen:
Vrou Eere, Vrou Sceemde moeten hoven,
Sal men den hof met eeren loven [1]).

No. 19.

Die Coninc Ere woude opgeven
Sin wapen bi sinen leven,
Nochtan dat hi gheruerich was [2]).
Sin dochter Minne troude her das [3])
Ende zegede: Vader, doet dat niet:
Min brueder Duecht, die ghi hier ziet,
Ic kent, hi es u oudste sone,
Sin beghin is herde scone;
Hi moet een luttelkin beherden,
Sullen hem uwer wapen werden;
Laten pinen wat hi mach;
Is dat hi criget sulc bejach,
Dat ghine willike croent,
So es hem herde wel geloent.
Vader, dats min hoechste raet;
Ende enich man, die na u staet,
Die sal mi wesen onderdaen,
Want ic hebbe van u ontfaen
Een mechtich, edel conincrike.
En kinne nieman min gelike
Sonder u, heer vader.
Aen u staet al min dinc algader.
Her Doget sprac: dats wel geseget.
Wie al zin dinc an u dreget,
Van minen vader wert hi verleent,
Ist dat hijt in truwen meent.
Min Oem, her Ruwe [4]), is so mechtich,
So edel und so bedachtich,
Hine laetse nemmermee bederven,
Die na uwer hulden werven.

---

[1]) De laatste zes verzen volgen eigenlijk niet op No. 15, maar alleen, met eene tusschenruimte, op No. 55, dat overigens geheel gelijkluidend is met No. 15. Bovendien maken zij nog het slot uit van No. 112 met dit onderscheid, dat daar in plaats van *Vrou Eere* te lezen staat: *Her Erentrijch*. Zij zijn dus waarschijnlijk niet van Noydekijn.

[2]) Voor *gheruerich* zal men wel moeten lezen *ghewerich*, d. i. weerbaar.

[3]) In plaats van *troude* leze men *roude*.

[4]) Lees *Truwe* in plaats van *Ruwe*.

Digitized by Google

Dus volget Vrou [1]) Eer Ver Minnen rade,
Ende Har Doget dient op genade,
Ende Har Trouwe zijt [2]) in die stad,
Daer Eer, dar Minne, dar Docht in sat.
Ver Milde sprac: ic bin verdreven;
Mar sagic Minne in Eren leven
Ende trouwelike Doecht hanteren,
Et en mochte niet falgieren,
En war werder dan ic bin.
So wie wil keren sinen zin
An coninc Ere, an Vrouw Ver Minne,
An Docht, an Trouwen, hi sal winnen
Lof in den hemel ende op der erden.
Dat comt hem van hoeger werden,
Diemen Jhs. Xps. noemt,
Die alle dinc ten besten doemt.
Wie God gan, dat hi criget eere,
Danket Gode. Dats Noyden leere.

Waerheit [3]).

No. 46.

Min vrou heyt Wendelmoet [4]).

In sorgen heb ic gesin [5]) altoes
Sint min hertte yerst vercoes
Te poten enen wijngaert,
Die mi dicke zuere waert.
Hi staet op enen berg so hoege,
Ende die gront is so droege,
Dat hi gewassen niet en can.
Sint dat icken ierst gewan,
Sone is hi gemeret niet;
Des doget min hertze groet verdriet.
Sus so leve ick sonder heil [6]),
Want die berg is so steil,

---

[1]) Lees *Har*, d. i. *Her*, of *Coninc* in plaats van *Vrou*.

[2]) Lees *zit* voor *zijt*.

[3]) In dit woord mogen wij wel eene ontboezeming van instemming zien, door den afschrijver geuit.

[4]) Dit opschrift ontbreekt in het papieren handschrift.

[5]) Voor *gesin*, d. i. *gesijn* heeft het papieren HS. *ghewest*.

[6]) Het papieren HS. heeft in plaats van de laatste vier verzen:

„Sint dat icken eerst began
Te poten daer, soe en is hi niet
Ghemeert, dez soe doeghe ic verdriet.
Des verdorret hi sonder heyl".

Digitized by Google

Dat mi te climmen is so zwar,
Ende hem vrucht [1]) te brengen dar.
Des leve ick in wanhope zere,
Hoe noetdorftich dat ick were,
Dat icker wijn af drincken sal,
En heb geluc oft goet geval.
Io moes ich [2]).

Hoep, troest, wil, minne und moet
Maken menigen lichten voet.
Lietic die mane int water scinen,
Ende elc man begaen metten sinen,
Ende prijsde loever ende gras,
So bleve ic Noydekin als ic was [3]).

No. 97.

Noydekin zeyt dit:
Gonst is alre gaven groet,
Want si en heeft genen genoet.
Met gonsten namic eene bone
Vyl liever dan des keysers crone,
Ist als ons dese wise seyt [4]):
Die meyninge is die alle dinc weecht.
Die meyninge is in alle werken
Boven alle dinc te merken.
Meyninge, die men binnen dreecht,
Dat is die alle werke weecht.
Nader meyninghen is te wegen,
Hoe dat alle dinc is gelegen.
Mi is ontfenclec wat ghi doet,
Want u meyninge die is goet.
Explicit.

No. 109.

Noydekin seyt:
Boven der naturen leere
Can moet meyster sijn ende heere,
Daer men vangen sal ant swert.

---

[1]) In plaats van *vrucht* leze men *vucht*, d. i. *vocht*. Zie Dr. Verwijs, *Taal en Letterbode* III bl. 76.

[2]) Deze Zwabische woorden zijn natuurlijk van den afschrijver.

[3]) Misschien zijn alleen de laatste zes, of nog liever vier verzen aan Noydekijn toe te schrijven.

[4]) Voor *seyt* leze men *seecht*.

Digitized by Google

Moet is een geweldich vaet
Des lijfs, des hertz ende sinne
Moet is die [aller] [1]) hoechste graet,
Die can geleysten vrouwen minne.
In reynen moede daer woent inne
Der mannen hoechste toeverlaet.

Scemte woent in hogen moede;
Scemte in moede dats warachtich.
Scemte is alles wandels hoede.
Daer scemte in moede is woenachtich,
Daer is moet in eeren machtich.
Nu hoert I wonder dan van ghoede.

Doch wil som biden moede bliven.
Moet en mach men niet ontberen;
Ende tgoet wil meyster sijn bescreven,
Moet [en] [2]) wille hem des verweren.
Een reyne moet al sijn begeren
Is eere ende gonst van reyne wiven.

Wie dan wandels is behoet,
Ende verleent is van hem beyden,
Die is billich hoech gemoet.
Kersten, Joeden ende Heyden
Sullen hem sijn eere bereyden,
Wie snode dat hi si gegoet.

Die men vint in moeden reyne [3])
Daermen hoert sijns wesens grunde,
Ende dan die vrouw reyne
Mit haren liefliken munde
Sin lof mit gonste kunde,
Hem ich der eeren werdich meyne.

Och! hoe mach tgoet so node bi
Zulken moede sijn gestadech!
Eeren werdich, wandels vrij,
Reyne, moedich ende waeldadich!
Die moet is ghoede tongenadich;
tGoet wil dat men gierich si.

---

[1]) Ingevoegd door Bilderdijk.
[2]) Ingevoegd door Bilderdijk.
[3]) In plaats van *moeden reyne* leze men *goeden cleyne*.

Digitized by Google

Moet wil hebben vrien morghen,
Ende nemen alder eeren waer [1]).
So wil tgoet sijn verborgen,
Nauwe behoet, ende dat men spaer.
De moet wil hier, tgoet wil daer:
Om desen crijch sal menich sorgen [2]).

Maer daer si twee onderdragen,
Goet ende moet, ic wilt bewisen,
Hi si jonc of out van dagen,
Sijn lof sal in eren risen.
Mit rechte mach men wal prisen
Ende alden goeden wal behagen.

Hi staet oec in der zeleger brieven,
Dien men bi goede muedich ziet.
Wie [so] [3]) dat dit wederdrieven,
Ic hilden daervoor minen tijt,
Dat hi droege ter eeren nijt,
Ende ten vrouwen cranken lieve.

Waer sich goet ende moet verdrecht,
Van recht men hem vordels gan.
Hine is niet vroet, diet wedersegt,
Of hi die waerheyt merken can.
Van cleynen goede muedich man,
Dats een last, die zere weecht.

Doch wijs icken ongehoent
Bi gerechten ondersceyde,
Die noch lijf noch goet en scoent,
Hine brenct in liden dese beyde,
Om gonst, om lieflich oghen weyde,
Ich meyn, diemen na dienste loent.

Ic spreke noch ende heb geseyt [4]),
Dat vrouwen mannes moet verclaren;
Haer edel gonst heeft des die macht,

---

[1]) Zóó Bilderdijk; 't HS. heeft *waen*.

[2]) Dit en het vorig vers staan in 't HS. in verkeerde volgorde en zijn door Bilderdijk omgezet.

[3]) Ingevoegd door Bilderdijk.

[4]) Lees voor *geseyt* met Bilderdijk *gesecht*.

Digitized by Google

Dat si verlichten mach den sweren [1]).
Een muedich man, dien vrouwen waren,
Heeft sinen moet te vordel bracht.

Het [2]) is een overvloedich last.
Een reyne moet, die eren gheert,
Wie daeran vest sijn hert vast,
Des sal hi seker sijn gheweert.
Lijt den tijt.

Of nu de Noydekijn of Noyden, die deze gedichtjes maakte, dezelfde kan wezen als die, welke door Maerlant als een dichter uit de dertiende eeuw wordt genoemd, is de vraag. Dr. Jonckbloet zag in de versjes van Noydekijn en in den Esopet „eene onloochenbare overeenkomst", en in den vorm „een familietrek", zooals door onzuivere rijmen: *siet* op *tijt*, *verblies* op *gies* voor *gijs* enz. [3]). Ik kan die overeenkomst minder goed zien en geloof ook, dat over den vorm van Noydekijn's versjes niet best te oordeelen valt, daar ze, zooals wij ze hebben, al te verhoogduitscht zijn. De inhoud er van schijnt mij daarentegen veel meer te verschillen van, dan overeen te komen met den Esopet, die even realistisch is als de Reinaert, terwijl de versjes alle min of meer allegorisch zijn, vooral No. 15, 19 en 46. Zij dragen m. i. geheel en al het kenmerk van de veertiende eeuw, en passen uitstekend in den bundel der veertiende eeuw, waarin zij voorkomen te midden van gedichten, die vervaardigd zijn door bekende „sprekers" uit dien tijd. Het kan dus best zijn, dat er in dien tijd een andere Noydekijn geleefd en als spreker rondgereisd heeft. De naam Noyden of Noydekijn ten minste is niet zóó zeldzaam, dat niet twee personen dien zouden hebben kunnen dragen. In elk geval vindt men dien in de grafelijkheidsrekeningen van Holland, waarin op het jaar 1359 door Pieter Kamerouwers staat aangeteekend, dat was „ghegheven Noyden, den danser, bi mijns heren bevelen 2 s. gr". Zelfs zou men er toe kunnen komen dezen Noyden voor den dichter van de zes versjes te houden, als er slechts een weinig aanleiding meer voor was dan nu, daar er ten minste niets is, wat zulk eene gissing tot eene ongerijmdheid zou maken. De gedichten toch zijn vermoedelijk uit de veertiende eeuw, worden onder die van sprooksprekers aangetroffen en ademen niet alleen den geest van die eeuw, maar ook van den brutaal-onderdanigen minestreel, die veel met de groote heeren op heeft, als ze maar hunne getrouwe vrienden weten te beloonen, en in elk geval minder onafhankelijkheidsgevoel schijnt

---

1) *Sweren*, natuurlijk *swaren*.
2) Lees voor *Het* met Bilderdijk *Goet* of *tGoet*.
3) Dr. Jonckbloet, *Gesch. der Mnl. Dichtkunst*, II bl. 280.

Digitized by Google

te bezitten dan de dichter van den Esopet. Zelfs de bijvoeging „danser" bij Noyden's naam zou geen bezwaar opleveren. De rondreizende dichters waren van alle markten t'huis, en bovendien kon iemand, die als pijper of danser begonnen was, zich wel opwerken en tot zanger of spreker opklimmen.

Evenwel, wat niet onmogelijk is, is daarom nog niet zeker; maar moest ik de versjes van Noydekijn volstrekt toekennen aan eenen van de beide Noydekijns, die wij vermeld vinden, dan zou ik veel liever den danser voor den dichter houden, dan den medewerker van Calfstaf, aan wien wij, blijkens Maerlant's mededeeling, den Esopet kunnen te danken hebben.

III. DE AESOPISCHE FABEL.

Was Clignett bij zijne uitgave van den Esopet nog niet in staat een zoo uitvoerig onderzoek naar den dichter van den fabelbundel in te stellen, als wij nu konden en moesten doen, hoe weinig positieve uitkomsten dat onderzoek dan ook opleverde, evenmin was het hem gelukt met volstrekte zekerheid de bron der fabels te vinden, die hem wel ten dienste had kunnen staan, maar waarop wij toch eerst in dezen tijd meer bepaald opmerkzaam gemaakt zijn. Tot het aanwijzen van die bron gaan wij nu over; doch vooraf moge nog een enkel woord over den oorsprong der Aesopische fabel hier eene plaats vinden: niet meer evenwel dan een enkel woord, daar er elders veel beter en veel uitvoeriger over geschreven is, dan ik zou kunnen en mogen doen. Over de geschiedenis van de ontwikkeling dier fabel, vooral gedurende de middeleeuwen, vergunne men mij daarna iets meer in bizonderheden te treden, ten einde aan den Esopet de plaats te kunnen aanwijzen, die hij inneemt in het lang en breedvertakt geslachtsregister der Aesopische fabels.

De uitgebreide verzameling van Grieksche fabels in proza, die steeds onafscheidelijk aan den naam Aesopus verbonden is gebleven, en onder dien naam van Griekenland uit, maar in Latijnsche bewerking, over geheel Europa is verspreid, en in de meeste moderne talen, reeds in de middeleeuwen, is overgebracht, is, zooals men tegenwoordig schier algemeen aanneemt, noch door Aesopus vervaardigd, noch zelfs door hem tot één geheel vereenigd. Ook is de levensbeschrijving, die wij van den zoo hoog geroemden man bezitten, niet anders dan een aardig romannetje, zonder eenigen historischen grond; en het is slechts ter nauwernood mogelijk hen te bestrijden, die betwijfelen of er wel ooit een Aesopus heeft bestaan [1]).

---

[1]) Over Aesopus en den roman, waarin zijn leven beschreven is, zooals ook

Digitized by Google

Het onderzoek van den nieuweren tijd heeft zich echter niet tot den persoon van Aesopus bepaald, maar zich ook uitgestrekt tot de fabels, die onder zijnen naam bekend zijn, en zoo goed als uitgemaakt, dat zij niet dan voor een gedeelte — misschien zelfs een gering gedeelte — van Griekschen oorsprong zijn. De meening van Julius Landsberger [1]), dat de Grieksche fabel van Joodsche herkomst zou wezen, is wel is waar voldoende wederlegd, terwijl ook niemand meer gelooft, dat de Arabische fabelbundel van Lokman aan den Griekschen tot model zou gestrekt hebben, daar hij juist uit den Griekschen bundel is geput; maar daarmede zijn de Aesopische fabels nog niet voor goed als echte kinderen van Griekenland erkend.

Integendeel, bij monde van Zündel [2]) heeft Aegypte zijne aanspraken op het vaderschap der Aesopische fabel doen gelden, en zelfs nog onlangs is eene Aegyptische fabel ontdekt, die wel zou kunnen gehouden worden voor het origineel van de fabel van den Leeuw en de Muis, zoodat wij nog niet onvoorwaardelijk die aanspraken mogen afwijzen, al heeft dan ook Wagener in Zündel's betoog tal van onjuistheden aangewezen [3]). Wel verre echter van de Aesopische fabel daarmeê voor Griekenland terug te winnen, volgde hij het spoor van Loiseleur Deslongchamps [4]) en Lassen, tegenover Weber, en wees Indië als het vaderland dier fabel aan, daarbij gesteund door Benfey [5]) en later door Otto Keller, die althans een groot gedeelte der Aesopische fabels van Indische herkomst achten en wel vooral die, waarin de betrekking uitkomt tusschen Leeuw en Vos, welke inderdaad in de natuur wordt aangetroffen, als men ten minste, zooals in de Indische fabel geschiedt, voor den vos den jakhals in de plaats stelt.

Overigens weten wij, dat ook de Grieken zelf aan den vreemden oorsprong der Aesopische fabels niet twijfelden, daar zij immers Phrygië of Lydië het vaderland van Aesopus noemen.

Wat intusschen wel het eigendom der Grieken mag geheeten

---

in het algemeen over den oorsprong der Aesopische fabel, zie men vooral Otto Keller, *Untersuchungen über die Geschichte der Griechischen Fabel*, in Fleckeisen's *Jahrbücher für Classische Philologie*, 4ter Supplementband, Leipzig 1861—1867, p. 307—418.

[1]) Zie Julius Landsberger, *Die Fabeln des Sophos, Syrisches Original der Griechischen Fabeln des Syntipas*, Posen 1859.

[2]) J. Zündel, *Rheinisches Museum*, 1847, p. 422 vlgg.

[3]) A. Wagener, *Essai sur les rapports, qui existent entre les apologues de l'Inde et les apologues de la Grèce;* in de *Mémoires de l'Académie royale des sciences de Belgique*, XXV, Bruxelles 1854, p. 42 vlgg.

[4]) Loiseleur Deslongchamps, *Essai sur les fables Indiennes*, Paris 1838.

[5]) Benfey in de inleiding van zijn *Pantschatantra aus dem Sanskrit übersetzt*, Leipzig 1859.

Digitized by Google

worden, is de fraaie, dichterlijke vorm, waarin een Syriër, vermoedelijk uit de tweede eeuw vóór Christus, namelijk Babrius, ze gegoten heeft, en waarin wij ze nog bezitten. De naam van dien verdienstelijken dichter geraakte in de middeleeuwen in vergetelheid, maar 42 van zijne fabels waren in Latijnsche verzen overgebracht door Avianus en werden in die vertaling gedurende de middeleeuwen stellig veel gelezen, daar wij er o. a. eene gedeeltelijke, middelfransche vertaling van bezitten [1]), en verder ook, in de bovenaangehaalde plaatsen van Maerlant (uit Vincentius van Beauvais) en Boendale, Aviaen vermeld vinden als bewerker van Aesopische fabels. Uit die vermelding af te leiden, dat onze Esopet, zij 't ook maar voor een deel, vertaling der fabels van Avianus zal wezen, zou verkeerd zijn: Avianus is er evenmin eene bron voor geweest, als eenige Grieksche redactie, evenmin ook — dit ter loops — als de fabelbundel van Cyrillus van Thessalonika, welke in de middeleeuwen ook hier te lande bekend was, o. a. door eene prozavertaling in het Nederlandsch, vermoedelijk uit de veertiende eeuw [2]).

De bron van den Esopet is elders te zoeken. Naast de fabels van Avianus bezaten de Romeinen nog eene andere, tegenwoordig hooggeprezen fabelverzameling, die aan Phaedrus, den tijdgenoot van keizer Tiberius wordt toegeschreven, maar waarin sommigen, niet zonder grond, zoo al niet een werk van lateren tijd zien, dan toch een werk van Phaedrus, dat in den loop der tijden niet weinig is veranderd en verminkt [3]).

De fabels van Phaedrus echter waren in de middeleeuwen misschien al even weinig bekend als die van Babrius; doch men bezat er omwerkingen van, in de middeleeuwen met meer of minder vrijheid gemaakt, en misschien met andere fabels tot éénen bundel vereenigd.

---

[1]) Uitgegeven door A. C. M. Robert in zijne *Fables inédites des XIIe, XIIIe et XIVe siècles et Fables de la Fontaine, précédées d'une notice sur les fabulistes*, Paris 1825, II deelen.

[2]) Zie daarover Th. Kirghbijl ten Dam in *De Dietsche Warande* VI (1864), bl. 81—103, 193—230.

[3]) Zie over Phaedrus, evenals over Aesopus en Babrius, Edélestand du Méril, *Poésies inédites du moyen âge, précédées d'une histoire de la fable Esopique*, Paris 1854, p. 32—86. De twijfel aan de echtheid der fabels op naam van Phaedrus, na Christ en anderen op nieuw door dezen scherpzinnigen geleerde gewekt, is bij mij door latere betoogen van anderen niet voldoende weggenomen, al acht dan ook een man als W. S. Teuffel, *Geschichte der Römischen Literatur*, Leipzig 1875. p. 631 vlgg. het niet noodig nog bewijzen voor de echtheid bij te brengen. Voorzichtiger was Bernhardy, toen hij zeide (*Grundriss der Römischen Litteratur*, Braunschweig 1865, p. 624) „Phaedrus' Namen tragen 5 Bücher mit 97 Fabeln. Sämtliche Wahrnehmungen an Form und Gehalt zusammen gefasst lassen muthmassen, dasz Fortsetzer gewöhnlicher Art, besonders im Mittelalter, den Phaedrus überarbeitet und seine Form in wesentlichen Stücken verändert haben".

Digitized by Google

De oudste van die omwerkingen is het *Liber Ysopi*, vervat in den codex Wisseburgensis, die zich nu in de Wolfenbüttelsche bibliotheek bevindt, en uit het begin van de tiende eeuw dagteekent. Men kan er eene poging in zien, om met de geringste veranderingen uit de verzen van Phaedrus proza te maken, ja zou het er zelfs voor kunnen houden, dat die codex gecopiëerd is naar een werk van iemand, die, een HS. van Phaedrus afschrijvende, daarin geene poëzie zag, maar alles voor proza hield, en dat door willekeurige veranderingen dan ook deed worden. In elk geval is de Wisseburgensis zeer corrupt [1]).

De Esopet is er evenmin eene vertaling van, als van Phaedrus zelf, of van den *Novus Aesopus*, een bundeltje van 42 Aesopische fabels in Latijnsche disticha, het eerst naar een HS. te Parijs uitgegeven door Edélestand du Méril [2]), en het werk van Alexander Neckam, die in 1157 geboren werd. Van die fabels behandelen er 32 hetzelfde onderwerp als 32 fabels van den Esopet, doch met grootere uitvoerigheid; en daarom vinden wij ook 32 fabels van den Esopet terug in den middelfranschen *Ysopet II*, die, zooals de uitgever er van, Robert [3]), terecht giste, ofschoon hij niet meer dan zes fabels van Neckam kende, eene vrije vertaling in strophenvorm van diens fabelbundel is.

Volgens Clignett moet eene geheel andere omwerking der Aesopische fabels ten minste ééne der bronnen van den Esopet zijn geweest, namelijk de *Anonymi fabulae Aesopeae*, 't meest bekend in de, met houtsneden versierde, uitgave van Isaäc Nicolaus Neveletus [4]), en door Robert toegekend aan zekeren Galfred of Gauffredus [5]): een bundeltje van 60 fabels in versmaat, die uitbreidingen zijn van de fabels van Phaedrus, maar in eene andere volgorde voorkomen. Van die fabels nu worden er 52 in den Esopet teruggevonden, en dat wel bijna geheel in dezelfde volgorde, waarom Clignett het er dan ook voor hield, dat deze bundel door den dichter van den Esopet was gevolgd, en dat alleen sommige fabels waren weggelaten, andere, aan andere bundels ontleend, er hier en daar waren tusschen gevoegd. Dat vermoeden van Clignett is gebleken volkomen onjuist te zijn,

---

[1]) Zie daarover Ludov. Trossii *ad Jul. Fleutelot de codice olim Wisseburgensi nunc Guelpherbytano epistola*, Hammone 1844.

[2]) Zie Edélestand du Méril, *Poésies inédites du moyen âge*, Paris 1854, p. 169—212.

[3]) Zij zijn verspreid te vinden in Robert's *Fables inédites.*

[4]) Isaäc Nicolaus Neveletus, *Mythologia Aesopica*, Francofurti 1610; later herdrukt onder den titel *Fabulae variorum auctorum*, Francofurti 1660, waar men de Anonymi fabulae aantreft, p. 486—530. Men vindt ze ook in de *Phaedri Fabulae Aesopiae*, Biponti 1784.

[5]) Zie A. C. M. Robert in zijn *Essai sur les Fabulistes, qui ont précédé la Fontaine*, p. XCIII vóór zijn *Fables inédites.*

Digitized by Google

sinds wij weten uit welke bron de dichter van den Esopet inderdaad heeft geput. Bovendien ook zijn de fabels van den Anonymus veel uitgebreider dan de mnl. fabels.

Is de Anonymus geene bron van den Esopet geweest, dan was dat evenmin de middelfransche fabelbundel, dien Robert naar een te Parijs berustend HS. heeft uitgegeven onder den naam van *Ysopet I* en vergeleken heeft met drie andere HSS. van denzelfden bundel, welke zich eveneens te Parijs bevinden [1]. De Ysopet I toch, welke, behalve eenen proloog en epiloog, 64 fabels bevat, is niets anders dan eene tamelijk getrouwe vertaling der Latijnsche fabels van den Anonymus, die in het Parijsche HS. aan de middelfransche fabels voorafgaan, maar in zóóverre afwijken van die, welke Neveletus uitgaf, dat na de 18de fabel de volgorde begint te verschillen, terwijl het Parijsche HS. ook vier fabels meer bevat, dan dat hetwelk Neveletus gebruikte. Dat 52 fabels uit den Ysopet I in den Esopet worden weêrgevonden, behoeft nu nauwelijks meer opgemerkt te worden, en wanneer wij met Dr. Jonckbloet, die daarin Clignett volgt, den Anonymus voor gedeeltelijke bron van den Esopet mochten houden, dan zouden wij niet met hem den middelfranschen tekst als origineel van den mnl. bundel behoeven te wraken, zooals wij nu wèl doen. Immers er bestaat wel eenige aanleiding om den dichter van den Esopet bekendheid met eenen franschen fabelbundel toe te kennen, zooals Dr. Jonckbloet heeft opgemerkt [2]. Het woord *Esopet* zelf heeft eenen franschen vorm, en in fabel 48 vs. 21 komt de fransche naam Robijn voor; doch in Ysopet I, fab. 43 draagt de „bouvier" dien naam niet; en zoo zal men in Ysopet I fab. 17 den ezel „Messire Bernart l'archeprestre" genoemd vinden, terwijl in den Esopet (fab. 17 vs. 7), de ezel „mijn here Boudewijn" heet. Veel waarde behoeft men ook niet te hechten aan toevallige, in elk geval toch ook geringe, overeenkomst van den proloog vóór den Esopet met den epiloog, die Ysopet I besluit. Zij bepalen zich tot algemeenheden, die voor ontleening niets kunnen bewijzen.

Heeft Clignett aan het einde zijner inleiding „eene lijst van vergelijking" gegeven, waarin hij de nummers der fabels uit vier bundels naast die van den Esopet plaatst, ik geloof, dat het niet ondienstig zal zijn, hem daarin te volgen, doch heb veel meer bundels dan hij kunnen vergelijken, en geef daarom twee lijsten. De eerste, die nu volgt, bevat de met den Esopet overeenkomende fabels uit die bundels, welke misschien alle uit Phaedrus geput zijn, maar toch niet bepaald gerekend mogen worden tot de familie, waartoe de Esopet

---

[1] Men vindt de fabels van *Ysopet I* verspreid in Robert's aangehaald werk *Fables inédites*.

[2] Zie Dr. Jonckbloet, *Geschiedenis der Mnl. Dichtkunst*, II, bl. 278 vlg.

Digitized by Google

behoort, dus in de eerste plaats *Phaedrus* zelf [1]), en vervolgens den *Wisseburgensis*, den *Novus Aesopus* van *Neckam* met *Ysopet II*, den *Anonymus* van *Neveletus* met *Ysopet I*, en ten slotte de fabels van *La Fontaine*.

ESOPET.	PHAEDRUS.	WISSEBURGENSIS.	NECKAM.	YSOPET II.	ANONYMUS.	YSOPET I.	LA FONTAINE.
1	III 12	V 6, 7	—	—	1	1	I 20
2	I 1	I 1	10	10	2	2	I 10
3	F.N. 1	I 3	6	6	3	3	IV 11
4	I 17	I 2	15	14	4	4	—
5	I 4	I 6	13	11	5	5	VI 17
6	I 5	I 7	9	9	6	6	I 6
7	I 6	I 8	17	16	7	7	VI 12
8	I 8	I 9	1	1	8	8	III 9
9	I 19	I 10	28	27	9	9	II 7
10	IV 20	IV 2	—	—	10	10	VI 13
11	I 29	I 11	—	—	11	11	—
12	F.N. 2	II 1	—	—	12	12	I 9
13	I 28	II 2	23	22	13	13	V 18
14	II 6	II 5	—	—	14	14	—
15	I 13	II 7	27	26	15	15	I 2
16	I 21	II 8	—	—	16	16	III 14
17	F.N. 3	II 10	5	4	17	17	IV 5
18	F.N. 4	II 11	41	38	18	18	II 11
19	F.N. 5	—	—	—	19	24	—
20	IV 4	—	26	25	—	—	IV 13
21	I 11	—	8	8	—	—	II 19
22	—	—	—	—	—	—	—
23	—	—	—	—	—	—	VI 14
24	F.N. 6	—	18	17	20	25	I 8
25	I 2	III 7	—	—	21	19	III 4
26	I 31	III 8	25	24	22	21	VII 8
27	I 23	III 9	—	—	23	22	—
28	App. 17	IV 4	—	—	24	20	—
29	IV 24	IV 14	35	34	25	23	V 10
30	III 15	—	—	—	26	29	—
31	V 10	V 1	—	—	27	27	—
32	F.N. 7	I 4	34	33	28	28	II 14
33	F.N. 8	I 5	42	40	29	26	IV 15
34	—	I 12	—	—	30	30	—

[1]) Daarbij gebruikte ik de uitgave van Luc. Mueller, *Phaedri Fabularum Aesopiarum libri quinque*, Lipsiae 1877. Wat als F(abula) N(ova) staat aangeteekend, is, wat den metrischen vorm aangaat, niet van Phaedrus, maar van L. Mueller zelf.

Digitized by Google

ESOPET.	PHAEDRUS.	WISSEBURGENSIS.	NECKAM.	YSOPET II.	ANONYMUS.	YSOPET I.	LA FONTAINE.
35	I 16	I 18	—	—	31	31	—
36	V 3	I 14	19	18	32	32	—
37	I 26	II 3	—	—	33	33	I 18
38	I 3	II 4	12	12	35	34	IV 9
39	III 6	II 6	36	35	37	35	VII 9
40	IV 25	—	—	—	36	36	IV 3
41	I 22	II 9	—	—	40	38	—
42	I 24	—	—	—	41	39	I 3
43	—	III 2	24	23	42	41	V 8
44	—	III 3	32	31	43	42	—
45/46	F.N. 10	—	2	2	44	45	—
47	F.N. 11	III 4	—	—	45	46	IX 18
48	—	III 5	—	—	46	43	—
49	I 12	III 10	33	32	47	44	VI 9
50	—	—	30	29	—	—	—
51	—	—	—	—	—	—	—
52	IV 13 F.N. 15	—	31	30	—	—	—
53	II 8	IV 6, 16	—	—	58	55	IV 21
54	IV 14 F.N. 21	V 2	—	—	—	—	VII 7
55	IV 3	V 3	—	—	—	—	III 11
56	IV 2	—	—	—	—	—	—
57	App. 26	—	22	21	—	—	—
58	III 18	V 4	40	39	—	—	II 17
59	III 2	V 5	—	—	—	—	—
60	App. 9	III 11	—	—	—	—	—
61	App. 13	—	—	—	48	43*	La Matrone d'Ephèse.
62	App. 27	IV 1	—	—	49	44*	—
63	App. 10	IV 15	—	—	50	45*	—
64	III 7	IV 7	39	37	54	51	I 5
65	F.N. 14	IV 11	37	36	55	52	III 2
66	App. 1	IV 12	—	—	56	53	V 5
67	IV 1	IV 5, 13	—	—	57	54	—

Digitized by Google

IV. DE ROMULUS.

Zagen we, dat geen der aangehaalde fabelbundels, waarbij wij ook nog andere hadden kunnen optellen, de eigenlijke bron van den Esopet is geweest, hoeveel overeenkomst sommige daarvan ook met den Esopet mogen vertoonen, wij behoeven nu niet langer meer in de onzekerheid te blijven omtrent het werk, dat de dichter van den Esopet heeft gebruikt, sinds Hermann Oesterley ons in en door zijne uitgave van den *Romulus* dat werk heeft aangewezen [1]). In dien Romulus bezitten wij eene niet later dan in de tiende eeuw vervaardigde omwerking in proza der fabels van Phaedrus, naar 't schijnt, doch in elk geval van eenen bundel Aesopische fabels, waarvan in de middeleeuwen als schrijver doorging de Romeinsche keizer Romulus Augustulus, die hem voor zijnen zoon Tiberinus of Tiberius zou gemaakt hebben [2]).

Clignett kon dien Romulus nog niet voor de eenige bron van den Esopet houden, omdat hij er alleen van kende, wat zich op de Leidsche bibliotheek bevindt en uitgegeven was door J. F. Nilant [3]), namelijk eene verzameling van 67 *fabulae antiquae*, die tot den Romulus behooren, maar door Nilant nog niet als zoodanig waren erkend, en waarvan er 43 in den Esopet worden weêrgevonden; en eene andere verzameling van 45 fabels die den naam van *Romuli fabulae Aesopiae* dragen, en van welke er 39 in den Esopet voorkomen, behalve een tiental, dat bij Nilant in een aanhangsel opgegeven wordt.

Slechts twee fabels van den Esopet wist Clignett niet in het Latijn aan te wijzen, daar hij voor sommige fabels die niet in de beide verzamelingen van Nilant voorkwamen, den Anonymus van Neveletus als bron aannam. Rekent men echter fabel 45 en 46 voor twee afzonderlijk genummerde stukken van éène fabel, zooals men

---

[1]) Hermann Oesterley, *Romulus, die paraphrasen des Phaedrus und die Aesopische Fabel im Mittelalter*, Berlin 1870, Einl. p. XXVI. Met ingenomenheid heb ik dat werkje gebruikt, en ik mag niet nalaten het loflijk te vermelden, ondanks de woorden van Lucian Mueller in diens aangehaalde uitgave van Phaedrus, p. XXXIV: „Sane id conscriptum cum eo artis critica[e] contemptu et cum ea rerum, quas discere oportet hominem, antequam docere conetur alios, ignorantia, quae pridem solent esse propria librorum de poetis latinis scriptorum, Berolini quae prodeunt". De onwaardige vorm, waarin deze afkeuring wordt uitgesproken, is alleen reeds voldoende, om de waarheid er van bij ons in verdenking te brengen.

[2]) Op de onjuistheid van deze, door niemand meer aangenomen, overlevering behoef ik wel ter nauwernood te wijzen.

[3]) Joh. Fred. Nilant, *Fabulae antiquae ex Phaedro, fere servatis ejus verbis, desumptae et soluta oratione expressae; accedunt fabulae Aesopiae Romuli*, Lugd. Bat. 1709.

Digitized by Google

blijkbaar doen moet, dan blijft alleen fabel 22 over, waarvan Clignett noch bij den Anonymus, noch bij de fabels van Nilant het vermoedelijk origineel vond.

Andere HSS. van den Romulus echter bevatten wel degelijk alle fabels, die wij in den Esopet vinden, zoodat wij niet verder aan den Anonymus hebben te denken. Evenals eenige jongere HSS. ga ik het Münchener HS. van 1495 stilzwijgend voorbij, en zoo ook den Divionensis, door Gudius omstreeks 1662 in een Benedictijner-klooster te Dijon gevonden [1]), daar ze in hoofdzaak (d. i. voor ons doel wel voornamelijk: volgorde) overeenstemmen met den Burneianus van het Britsch Museum, dien Oesterley aan zijne uitgave ten grondslag heeft gelegd, omdat deze codex blijkbaar de oudste is, waarin wij den Romulus bezitten.

Die Burneianus nu bevat 83 fabels, waaronder alle 67 van den Esopet, gedeeltelijk in dezelfde volgorde, gedeeltelijk bij groepen omgezet. Nog iets nader tot den Esopet staat Steinhöwel's Romulus, die tusschen 1476 en 1484 te Ulm gedrukt werd, en waarin het slot van den Burneianus niet voorkomt, maar die, door de verplaatsing van éêne fabel, eene opeenvolging van fabels vertoont, waarmeê die van den Esopet meer overeenkomt, dan met die van den Burneianus, Divionensis, enz. Niet alleen nu komen alle fabels van den Esopet in de genoemde HSS. van den Romulus voor, maar wie het Latijn met het Nederlandsch vergelijkt, zal er geen oogenblik meer aan twijfelen, of hij heeft origineel en vertaling vóór zich, als hij ten minste het Nederlandsch niet letterlijk in het Latijn verlangt weêr te vinden, maar aanneemt, dat de vertaler wel dezelfde vrijheid bij zijne vertolking zal gebruikt hebben, als zijne tijdgenooten, die Latijnsch proza in Nederlandsche verzen overbrachten.

Toch mogen wij ons niet vleien met de gedachte, dat wij in den Burneianus of in het door Steinhöwel uitgegeven HS. eene getrouwe copie zouden bezitten van het exemplaar, waarvan onze mnl. dichter zich bediende. De volgorde immers is niet geheel dezelfde, terwijl ook hier en daar de inhoud van den Esopet eenigermate afwijkt van het Latijn, zooals ik, wanneer de afwijking ten minste eenigszins belangrijk is, in deze uitgave aan den voet der bladzijden heb aangeteekend; en dat die afwijking niet altijd aan willekeur van den vertaler is toe te schrijven, maar haren oorsprong heeft in het gebruik van een ander HS. van den Romulus, komt nu en dan uit. Enkele malen toch vindt men dezelfde afwijking van den Latijnschen tekst ook in eenen anderen fabelbundel, eenen middelfranschen, die wel aan den Romulus ontleend is, maar blijkbaar langs eenen anderen weg, en dus te

[1]) Uitgegeven o. a. door J. G. S. Schwabe achter zijne *Phaedri Augusti liberti Fabularum Aesopiarum libri*, Brunsvigae 1806, II deelen.

Digitized by Google

veel van den Esopet verschilt om aan eenige nadere verwantschap te doen denken: ik bedoel de *Fables de Marie de France* [1]).

Zelfs eene oppervlakkige vergelijking had Clignett reeds geleerd, dat die fabels niet voor de bron van onzen Esopet te houden zijn. Zij schijnen dan ook niet regelrecht uit het Latijn te zijn overgebracht, maar door het Engelsch heen, blijkens de volgende woorden uit den epiloog, waarmeê de dichteres haar werk besluit:

„Pur amur le cumte Willaume,
Le plus vaillant de cest royaume,
M'entremis de cest livre feire
E de l'Angleiz en Roman treire.
Ysopet apeluns ce livre,
Qu'il traveilla et fist escrire:
De Griu en Latin le turna.
Li rois Alvrez [2]) qui moult l'ama
Le translata puis en Engleiz,
E jeo l'ai rimé en Franceiz
Si cum gel' truvai premièrement".

De waarheid van die woorden, wat het Engelsch origineel aangaat, te betwijfelen, zooals Oesterley doet [3]), is m. i. verkeerd, zelfs al verwijst men met hem naar eenen Göttinger codex van eenen uitgebreiden Romulus, die in zeer vele opzichten met de fabels van Marie de France overeenstemt, want in den proloog van dien Romulus lezen wij o. a. „Liber igitur iste primo grece conscriptus est ab Esopo, post hoc a Romulo imperatore romano ad instruendum filium suum Tyberium in Latinum venit. Deinde Rex Anglie Affrus in Anglicam linguam eum transferri precepit". Het ligt dus voor de hand, te denken, dat koning Alfred eenen Romulus in 't Angelsaksisch vertaald en uitgebreid heeft, en dat die vertaling door Marie de France in 't Fransch is overgebracht, zooals o. a. blijkt uit verschillende Engelsche woorden, die zij gebruikt. Het werk van Alfred zal dan door eenen onbekende in het Latijn terug vertaald zijn, en die laatste proza-vertaling zal het dan wezen, welke ons bewaard is

---

[1]) Uitgegeven door B. de Roquefort, in zijne *Poésies de Marie de France, poëte Anglo-Normand du XIIIe siècle*, Paris 1832, II, p. 59—402.

[2]) Alvrez, d. i. Alfred leest men in één HS.; in verschillende andere allerlei verbasteringen van dien naam; in één HS. daarentegen vindt men *Henris*, welke naam door Roquefort in zijnen tekst is opgenomen, op gronden door hem. uitvoerig ontwikkeld, t. a. p., II, p. 34 vlg., maar m. i. niet voldoende om het oorspronkelijke van den franschen bundel aan koning Alfred te ontzeggen. 't Is echter hier de plaats niet, om daarover uit te weiden.

[3]) Zie Oesterley, t. a. p., Einl. p. XXVII, vlgg.

Digitized by Google

in den Göttinger codex, en die zelf weder het origineel geworden is van twee Nederduitsche fabelbundels in rijm, die daarmeê, evenals met den bundel van Marie de France, merkwaardige overeenkomst vertoonen, en waarvan de eerste, 103 fabels bevattend, zelfs „koning Affrus van Engelant" noemt.

De eerste van die beide Nederduitsche fabelbundels is in 1370 gedicht door of op aansporen van Gerard van Minden en in een HS. uit de 15de eeuw te Maagdenburg bewaard [1]); de tweede bevindt zich op de Wolfenbüttelsche bibliotheek, en bevat 125 fabels [2]).

Ter loops herinner ik er nog aan, dat ook in het *Speculum Historiale* van Vincentius Bellovacensis 29 fabels van den Romulus voorkomen, dezelfde, die door hem, maar in andere volgorde, ook in het *Speculum Doctrinale* werden ingevoegd. Dat Maerlant ze niet vertaalde, omdat hij naar den vollediger Esopet kon verwijzen, merkten wij reeds op. Tot dergelijke kleine fabelverzamelingen in Latijnsch proza, uit den Romulus getrokken, behooren ook de 22 fabels, door Robert in de bibliotheek te Parijs gevonden, en door hem voor 't eerst uitgegeven achter zijne uitgave der fabels van La Fontaine [3]).

Voor nadere bizonderheden over den Romulus verwijs ik verder naar de werken van Robert [4]), Roquefort [5]), Edélestand du Méril [6]) en Oesterley.

Ten slotte voeg ik hier nog bij eene lijst van de met den Esopet overeenkomende fabels uit acht verschillende redacties van den Romulus, namelijk den Romulus van *Steinhöwel*, den *Burneianus*, de *Fabulae antiquae* van *Nilant* en diens *Romulus*, en verder den *Göttinger codex*, de beide Nederduitsche bundels, die van *Gerard van Minden* [7]) en die van de *Wolfenbüttelsche* bibliotheek, en eindelijk de fabels van *Marie de France*.

---

[1]) Zie Friedrich Wiggert, *Zweites Scherflein zur Förderung der Kenntniss älterer deutscher Mundarten und Schriften*, Magdeburg 1836, p. 28—70, waarin deze bundel beschreven is, en 22 fabels zijn afgedrukt, terwijl van vier andere eenige uittreksels en van alle de opschriften zijn medegedeeld.

[2]) Zie Hoffmann von Fallersleben, in Pfeiffer's *Germania* XIII, p. 469—478, en zijn bundeltje *Niederdeutscher Aesopus. Zwanzig fabeln und erzählungen aus einer Wolfenbütteler HS. des XVten Jahrhunderts*, Berlin 1870.

[3]) Robert, *Fables inédites*, II, p. 547—562.

[4]) Robert, *Fables inédites*, I, p. LXXXI, vlgg.

[5]) Roquefort, *Poésies de Marie de France*, II, p. 49—58.

[6]) Edélestand du Méril, *Poésies inédites*, p. 89—95.

[7]) Aangaande Gerard van Minden moet ik, met Oesterley, t. a. p. Einl. p. XXXV, zeggen: „Die vergleichung der fabeln Gerhards ist nicht völlig erschöpfend und zuverlässig, weil dieselben zum grössten theile nur den überschriften nach bekannt sind, diese aber den inhalt mehrfach nicht erkennen lassen".

Digitized by Google

ESOPET.	STEINHÖWEL.	BURNEIANUS.	FABULAE ANTIQUAE NILANT.	ROMULUS NILANT.	GÖTTINGER CODEX.	GERARD VAN MINDEN.	WOLFENB. HS.	MARIE DE FRANCE.
1	I 1	I 1	1	1	1	1	1	1
2	I 2	I 2	3	2	2	2	2	2
3	I 3	I 3	4	3	3	3	3	3
4	I 4	I 4	5	4	4	4	4	4
5	I 5	I 5	7	5	5	5	5	5
6	I 6	I 6	9	6	6	6	6	11, 12
7	I 7	I 7	10	7	7	7	7	6
8	I 8	I 8	64	8	8	8	8	7
9	I 9	I 9	—	9	9	9	9	8
10	I 10	I 10	11	—	86	—	75	—
11	I 11	I 11	12	—	116	—	80	76
12	I 12	I 12	13	10	10	10	10	9
13	I 13	II 8	14	11	11	11	11	10
14	I 14	I 13	—	12	12	12	12	13
15	I 15	I 14	15	13	13	13	13	14
16	I 16	I 15	16	14	14	14	14	15
17	I 17	I 16	17	15	15	15	15	16
18	I 18	I 17	18	16	16	16	16	17
19	I 19	I 18	—	—	69	77	63	87
20	IV 9	IV 9	—	—	103	61	36	—
21	IV 10	IV 10	—	42	81	67	71	67
22	IV 11	IV 11	—	—	104	—	37	—
23	IV 12	IV 12	59	43	82	68	72	68
24	I 20	I 19	20	17	17	17	17	18 (84)
25	II 1	II 1	21	18	18	18	18	26
26	II 2	II 2	22	19	19	19	19	27
27	II 3	II 3	23	20	20	20, 99	20	28
28	II 4	II 4	54	21	21	21	44	29
29	II 5	II 5	—	—	88	51	21	—
30	II 6	II 6	—	23	22	22	45	44
31	II 7	II 7	62	—	89	52	22	—
32	II 8	II 9	—	24	23	—	46	30
33	II 9	II 10	61	—	65	—	60	90
34	II 10	II 11	65	—	113	—	77	63
35	II 11	II 12	—	—	110	—	43	—
36	II 12	II 13	66	—	90	50	23 (116)	—
37	II 13	II 14	63	—	91	76	24	—
38	II 15	II 16	26	—	57	54	120	58
39	II 16	II 17	—	—	92	—	25	—
40	II 17	II 18	27	—	62	56	122	86
41	II 19	II 20	29	—	93	—	26	—
42	II 20	II 21	33	—	94	—	27	—
43	III 2	III 2	—	26	25	24	48	—
44	III 3	III 3	37	—	95	59	28	—

Digitized by Google

ESOPET.	STEINHÖWEL.	BURNEIANUS.	FABULAE ANTI-QUAE NILANT.	ROMULUS NILANT.	GÖTTINGER CODEX.	GERARD VAN MINDEN.	WOLFENB. HS.	MARIE DE FRANCE.
45/46	III 4	III 4	38	27	26	25	49	31
47	III 5	III 5	39	28	55	31	118	57
48	III 6	III 6	40	—	96	60	29	—
49	III 7	III 7	41	29	27	26	50	32
50	IV 6	IV 6	—	40	78	—	83	45
51	IV 7	IV 7	—	—	79	74	69	—
52	IV 8	IV 8	51	41	80	103	70	66
53	III 19	III 19	48	—	99	—	32	—
54	III 20	III 20	49	37	75	55	66	37
55	IV 1	IV 1	—	—	100	—	33	—
56	IV 2	IV 2	—	—	101	70	34	—
57	IV 3	IV 3	50	38	76	—	67	42
58	IV 4	IV 4	—	39	77	79	68	43
59	IV 5	IV 5	—	—	102	71	35	—
60	III 8	III 8	—	—	—	—	—	—
61	III 9	III 9	—	30	28	27	51	33
62	III 10	III 10	—	31	29	—	52	—
63	III 11	III 11	—	—	97	82	30	—
64	III 15	III 15	45	34	32	34	55	34
65	III 16	III 16	—	35	33	—	95	35
66	III 17	III 17	46	36	74	—	123	36
67	III 18	III 18	47	—	98	63	31	—

GRONINGEN, October 1880. J. T. W.

Digitized by Google

ESOPET.

PROLOGUS.

Ic wille u, in die ere ons Heren,
Bi beesten ende bi vogelen leren,
Wisen ende wel bedieden
Die nature van den lieden.
Elke beeste heeft hare manieren,
Deene soe es fel, dander goedertieren:
Dus sijn die man; maer die quade
Verwinnen die goede, dat es scade.
Die ene beeste drivet gherne
Dander, daer si mach, te scherne;
D'es elc man op andren fel:
Bedi slachten si den beesten wel,
Al eest scande te segghene
Man jeghen beesten te legghene.
Aen .c. beesten es nochtan
Min valscheden, dan an I man.
Ic sal u hier exemple maken
Van beesten, recht of si spraken;
Maer merket ende hoert
Meer die redene dan die woert.
Ontdoet elc wort, ghi vinter in
Redene ende goeden sin.
Die goede redene bringhet voert
Daer si qualijc es ghehoert,
Hi worpt op den steen sijn saet,
Daert nemmermeer uut en gaet.

vs. 11 *D'*, Clignett: *Dus*.

Digitized by Google

Die vroede horet vroescap gerne,
Die dulle nemet al in scherne.
Selke liede horen gherne tgoede:
Dat es die semple ende die vroede.
Bedi en latic niet nochtan,
Ic en sal segghen dat ic can;
Bedi en es no wijf no man,
Hine magher leren vroescap an.
Hier beghint Esopet:
Verstadine, u waer des te bet.

I.

Int mes daer I hane sochte
Spise, die hi eten mochte,
Daer vant hi I dieren steen.
Doe seide die hane: „haddi een
Ghierech man aldus hier vonden,
Hi soudi doen met sinen ponden,
Hi soude met di maken feeste groet:
Dijns en hebbic ghenen noet.
Ic quam hier soeken mine spise,
Die ic voer alle stene prise.
Wat doestu hier, dine mach van mi
Gheen goet ghescien, no mi van di".
Dese favele es gheseit
Van den ghenen, die vroescap hebben leit,
Die no doghet, no redene
Int herte en roeken te bestedene.

II.

Een wolf ende I lam goedertieren
Quamen drinken tere rivieren;
Si ghinghen drinken in II steden.
Die wolf dranc bovèn, dlam beneden.
Doe seide die wolf: „du bevuulst mi al
Dwater, dat ic drinken sal". —
„Ay, here", sprac dlam, „wat segdi?
Dwater comt van u te mi". —

Pr. vs. 27. Men zou geneigd zijn, ter verbetering van den samenhang, vs. 27 en 28 van plaats te doen ruilen met vs. 29 en 30; of met Dr. Jonckbloet (Zie *Gesch. der Mnl. Dichtkunst*, II, bl. 277) eene lacune na vs. 30 aan te nemen.

2 vs. 5: *bewulst* is de spelling van *bevuulst* in 't HS..

Digitized by Google

„Ja", seide die wolf, „vloecstu mi toe"?
Dlam antworde: „Here in doe." —
„Du doest", sprac hi, „dus dede dijn vader
Wileneer, ende dijn gheslachte algader."
Dlam sprac: „in was doe niet gheboren,
Twi soudicker af hebben toren?" —
„Noch", seide die wolf, „horic di spreken;
Ic wane wel ic saels mi wreken".
Die wolf sloech te sticken endę scoert.
Dlam nochtan hads niet verboert.
Dus vint I quaet man occusoen,
Als hi den goeden quaet wille doen.

III.

Een muus wilde tenen tiden
Over I riviere liden.
Ghene muus bat I puut,
Dat hi haer over holpe, ganser huut.
Hi bant die muus an sinen voet
Ende swam in die vloet.
Die puut liet hem int water sinken,
Omdat hi wilde die muus verdrinken.
Die muus en mochte dwater niet ghedoghen.
Een wuwe quam daer ghevloghen,
Die de muus int water vinc
Ende den puut, die an haer hinc.
Die valscheit penst tandren wart
Hets recht, dat hi mesvaert.
Hets recht, dat valsche taverniere
Drinken van hars selfs biere.
Het es oec recht, dat quaet man sneeft,
Ende die quaet jaegt, dat hi quaet heeft.

IV.

Tote enen scape tere stont
Quam I herde pijnlijc hont.
„Gef hare", seiti, die hont, „mijn broet,
Dat ic di leende in groter noet".
Tscaep en weet niet wat hi meent:
„Mi en heefstu niet gheleent". —
„Ic doe", seit hi, „ic saelt wel proeven
Met lieden meer dan mi behoeven".
Tscaep quam voert metten honde.
Daer seide die wolf sine orconde.

Digitized by Google

„Ic ben", seide hi, „wel seker das,
Dat dbroet den scape gheleent was".
Die wuwe seide: „op minen eet
Nemic oec, dat ict wel weet".
Doe quam mijn here die havech voert
Ende seide ten scape dese woert:
„Waeromme loechenstu eens dinges,
Die du openbare ontfinges?"
Tscaep was in corten stonden
Verwonnen met III valschen orconden.
Doe moeste tscaep sijn vlies vercopen,
Bescoren ende al naect lopen,
Ende moeste om onrechte dinc
Ghelden dat het noit ontfinc.
Bi deser favelen soe bespellen
Die valsch sijn ende valscheit tellen,
Die quade, die de goede quellen
Met orconden van haren ghesellen,
Die niet en roeken wat si sweren,
Moghen si I andren onteren.

V.

Over I brugghe ghinc I hont,
Die I been droech in den mont.
Doen hi die scade int water sach
Van den bene, hort wat hi plach.
Hi snauwede omt stic van onder.
Dus wert hi van den bene sonder.
Dese favele es gheseit van dien,
Die al willen hebben, dat si sien.
Die emmer anders goet begaren,
Onblide worden si van den haren.

4 vs. 26 volgt in 't HS. op vs. 29, maar met verwijzing, dat het moet volgen op vs. 25. Liever zou ik aannemen, dat het oorspr. volgde op vs. 28.

5 vs. 1 Phaedrus heeft „canis per flumen carnem cum ferret natans"; Romulus: „canis flumen transiens, partem carnis ore tenebat". Evenals onze dichter doet ook Marie de France den hond over eene brug gaan, maar in plaats van een been geeft zij hem eene kaas in den bek. Vgl. daarover Edélestand du Méril, *Poésies inédites*, p. 158. In den Ysopet I, fabel 5 heet het:

„Un chien passoit un yave à nou;
En sa gueule un fromage mou".

Digitized by Google

VI.

Tscaep, die coe, die geet metten barde
Gheselden hem metten liebarde.
Doen dese IIII jaghen ginghen,
Gheviel, dat si I hert vinghen.
Si deelden den hert in IIII quartieren.
Die liebart sprac ten andren dieren:
„Dèen stic nemic alse here,
Dander, 'dat ic liep soe sere;
Des derds magic niet faelgieren,
Want ic ben sterx van ons viere;
Die tfierde stic name, hi soude
Daer om hebben mine onhoude."
Dus hadde hi den hert allene,
Die si vinghen al ghemene.
Bi deser favelen soe bespellet
Die an heerscap es ghesellet.

VII.

Het was I dief die huwen soude;
Doer sinen wille ende doer sine houde
Quamen siere ghesellen vele
Te siere brulocht, te sinen spele.
Dit sach I vroet man ende seide:
„Dit spel mach wel vergaen te leide.
Hoert na mi, wellieve ghebure,
Ic sal u segghen I aventure:
Die sonne wilde tenen tiden beghinnen
Huwen, ende kinder winnen.
Hare ghebure seider jeghen:
Hoe souden wi dat ghedoghen mede?

6 vs. 10 *viere*, lees *vieren*. **6** vs. 14 *Die*. Clignett leest *Dien*, maar merkt later (*Bijdr.*, bl. 93) terecht op, dat de buigingsuitgang ook is weggelaten **15** vs. 14, **16** vs. 6 en elders. Vgl. Huyd. *op Stoke*, I, bl. 3.

7 vs. 11 en 12 Tegen den assonans *jeghen*: *mede* op zich zelf zou geen bezwaar bestaan (alleen misschien tegen het gebruik van *mede* in vs. 12), zoo het Latijn hier niet veel uitgebreider was, namelijk: „omnis natio interdixit [et] magno clamore Iovi convitiis non tacuerunt. Juppiter comotus ab illis causas iniuriae quaerit. Tunc unus ex illis ait Jovi: Modo sol unus est, etc." Deze uitgebreidheid met den assonans samen nu doet mij vermoeden, dat er twee of vier verzen zijn weggevallen, o. a. één met het ware rijmwoord op *jeghen*, namelijk *sweghen* (tacuerunt); doch te gissen, hoe het misschien verlorene zou kunnen geluid hebben, zou niet baten.

Digitized by Google

Al es die sonne nu allene,
Si verbornt ons ghemene;
Of si dan kinder heeft,
Sone ontgaet haer man die leeft.
Dus segghic u van desen dief:
Al es u nu die brulocht lief,
Die kinder selen haren vader slachten:
Alsoe vele te meer moeten wi ons wachten."
Van dinghen es blide menech man,
Daer hi luttel winnet an.

VIII.

Een wolf becnaegde bene vele,
Hem bleef I stekende in die kele.
Hi beloefdem giften groet,
Diene holpe uter noet.
Met langhen halse quam daer een
Crane, die hem trac ute dat been.
Als die wolf al was ghenesen,
Wilde die crane ghepayt wesen.
Doe seide die wolf: „hi es wel onvroet,
Mijn here die crane, die om tgoet
Niet en penst, dat men hem doet.
Hi pensder omme, waer hi vroet.
Hi stac sijn hoeft in minen mont,
Ic lieten keren al ghesont.
Hoert hier wonder, soete liede,
Nochtan wil hijs hebben miede.
Souder emmer miede sijn,
Met meeren rechte waer si mijn."
Dus mach hi winnen, die doet
Den quaden ere ende goet.

IX.

Ene teve ghinc swaer met welpen,
Soe dat si haer niet en conste gehelpen.
Si bat I der ander teven orlof
Te gheligghene in haer hof,
Ende in haren nest op hovesschede.
Die teve dede der ander bede.

9 vs. 5: *hovesschede*, lees *hoveschede*.

Digitized by Google

Alse die teve gheleghen was,
Ende van II welpenen ghenas,
Dander bat, dat si boude
Hare stede rumen soude.
Die ghene en wilde doer haer niet vlien,
Si seide: „wie soude di ontsien?
Wiltu vechten jeghen ons drien,
Di magher wel leit ave ghescien.
Het wort met storme ende met wighen,
Seldi uwen nest weder ghecrighen."
Die al gheloeft, dat hi hoert,
Scone sprake ende scone woert,
Wort dicke te scerne ghedreven.
Dit leert ons dbispel vander teven.

X.

Een man vant ligghende in den rijn
I jonc serpent in swijm.
Die man naemt in sinen arm,
Ende maket daer soe warm,
Dat het vander couden ghenas,
Daert te voren siec af was.
Doe want omtrent sinen here,
Ende het dedem daer soe sere.
Doe seide die man: „ganc wech, serpent,
Twi doestu mi soe groet torment?"
Tserpent en wilde niewer gaen;
Dus hevet den man ghevaen.
Dus es die goede man ghehoent,
Dus es hem goet met quade gheloent.
Die den quaden doet uter pine,
Hi verdient ghepijnt te sine.

XI.

Een esel zag I everswijn.
„God houdi, lieve broeder mijn!"
Die esel loech ende hilt sijn sceren.
Dan mochte den ever niet ghederen.

9 vs. 12: *wie soude*, beter *wie soudic.* **9** vs. 18: *Scone sprake*, lees *Doer scone sprake.* 't Latijn heeft: qui credunt aliis *per* blanda verba.

10 vs. 1: *rijn*, Clignett terecht: *rijm*, overeenkomstig 't Latijn: frigore et gelu rigentem.

Digitized by Google

Dat everswijn sweesch, ende hadt ommare,
Ende voer of hem no weders en ware.
„Het ware," seit hi, „grote scande
Bevuuldic hier an mine tande."
Selc hout met andren sijn sceren,
Waer hi vroet, hi souts ontberen.
Dit favelkijn leert ons nochtan
Verdraghen enen dullen man.

XII.

Ene portmuus ghinc omme merghen
Met ere veltmuus herberghen.
Die veltmuus leide haren gast te voren
Ene ecle ende een gerstencoren.
Smerghens leedde die portmuus
Dandere met hare thuus.
Gheent huus was van groten prise,
Bewaert wel van goeder spise.
Die waert seide: „het es al use
Dat hier es in desen huse."
Si waren te ghemake ter cure.
Mettien quam daer I ter dure.
Doe liep die portmuus tharen hole;
Maer die ander was in dole,
Si liep al omme harentare,
Sine was noit eer in selken vare.
Die man ginc weder uutwaert.
Doe quam voert mijn here die waert,
Ende hi sprac al onghespaert:
„Twi bestu," seit hi, „soe vervaert?
Comt hare," seit hi, „bi miere side,
Et ende drinct ende maect u blide." —
„In mach niet eten," sprac die gone,
„Hier en ben ic niet ghewone.
In prise niet I twint dijn duut,
Ic wildic weder ware daer uut.
Daer etic bonen ende cruut,
Daer soe hebbic mijn deduut.
Al en vindic daer niet vele,
Ic ete met joyen ende met spele.
Ic ben daer soe wel te ghemake,
Ic en ontsie ghene sake.

11 vs. 5 *sweesch*, lees *sweech*. 11 vs. 8 *bewuldic* is in 't HS. de spelling van *bevuuldic*.

Digitized by Google

Wat prisic dan hier te siñe
In dese sorghe, in dese pine!
Men vanghet di met vallen hier,
Die catten biten di onder dijn lier,
Het es al met pinen dattu leves,
Ende met sorghen dattu heves."
Verstonden wi dit wel, wi souden
Ons tonsen huus over ghepayt houden.
Een luttel smaket bet met spele,
Dan met sorghen vele.

XIII.

Een aren nam wilen ere vossinnen
Haer jonc; met bliden sinnen
Droech hise te sinen kinden,
Die hi hongherech waende vinden.
Doe was die vossinne gram,
Ende liep tes si ten bome quam,
Daer die aren op sat met sinen broede.
Si bat hem doer omoede,
Dat hi haer kinder weder gave,
Sine bat hem ander have.
Hine wils niet doen, hi hadt ommare,
Want hi sat hoghe boven hare.
Doen was si sere tonghemake;
Si ghinc halen I stake
Al bornende, ende stroes vele:
Daer speelde si van reinaerts spele;
Doen ghinc si met behendicheden
Den boem ontsteken van beneden.
Dat vier sloech op ten neste wart.
Dit sach die aren ende wert vervart.
Doe gaf hi weder ter selver stont
Hare kinder al ghesont.
Dit favelkijn leert riken lieden,
Dat si den weken niet mesbieden.
Doen sijt oec, ic weet I dier,
Datse bornen sal int vier.

XIV.

Wilen vant I aren I slecke;
Hi namse ende droechse bi den becke.
Die slecke sloet haer in die scelle,
Dat haer die aren, daer ic af telle,

Digitized by Google

In ghere manieren mochte daren.
Doe seide die wuwe toten aren:
„Du dragest daer I diere gherechte,
Constuut ghereden te sinen rechte."
Doe seide die aren: „wiltuut mi wisen,
Ic gheve di van miere spisen." —
„Ja ic," seide die wuwe, „nem dinen vloge,
Vliech op toten wolkinen hoghe,
Laet vallen die slecke int harde lant,
Ende dan vliech hare te hant:
Aldus sal breken hare scelle,
Dan nem die slecke bi den velle."
Op vloech die aren, ende vant soe groet
Die hitte, dat hiere om bleef doet;
Ende die slecke viel opt lant,
Soe datse ghene wuwe vant,
Ende hiefse op tehant,
Ende sloechse in sinen tant.
Dus comt lachter ende scade
Meneghen man bi quaden rade.
Oec es menech man soe quaet,
Die I andren ghevet raet,
Alsoe hiere best siet in
Sijns selfs vrome ende sijn ghewin.

XV.

Op I boem sat tere stont
I roec, ende hadde in sinen mont
I case. Dit sach reinaert
Ende sprac aldus ten roeke waert:
„Dine vederen sijn soe scone,
Du mochts boven allen voglen crone
Draghen, hadstu claren sanc." —
„Bi Gode, ja ic," seidi, „Goddanc".

14 vs. 17 vlgg. De Romulus heeft een geheel ander slot, namelijk eenvoudig dit: „Sic aquila fecisse dicitur, et quam natura munierat, iniquo consilio periit." Daarmeê stemmen ook Phaedrus en diens andere bewerkers overeen, behalve Marie de France en Ysopet I, waar de arend, evenals bij onzen dichter, doch op eenigszins andere wijze, de bedrogene is, want, heet het in den Ysopet:

„Cest viande a il perdue.
La corneille s'en est péue."

14 vs. 27 en 28 staan in 't HS. in omgekeerde volgorde, maar met *a* en *b* als terechtwijzing.

Digitized by Google

Doen toendi aldaer sijn luut.
Hi gapede ende die case viel uut.
Den case greep die vos reinaert
Ende liep te sinen hole waert.
Dus sijnre vele te scherne ghedreven
Bi prise, die si hem horen gheven.

XVI.

Wilen was I liebaert
Van ouden ghecranct ende gheswaert,
Soe dat hi op sinen ende lach.
Alse dat deverswijn versach,
Het galt hem den ouden slach,
Die hi hem gaf over meneghen dach.
Die stier wrac hem met sinen horen
Van dat hi hem hadde ghedaen te voren.
Die esel tert hem op sijn hoeft.
Hoert hoes hem die liebart loeft:
„Wach!" sprac hi, „alsic was jonc,
Ende wel op minen spronc,
Doe dwanc ict al, doe was ic here,
Doe dienden si mi, doe daden si mi ere.
Nu doen si mi onwerdichede,
Ende slaen te sticke mine lede,
Edele ende onnedele mede,
Ende daer toe mede clenen vrede."
Ten ghenen spreect dit bispel,
Die vele mach ende dan es fel,
Alse hi tsine heeft verloren,
Hi moet sijn sachter dan te voren.

XVII.

Een rijc man hadde tere stont
Enen ezel ende I hont.
Om dat hi hadde den hont soe wert
Droech desel nijt ten honde wert.
Hi sach den hont in groter weelde,
Ende dat sijn here jeghen hem speelde.
„Ja," penst mijn here Boudewijn,
„Wat meent mijn here, wat mach dit sijn?

16 vs. 15, 16, 17, 18 zullen wel in deze volgorde moeten gelezen worden vs. 15, 18, 16, 17.

Digitized by Google

Twi maect hi dus grote feeste
Met ere quader, vulder beeste?
Ic ben beter dan die hont:
Menech ambacht es mi cont,
Ic doe meer pinen dan si twee,
Ic draghe, ic hale, ic hebbe wee;
Ic wille oec sijn mijns heren vrient
Ende dienen hem, daer hem die hont af dient."
Mettien quam mijn here die wert.
Die esel hief op sinen stert,
Hi maecte feeste, hi loech, hi sanc,
Soe dat hi op sinen here spranc
Met sinen vordren voeten bede,
Ende dede hem herde lede;
Hi wilden cussen an sinen mont
In dier wise van den hont.
„Helpe! helpe!" riep die here,
„Dese quetset mi herde sere."
Doe quam die cnape ghelopen,
Ende dedem sine quaetheit becopen.
Si sloeghen ende si blouwen,
Dat hem sijn leven mochte rouwen.
Aldus sijn vele liede, die prien
Om eens anders heerscepien;
Si hebbens nijt, si hebbens sprake,
Dat iemen es met ghemake.

XVIII.

Daer in I hout sliep I liebaert.
I muus liep over sinen baert.
Die liebart vinc die muus ter vaert,
Ende woudse doden onghespaert.
„Ghenade," seit soe, „soete here,
Verghevet mi, in doet nemmere."
Die liebart dochte, het ware onnere
Dat musekijn te quetsen sere.
Oec docht hem scande, dat hijt hilde.
Doe liet hijt lopen daer het wilde.
Daer na gheviel, dat die liebert
In I strec ghevanghen wert.
Hi riep lude, hi was vervaert.
Doe quam daer die muus ter vart.

18 vs. 7: *Die liebart*, beter *Den liebarde.*

Digitized by Google

„Here," seit si, „al doet ment selden,
Ic sal u quaet met goede gelden."
Si beet ontwee met haren becke
Al die bande van den strecke,
Waren si cleine ofte groet,
Ende halp den liebart uter noet.
Dus soude die rike man den armen
Verdraghen, ende sijns ontfermen.
Doet hijt, hine es niet gheboent,
Bedi het wort hem wel gheloent.

XIX.

Die wuwe lach ene werven
Soe siec, dat si waende sterven;
Si bat hare moeder, dat si vare
In peelgrimagien over hare
Tallen kerken, die si vint.
Doe seide die moeder: „lieve kint,
Het gaet al over niet mijn varen:
Du heefst die kerken ende die outaren
Bevult soe dicke ende besmet,
Gheneestu oec, soe saltu bet;
Du hevest die heileghen soe verwrocht,
Dine diet ghene hulpe, an hem ghesocht."
Bi deser favelen wi verstaen
Die in peelgrimagien gaen,
Ende haer sonden met hem draghen,
Hets om niet dat si jaghen.

XX.

Grote veede droech I part
Ende groten nijt ten herte wart,
Om dat het sach den hert soe licht,
Sijn hoerne groet, sijn haer soe slicht.
Geent part quam tenen man ghegaen:
„Hadstu," seidet, „ghevaen
I hert, die ic di sal wisen,
Sijn vleesch dat ware goet te spisen,
Beide sijn hoerne ende sijn vel
Dat soutstu vercopen wel." —

18 vs. 16 *quaet*, lees *goet*. 't Latijn heeft: „Parem gratiam tibi reddam, non immemor beneficii."

Digitized by Google

„In wat manieren," seide die man,
„Moghen wiere best comen an?" —
„Sit op," seide tpart, „ic sal di draghen,
Wi selen daer omme varen jaghen."
Die man sat op ende versach
Den hert al staphans daer hi lach.
Die hert was dapper ende snel
Ende ontliep den parde wel.
Tiersten dat geent part was mat,
Het sprac den man, die op hem sat:
„Soete vrient, beet of,
Ic ben moede, gef mi orlof." —
„Ic hebdi," seidi, „soe ghevaen,
Dune const mi niet ontgaen;
Ic dwinghe di metten breidele voren,
Ende dine siden metten sporen,
Dattu mi niet ontgaen en macht,
Al daetsture toe al dine cracht."
Die valt in sijns selfs net,
Dat hi spredet ende set,
Hine mochte geensins varen bet
Te sinen rechte, te siere wet.
Hi es sot, die daer begint vechten,
Daer hi hem niet en can verrechten.

XXI.

Een esel sprac tenen liebart:
„Van mi selen sijn vervart
Beesten vele, ic saelti toghen
Op ghenen berch vor dinen ogen."
Doe seide die liebart tsinen scerne:
„Her esel, dit sag ic gherne."
Alsi op den berch waren,
Begonste desel soe ghebaren,
Dattie hasen harentare
Ende die geeten vloen van vare.
„Her esel," sprac die liebart,
„Ic ware oec van u vervaert,
Maer onse vrienscap es soe goet,
Ic hope, dat ghi mi niet en doet."

20 vs. 20 *den man*, lees *ten man.*

21 vs. 13 vlg. Onze dichter is hier geestiger dan zijn origineel, want bij Romulus leest men alleen: „Poterat et me terrere vox tua, si non scirem quis esses."

Digitized by Google

Die luttel mach ende beroemt vele,
Hets recht datmen met hem spele.
Wachtens hem, dies hem beroemen,
Men sieter niemen ere af comen.

XXII.

Een roec wilde I feeste houden.
Hi bat den voglen, dat si souden
Met hem eten op hoveschede.
Die vogle daden sine bede;
Ende alsi waenden comen eten,
Worden si van den roec verbeten.
Selc waent te feesten ende te spele
Gaen, hi vinter rouwen vele.

XXIII.

Een liebart seide op I stont,
Dat hi siec ware ende ongbesont.
Die beesten, diene quamen vanden,
Onthaelde hi met sinen tanden,
Ende verbeetse elc achter andren.
Doe quam daer voer die dore wandren
Reinaert die vos ende sach inwart:
„God houdu, here her liebart!" —
„Reinaert," seidi, „comt bet naer
Comt int huus, wat stadi daer!"
Reinaert sprac: „wat mijns ghesciet,
In come binnen uwer dore niet:
Ic sie hier voesporen inwert staen,
Ic en sie ghene uutwert gaen."
Hi es vroet, die hem selven can
Castien bi I andren man.
Selc gaet te hovewert met eren,
Hi moet met scanden wederkeren.

XXIV.

Wilen sayde I man sijn saet.
Als die swaluwe dit verstaet,
Si geeft den anderen vogelen raet.
„Wi doen," seegtsi, „ons selven quaet,

22 vs. 7 *feesten*, Clignett *feeste*.

23 vs. 13 *voesporen*. Clignett wil *voetspore*, doch te onrechte. **23** vs. 18 *scanden*, Clignett *scande*.

Digitized by Google

Wine treckent uut eert meer uutgaet:
Ic ontsie des mans baraet."
Die vogle hilder mede haer sceren,
Sine pensden niet, wat hem mochte deren.
Daerna quaemt hem al te quade,
Si hadden bat ghewrocht bi rade.
Alst coren uutginc, men leide strecke,
Ende vincse doen bi haren becke;
Maer die swaluwen daden beste,
Ende maecten in die huse haer neste.
Die heeft goeden raet onwart,
Dus siet men dicke dat hi vart.

XXV.

Die pude waren sonder here,
Ende si beclaegden hem herde sere,
Si baden herde, dat men hem gave
I meester, I grave,
Diese dwonghe te haren rechte
Als I here doet sine knechte.
Ghenen puden was ghesent
I meester, dat was tserpent,
Diese dwanc ende al verbeet.
Dat hem was lief, was hem doe leet.
Dus hebben die pude ghevaren,
Die te voren weeldich waren.
Hets recht, die wederseget tgoede,
Dat hi hebbe armoede.

XXVI.

Die wuwe dwanc die duven sere;
Doe ginghen si soeken I andren here.
Den havec baden si, dat hi soude
Hem ontfaen in sine houde,
Te wachtene ende te achterwerne.
Die havec sprac, hi deet gherne.
Als hise hadde in siere warde,
Daer en was noit I die hi sparde,
Hine dede hem allen pijnlijchede
Meer dan die wuwe te voren dede.

24 vs. 11 Onze dichter heeft hier zijn origineel verkeerd begrepen. Romulus spreekt van „lini semen" en doet de zwaluw zeggen: „retia facient ex inde." Misschien moet daarom zelfs in vs. 1 *lijnsaet* gelezen worden in plaats van *sijn saet*.

Digitized by Google

Doe seide daer I: „wi sijns wel waert,
Dat wi varen hinderwaert.
Dese havec es ons vele wreder
Dan die wuwe, ende doet ons leder."
Dus siet men, dat die ghene varen,
Die emmer nieu heerscap garen.

XXVII.

Een dief boet I honde broet.
Die hont sprac; „in hebs ghenen noet;
Men geeft mi," seegt hi, „broets ghenoech;
Du bids mi om dijn ghevoech;
Du hads wel gerne dus ghestolen
Mijns heren goet, dat mi es bevolen.
Lietic minen here aldus ontgoeden,
Wat soudic doen. Soutstu mi voeden?
Neen du niet. Nu vlie! nu vlie!
Dune vlies, ic wroeghe die,
Ic basse, ic make selc gheluut,
Dat mijn here comet uut."
Die hont en slacht niet den riesen,
Die om I luttel al verliesen,
Die om I cort delijt verburen
Dat ewelijc sal gheduren.

XXVIII.

Een wolf quam daer in pinen
I soghe ginc van verkinen:
„Ic wille sijn dijn hevemoeder;
Van selker saken ben ic vroeder
Dan iemen es die ic weet.
Brenc voert dine vrucht ghereet,
Ic sal doen datter toe staet."
Die soch bekenden over quaet.
„Soete vrient," seit soe, „nu vlie,
Ic sal wel doen sonder die.
Oec hadstu moeder, edel here,
Spare mi doer diere moeder ere!"
Die wolf ginc wech. Die soch dede
Met verden hare verholenhede.

27 vs. 4 *bids*, lees *bieds*. 't Latijn heeft: „panis pro gratia datur."

Digitized by Google

Hadse den valschen gheloeft,
Haer kinder waren haer gheroeft.
Hine es gheen vroet man, die pleget
Te gheloven dat men hem seghet,
Bedi die andren wille bedrieghen,
Hem es luttel om I lieghen.

XXIX.

In I berch hoerden lieden
Groet gheluut, soe dat si hem berieden,
Wat hem best te doene ware:
Sine waren noit eer in selken vare.
Mettien quam I muus daer uut,
Die ghemaect hadde dat gheluut.
Dus heeft men vaer ende sorghe groet
Dicwile al sonder noet.

XXX.

Een hont sach wilen onder geeten
I lammekijn lopen ende bleeten.
Die hont seide toten lammekine:
„Dine bestaet niet hier te sine,
Volch diere moeder, die di vliet,
Si es metten scapen, sine es hier niet." —
„Ic soeker niet," sprac 'dlam,
„Si es dicke te miwert gram,
Die mi IX maende droech.
Ic hebbe hier bat mijn ghevoech
Van deser geet, die bi mi staet:
An hare es al mijn toeverlaet;
Jeghen mi en spaert si niet I twint,
Si voet mi als haers selfs kint." —
„Nochtan," seit hi, „es si di naer,
Die di droech." Dlam seide: „hets waer,
Als in dien dat si mi wan;
Maer daer es I ander redene an:
Si vliet mi, die soude broeden
Bi naturen ende voeden,
Ende dese, die mi niet en bestaet,
Geeft mi troest, helpe ende raet,

28 vs. 15 *Hadse*, lees *Hadsi.*

30 vs. 9 IX. Deze onjuistheid heeft ook het oorspronkelijke van Romulus, doch Phaedrus heeft beter: „dein portat onus ingratum *certis* mensibus."

Digitized by Google

Ende voet mi met hare spise:
Soe eest recht dat icse prise."
Dus mach I meer goets bejaghen
An vremde liede, dan an maghen.

XXXI.

Het was I sterc hont ende I jonc,
Ende wel op sinen spronc,
Hi hadde ghesijn goet vrient,
Dicke ende wel ghedient.
Als hi quam te sinen jaren
Begonsti cranken ende swaren;
Hi verloes sinen loep te handen,
Ende die beten van den tanden;
Hi quam daer hi waende vaen
I hase, die hem es ontgaen.
Die sprac die here ten honde wert:
„Dune best niet ere blasen wert."
Die hont seide: „here, ic volges u,
Nochtan soudi mi sparen nu,
Ende pensen om grote doghet,
Die ic dede in miere joghet."
Die hem wel proefde jonc, hi soude
Met rechte gheëert sijn in sine oude.

XXXII.

Die hasen liepen harentare
In sorghen ende in groten vare.
Doe begonsten si hem bedinken,
Dat si hem wouden gaen verdrinken.
Doe vonden si pude in I riviere
Sittende. Als die pude die diere
Saghen, waren si sere vervaert,
Ende si vloen te watre waert.
„Ha, ha!" seide I hase, „wat ic nu sie,
Dese pude sijn bloder dan wie.
Laet ons leven, dats mijn raet,
Ende doghen dat ons overgaet."
Die merket op eens anders pine,
Te min vernoyt hem die sine.

31 vs. 11 *Die sprac*, Clignett *Doe sprac*.

Digitized by Google

XXXIII.

Die geet ghinc wilen te velde.
Haren kinde hiet si, dat helde
Sine dore besloten wel
Vor den wolf, die es soe fel.
Vor de dore ghinc hi bleeten
In die wise vand geeten.
Dat geetkijn sach nut doer I gat.
„Ay, dief!" seidsoe, „bestu dat?
Twi heefstu dijn luut verkeert?
Voer Gode moetstu sijn onteert."
Tkint es te beter ende vroeder,
Horet na vader ende na moeder.

XXXIV.

Een serpent quam bi costumen
Teens arms mans huse, diet metten crume
Van siere tafelen voede wel.
Doe wart die man rike ende fel
Ende sloech tserpent met ere aex.
Het en hadde daer noit soe vele ghemaex
Alst smerten hadde, doent sach sijn bloet.
Nu wart den man verdwenen sijn goet,
Soe dat hi dochte in sinen moet:
„Dat ic tserpent sloech, dat doet,
Dat ic dus beghinne weeken."
Doe begonsti weder smeeken:
„Mi es leet, dat ic mesdede,
Verghevet mi op hovesschede." —
„Eest di leet," seide dat serpent,
„Ende ic vergeten mach den torment
Van den fellen slaghe, ic moet
Vergeven di minen evelen moet;
Maer wachti wel, dat seggic die,
Alsoe langhe alsic tlitteken sie."
Die vrienscap en wort nemmermeer
Alsoe goet alsi was eer.

33 vs. 6 *vand*, Clignett *vander*.
34 vs. 14 *hovesschede*, lees *hoveschede*.

Digitized by Google

Dus siet men, die betruwet
Sinen ouden viant, dats hem beruwet.
Daer blivet gherne I wortelkijn
Daer nijt ende haetscap heeft ghesijn.

XXXV.

Die hert quam metten wolf ghegaen
Daer hi vele scaep sach staen.
Van ghenen scapen bat hi enen,
Dat hi hem terwe soude lenen.
Des boet hi hem den wolf te borghe.
Tscaep hadde van den wolve sorghe
Te wedersegghene dese dinc;
Maer doe die wolf wech ginc,
Sprac tscaep aldus toten herte:
„Ic kenne wel," seit hi, „dijn herte:
Ten iersten, dat die dach sal comen
Van geldene, die ghi hebt ghenomen,
Du loeps metten herten int wout;
Wien heischic dan mine scout?
Dijn borghe es valsch ende quaet,
Dune best oec niet sonder baraet."
Die vele beslaen ende luttel sorghen,
Soeken gherne valsche borghen;
Maer die es I vroet man,
Diere hem voren wachten can.

XXXVI.

Die vlieghe beet I caluwen man
Opt hoeft, die geen haer hadde an.
Hi gaf hem selven slaghe groet
Om die vlieghe te slane doet.
Hi sloech te sticken sine kaken;
Hine conste die vlieghe niet gheraken.
Die vlieghe dede hem herde seer
Ende si beten soe lanc soe meer.
Als hi achter die vlieghe sloech
Ende missode, die vlieghe loech.

34 vs. 25. In een der HSS. van den *Minnenloep* leest men aan 't slot van het eerste boek van de hand des afschrijvers:

„Daer reyne liefde plach te zijn,
Daer blijft noch gaern een wortelkijn."

35 vs. 12: *die.* De grammatica zou hier *dien* vereischen, daar het woord betrekking heeft op *dach.*

Digitized by Google

Doe seide die caluwe man ter vlieghen:
„Du doest mijn hant dicke na di vlieghen;
Al bestu hier dus menech werven
Ontgaen, nochtan moesture om sterven;
Du lachges, alsic placte mi,
Du salt sterven, gherakic di."
Die vele pijnlijcheden maket,
Int ende wert hi gheraket.
Soe langhe stuuct men ende steect
Den stoep te watre, dat hi breect.

XXXVII.

Een vos, die met hem eten dede
I odevare op hovesschede,
Hi goet hem in I coelbat,
Dat ondiep was ende plat,
I poelment, was claer ende dinne.
„Nu et," sprac hi met soeten sinne.
Die odevare begonste pecken;
Maer hine conste niet ghetrecken.
Dus at die vos, neware
Daer bleef I hongerich odevare.
Smerghens at met hem reinaert.
Die was gast moeste nu sijn waert.
Dus dreef hi oec den vos te scherne,
Hi gaf hem teten uut eere kerne
Nuwe, lanc ende diep daerbinnen:
Doene mochts reynart niet gewinnen.
Die odevare at emmer toe.
„Twine doestu, reinaert, als ic doe?"
Sprac hi, „du lerest mi dit spel,
Besie, canic mine lesse wel?"
Daer men quaet met quade loent,
Daer es deen van den andren wel ghehoent.

XXXVIII.

Een groensel dat was hoverdich
Ende vele meer dant was werdich,
Het vant die vederen van den pau,
Die scone was, groene ende blau.

36 vs. 14 *moesture*, geassimileerd voor *moetsture*.
37 vs. 2 *hovesschede*, lees *hoveschede*. **37** vs. 15 *Nuwe*, lees *Nauwe* of *Nawe*.

Digitized by Google

Het versierde soe daer mede,
Det het, bi siere hoverdichede,
Den sinen onwerscepe dede.
Het decte al sine lede
Metten vederen van den pauwen.
Alse dit saghen die, metten clauwen
Trocken si hem die vederen uut,
Ende scoerden hem al sine huut.
Doe moeste dat groensel met onneren
Te sinen maghen wederkeren.
Alsijt dus lelijc comen saghen,
Doe seide daer I van sinen maghen:
„Dies en hadstu ghenen noet,
Haddi ghenoeghet dijn ghenoet
Ende diere naturen cleder.
Nu wortstu emmermeer te leder
Ende tonwerder met ons allen."
Dus siet men van den ghenen ghevallen,
Die sine hoverdichede drivet
Met dinghen, die hem niet en blivet.
Wanneer dat hijt heeft verloren,
Soe es hi keytiver dan te voren.

XXXIX.

Het mende I man met II mulinnen.
Int lamoen ghinc die I binnen,
Daer hi opsat ende reet,
I vlieghe, diese beet.
Doe seide die vlieghe dese wort:
„Avant, mulinne, ganc bet vort,
Ic saldi soe sere stoten,
Du salt bet herder lopen."
Die mulinne antworde: „van die

38 vs. 5 *versierde*, Dr. De Vries leest *verfierde*. **38** vs. 6 *Det*. Clignett *Der*, lees *Dat*. **38** vs. 9 vlg. *pauwen* moet enkelvoud en dus *pauwe* zijn; ook is de constructie van vs. 10 vreemd. Dr. De Vries slaat daarom voor, te lezen:

Metten vederen. Dander pauwen,
Alsi dit saghen, metten clauwen enz.

38 vs. 24 *die*, lees *dier*.

39 vs. 1 vlg. 't Latijn heeft: „Musca sedit in temone et mulae junctae: quam tarde ambulas, ait." Dr. De Vries leest *ere* voor *II*, en *hierenbinnen* voor *die I binnen*. **39** vs. 7 *stoten*. Clignett gist te recht, dat hier *nopen* gelezen moet worden. **39** vs. 9 *van die*. Clignett leest te onrechte *van dien*. In 't HS. geeft eene onder de *n* geplaatste punt te kennen, dat die letter moet uitgewischt worden.

Digitized by Google

Ne achtic niet, maer ic ontsie
Den ghenen meer, die sit op mie:
Die hevet scerper roeden drie,
Die mi ghejaghet bringhet
Ende met sinen breidele dwinghet,
Ende met sinen gerden slaet.
An hem es dat mijn leven staet;
Dune mogest mi doen no goet, no quaet,
Al segestu dine overdaet."
Aldus sijn vele quader lieden,
Die I goeden man mesbieden.
Alsine te vernoye sien,
Al vernoy moet hem ghescien.

XL.

Die vlieghe street met groter prie
Jeghen I wilt om heerscepie.
Doe begonste die vlieghe segghen:
„Jeghen mi en dorstu di niet legghen:
Waer soe men I beeste spit,
Ic ben dierste diere onbit.
Ic sitte op eens coninx hovet boven.
Van meer maghic mi beloven:
Ic cusse vrouwen ende joncfrouwen." —
„Swijch, ic raedt di, bi miere trouwen,"
Antworde dwilt ende seide:
„Noch maegt di wel vergaen te leide
Dijn heerscap, dattu noemes,
Ende dine quaetheit, daer du di af beroemes.
Du best quaet ende du best fel
Ende dune best niewer comen wel;
Du segest emmer: hets al dijn,
Nochtan moetstu onwert sijn.
Si verjaghen di ende dwinghen
Met wayen ende met andren dinghen.
In somer mogestu iet,
In den winter en mogestu niet;
Maer ic ben soe te ghemake,
In ontsie ghene sake;

40 vs. 1 *Die.* De *D* is in 't HS. oningevuld gebleven. **40** vs. 2 *wilt.* Men zou hier en vs. 11 *miere* willen lezen, daar de Latijnsche fabels *formica* hebben en Marie de France *ez*, d. i. bij.

Digitized by Google

Mine draghet niemen nijt,
Waer ic ben, daer es delijt,
Winter, somer, allen tijt.
Dus ben ic beter dan ghi sijt."
Dus scelden dicke die domme;
Nochtan en weten si waer omme.
Si dalen alsi wanen risen,
Die ghene, die hem selven prisen.

XLI.

Een wesel vinc eene muus.
Doen vinc die here van den huus
Dat wesel ende quetset sere.
„Ghenade," seit hi, „lieve here:
Ic hebbe al uwe muse geten,
Met rechte soudijs mi danc weten." —
„Danc?" seide die man, „hoe mach dat sijn?
Dune dadest niet doer den wille mijn,
Du doest om dattu selve wils leven
Bider spisen, die hem es bleven;
Du nemest al, du doest mi scade,
Bedi en doe ic di ghene ghenade.
Al waenstu wel sijn ontladen,
Ic bens noch al onberaden."
Dus es menech man die doet
I dinc doer sijns selfs goet,
Ende wille I andren doen verstaen,
Dat hijt doer hem heeft gedaen.

XLII.

Een puut sach I osse staen:
„Ic wildic ware aldusghedaen!"
Die puut goet sinen buuc vol wasen,
Hi dranc ende begonste blasen.
Doe sach hi sitten sine kinder.
„Nu siet," seit hi, „ben ic noch minder
Dan die osse, die staet int velt?" —
„Ja ghi," seiden si, „die helt."
Die puut dranc meer ende hi verblies.
„Nu siet," seit hi, „wat segget gies?" —

41 vs. 15. De moraal van deze fabel komt met die van Phaedrus overeen, ook door Ysopet I gevolgd, terwijl in den Romulus de heer te onrechte als ondankbaar aan de kaak wordt gesteld.

Digitized by Google

„Lieve vader," seiden si,
„Die osse es vele meerre dan ghi."
Doe dranc hi soe ter derder werven,
Dat hiere om moeste sterven.
Wie es die ghene, die dat doet?
I man, die hem versmort int goet,
Ende draghet selken overmoet
Int herte, dat hiere af spliten moet.

XLIII.

Een liebart sach int velt I paert,
Ende hi ghinc ten parde waert.
Die liebart pensde ende dochte,
Hoe hijt best ghecrighen mochte.
„Ic ben," seit hi, „arsatre goet."
Dit hoerde tpart ende verstoet
Herde wel des liebarts baraet.
„Meester," seit hi, „geeft mi raet:
Ic hebbe I doren in minen voet,
Die mi herde wee doet."
Doe begonste die liebart hopen,
Ende quam van achter toe ghelopen,
Ende soude trecken uut den doren,
Maer hadde sine hure te voren.
Tpaert gaf den liebart I slach,
Dat hi daer in ommacht lach.
Als hi van den slaghe ghenas,
Ende hi te hem selven comen was,
Doe seide hi: „ic bens wel wart.
Oit quamic als I liebart
Ende woude mi arsatre maken;
Dat becochten mine kaken."
Die tonen dat si noit en waren
Doer baraet, dus moeten si varen.

XLIV.

Een paert droech I vergult ghesmide.
I esel sneef an sine side.
Tpaert verbalch hem, ende seide:
„Siestu niet mijn scoen ghereide,

43 vs. 20. *Oit.* Clignett las in 't HS. *Dit*, doch verkeerdelijk. Het Latijn heeft (volgens den Wisseburgensis): „digne hoc passus sum, ait, qui *semper* lanio fui et hostis omni carni, volui esse familiaris et medicus illi accedere."

Digitized by Google

Ende minen breidel claer van goude?
Hets wonder dat ic mi onthoude,
In stake di met minen voete.
Twi quaemstu in minen ghemoete?
Twine hadstu stille ghestaen beden,
Tes ic verre ware leden?"
Die esel seide: „ay here, ghenade!
In mochte, ic quam soe gheladen."
Maer hi pensde sonder spreken:
„God moete dese overdaet wreken!"
Daerna begonste tpart van pinen
Breken, cranken, dwinen.
Als sine cracht dus was verdorven,
Men dede hem draghen mes met korven.
Dit sach die esel ende loech.
„Waer es," seidi, „dijn vorboech?
Van wat tornoye comestu?
Waes es dine sierheit nu?
Al warstu te ghemake I stic,
Wat bestu scoenre nu dan ic?"
Al sidi here op I tijt,
Ic rade u dat ghi ghemate sijt.
Penst om die aventure,
Die na tsoete ghevet sure.

XLV.

Het was die hadde tonghen twee.
Hi dede hem selven herde wee
Om te maken tusschen II vrienden
Haetscap, dies noit en verdienden.
Hi sprac an beden siden quaet;
Quaet ende valsch was al sijn raet.
Int ende, als sijn baraet uut quam,
Waren die II liede gram
Up den quaden, valschen man.
Die dus doen, dus winnen sier an.

45. Deze fabel heb ik in geenen fabelbundel gevonden, maar Romulus III, 4 (Burncianus) heeft tot opschrift: „De bilinguis hominibus Aesopus talem composuit fabulam," en begint aldus: „Qui se duabus partibus obnoxium commiserit, hic et illic ingratus vivit, et reus erit potius sibi," waarop dan de fabel van de vledermuis volgt, die door onzen dichter als fabel 46 is vertaald. Of hij zelf dit opschrift en dezen aanhef tot eene afzonderlijke fabel bewerkt heeft, of dat in zijn HS. van den Romulus reeds zoo vond, kan ik niet uitmaken. **45** vs. 3 *Om.* Clignett las in 't HS. *Dur*, doch verkeerdelijk.

Digitized by Google

XLVI.

Die beesten hadden groten strijt
Jeghen die vogle op I tijt.
Die vledermuus hilt metten beesten
Als metten stercsten ende metten meesten.
Si ontsach haer ende si dochte,
Dat si daer seker wesen mochte.
Doe quam mijn her die aren
Met siere groter cracht ghevaren:
Hi hadde die gracie ent gheval,
Dat hi verwan die beesten al.
Doe quamen alle die vogle gemene
Op die vledermuus allene,
Ende traken haer die plumen uut.
Doe moeste si vlieghen bloter huut,
Bi nachte algader, niet bi daghe,
Om dat si liet hare selfs maghe.
Dus es hi overal ghehaet
Met rechte, die de sine laet.

XLVII.

Een havec vant I nachtegale
In haren nest. Met soeter tale
Bat si hem, dat hise soude sparen
Ende hare jonghe, diere in waren.
„Gherne," seit hi, „wiltu singhen."
Die nachtegale liet haer dwinghen
Van den havec, ende si sanc
Met droever herten, doer sijn bedwanc.
„Dune hevest," seit hi, „niet wel ghesonghen."
Doe greep hi I van haren jonghen.
Staphans quam daer I man, die scoet
Met sinen boghe den havec doet.
Die emmer wille den andren vaen,
Nemmermeer en moet hijs ontgaen.

XLVIII.

Een wolf hadde in sijn hol ghedragen
Spise ghenoech te XL daghen,
Om met ghemake daer in te sine
Sonder sorghe ende sonder pine.

Digitized by Google

Dit verstont die vos reinaert
Ende maectem swolfs hole waert.
„Oem!” seegt hi, „God moet u minnen,
Ende al u meisniede daer binnen.
Het es,” seit hi, „somech dach,
Dat ic u niet int velt en sach.
In wiste wat u was ghesciet.
Soete here oem! mescomt u iet?”
Die wolf verstont des vos baraet.
„Du best,” seegt hi, „valsch ende quaet:
Hier en comstu niet bi minnen,
Maer om dattu wanest winnen
Van minen goede van hier binnen.
Het en wort di niet met minnen.”
Doe was reinaert herde gram,
Hi liep tes hi ten herde quam.
„Robijn!” seit hi, „hebdi mi lief,
Of ic u wise den valschen dief,
Die u dicke heeft ghestolen
Die beesten, die u sijn bevolen?” —
„Lief? ja ic, bi Gode!” seegt hi,
„Ende wils verdienen jeghen di.”
Doe seide die vos: „tusschen II linden
In sijn hol saltune vinden.”
Doe ghinc hine steken in den buuc
Int hol, daer haddijs goet gebruuc.
Doe sanc reinaert ende loech,
Ende hadde van ghere spisen ghenoech.
Sider was hi selve ghewont
Al toter doet van I hont.
„Allaes!” seegt hi, reinaert,
„Al hebbic pine, ic bens wel waert.
Oit wasic quaet ende fel,
Nu scijnt mi mine quaetheit wel.”
Dese favele souden horen die gone,
Die ter quaetheit sijn ghewone.
Wachtes u wel, het es vorsproken:
Negeen quaet blijf onghewroken.

XLIX.

Een hert quam drinken tere riviere.
Hi sach sijn horne, die hi diere

48 vs. 37 *Oit.* Clignett las in 't HS. *Dic*, doch verkeerdelijk. 't Latijn heeft: „*Iam* ego mala feci.” **48** vs. 42 *blijf*, lees *blijft.*

Digitized by Google

Prijsde, maer sine beene
Versprac hi, om dat si waren clene.
Mettien quam daer I man met honden,
Die den hert daer staende vonden.
Sine beene waren soe snel,
Dat hi ontliep den honden wel
Al dore I velt in I foreest,
Daer bome ende telgre waren meest.
Daer bleef hi vaste met sinen horen.
„Ay mi!" seegt hi, „ic ben verloren.
Nu sie ic wel, al eest te spade,
Ic lachterde tgoede, ic prijsde tquade."
Aldus es menech man vernest,
Die tgoede laet ende tquade mest.
Hi mochte winnen daer hi verliest,
Core hi tgoede daer hi tquade kiest.

L.

Tenen hope stonden in I perc
Goede weders ende sterc.
Alsi den vleeschhouwer saghen comen,
Dene woude achter den andren dromen;
Elc woude andren steken voert;
Int ende vielen si alle overboert.
Die vleeschouwer sloech sine hant
Ane den vortsten, die hi vant,
Ende dodene metter vaert.
Doe doken die ander achterwaert.
Elc riep daer hi lach ende doec:
„Ic bens ontgaen! soe ben ic oec!"
Als men den achtersten soude slaen,
„Nu eest," seegt hi, „wel te rechte vergaen!
Soe hert eest hoeft an den weder,
Wi hadden wel ghesteken neder,

49 vs. 15, 16 *vernest*, *laet*, *mest*. Dr. de Vries leest (*Taalk. Bijdr.*, II, bl. 66 vlg.) *verdoeft*, *laect*, *loeft*. Eenvoudiger schijnt mij de verbetering van Dr. Verdam (*Taalk. Bijdr.*, II, bl. 213—215): *verriest*, *laect*, *kiest*, welke nog vereenvoudigd kan worden door *laet* onveranderd te behouden, daar het alleen als tegenstelling van *loeft* in *laect* veranderd behoefde te worden. 't Latijn evenwel begunstigt de emendatie van Dr. de Vries. Het luidt: „Sic et nos laudamus saepe inutilia et vituperamus bona." De beide laatste verzen behoeven wij niet met Dr. Verdam voor onecht te houden. Bij de moraal der fabels wil de dichter wel eens meer wat al te duidelijk zijn.

Digitized by Google

Hadden wijs ghedreghen overeen.
Wi hadden quaden raet, dat sceen."
Nochtan eest I ghemeen ghebod:
Helpt di selven, soe helpti God.
Es I gheslachte groet van maghen,
Ende conen si niet overeen ghedraghen,
Hare cracht es al verloren
Als bi den weder van te voren.

LI.

Het saten vogelkine vele
Op I boem; met groten spele
Ende met solace saten si daer,
Bedi si waren sonder vaer.
Doe quam daer I vogelare
Ende wert der vogelkine gheware.
Gheen voghelare hadde doghen seer
Ende si dropen emmermeer.
Hi ginc spannen sinen boghe;
Ten bomewert keerdi sijn oghe.
Dit saghen ghene vogelkine,
Ende si seiden al stillekine:
„Gheent es die beste man,
Die noit lijf ghewan;
Hine mach van groter jammerhede
Op ons sien, hine wene mede."
I vogel was dar, was herde vroet,
Die beide quaet wiste ende goet:
„Lieve ghesellen," seghet hie,
„Die dlijf behouden wille, hi vlie!
Ic kenne wel des mans raet:
Dat hi jaghet, dat es quaet.
Het es om u al dat hi spiet,
Hi sal u scieten, ghine vliet;
Sijn oghen, die ghi drupen siet,
Sijn hem seer, sine wenen niet."
Eens vroets mans raet mach vele man
Wel helpen, willen siere hem houden an.

50 vs. 22 *conen*, lees *connen*.

51 vs. 15 *groter jammerhede*. Misschien moet men lezen *goedertierenhede*, daar 't Latijn luidt: „quia pro nimia bonitate lacrimae ex eius oculis fluunt quotiens nos aspicit."

Digitized by Google

LII.

Een recht man ende I valsch tyrant
Quamen te gader in I lant,
Daer men vele scimmincle vant.
Daer en ginc oec geen in bant.
I scimminkel was daer here
Ende dwanc al dander sere;
Het was coninc ende het droech crone;
Nochtan waren si even scone;
Het sat hoghe boven dien andren.
Doe saegt II mans daer wandren.
Het riep den valschen man tote hem:
„Wat duncti, seget, dat ic bem?"
Doe seide die man: „du best I here,
I coninc, werdich van alre ere." —
„Ende wat duncti," seget hi,
„Van desen volke, dat hier si?" —
„Dat sijn u ridders," seegt die gone,
„Die tuwen dienste sijn gewone."
Hi prijsden soe, dat hine dede
Ontfaen met groter werdichede.
Als dit die rechte man verstoet,
„Ja," pensdi in sinen moet,
„Na dien dat men desen doet
Om sijn lieghen dus groet goet,
Seggic waer van deser sake,
Ic worde vele bet te gemake."
Tote desen man sprac Martijn,
Die soe here wilde sijn:
„Wat duncti," seghet hi, „nu besie,
Van desen heren ende van mie?" —
„Een scimminkel," seghet hi,
„Bestu, ende dander slachten di."
Doe deden tscimminkel daer verbiten
Al te sticken, ende sliten.
Die metter waerheit emmer voert
Wille, hine es niet ghehoert;
Maer dats I gheminnet man,
Die sijn heerscap smeken can.

LIII.

Het gheviel in I stonden,
Dat men I hert jagede met honden,

Digitized by Google

Soe dat hi vloe daer ossen stonden
Vele ane I crebbe ghebonden.
Die hert ginc ligghen in die crebbe;
Met hoye decti sine rebbe.
Doe seide I osse: „dul keytijf,
Hier en machtu niet behouden tlijf;
Twine hadstu int foreest gevloen?
Hier bestu doet, wat seltu doen?" —
„Laet mi hier sijn, edel heren,
Toter nacht, dan salic keren."
Sossen wachters quamen in,
Sine werden gheware meer no min
Van den hert, die ginder lach:
Daerne was niemen, diene sach.
Doe seide I van ghenen ossen:
„Wi souden di van der doet verlossen,
En saghe di mijn here niet,
Die met C oghen siet.
Mettien quam daer mijn here gheghaen
Ter cribben daer die ossen staen.
Hi taste, of si hadden coren,
Ende sloech sijn hant op I horen.
„Helpe!" seit hi, „wat vindic hier,
Wanen quam hier dusdaen dier?"
Doe quamen die cnapen met groter feeste,
Ende doedden ghene beeste.
Bi desen cnapen es verstaen
Die duvel, die den man sal vaen.
Die hier wel decket sine sonden,
Hi slacht den hert, die daer was vonden.
Die met C oghen siet,
Dats God, die al weet wat ghesciet;
Voer hem en es verholen niet,
Men machen te scherne oec driven niet.

LIV.

Die liebart, die boven alle dieren
Coninc was, begonste antieren

53 vs. 29 vlgg. Het slot van deze fabel vindt men zóó niet in het Latijn. Daar heet het eenvoudig: „Haec fabula probat dominum plurimum posse in omnibus rebus videre." De verchristelijking van de fabel zal dus wel het werk van onzen dichter zijn.

Digitized by Google

Die doghet, ende die quaetheit laten;
Hi wilde sijn in caritaten
Ende trecken alle dinc vorw't.
Daerna berau hem siere weldaet.
Doe dedi siere naturen raet
Soe dat hi vant I groet mael gaet.
„Dit grote goet vindic hiere,"
Dat riep hi te sinen diere
Hi riep die beesten te sinen rade.
„Ic wane," seegt hi, „ic ga te quade.
Mi dunke, ic ben onghesont,
Ic vraghe u, hebdi quaden mont?"

54 vs. 4—10. Het schijnt, dat deze verzen in een oud HS. onleesbaar geworden, of ten minste verminkt waren, en door den afschrijver van ons HS. taliter qualiter zijn hersteld, tenzij wij moeten aannemen, dat de dichter van het Latijn maar wat gemaakt heeft. Daar toch lezen wij: „Cum sibi fere regem fecissent fortissimum leonem, voluit ille mores regum bona fama consequi, renuncians prioribus factis, et mutavit consuetudinem, pecus ullum se non laedere, sine sanguine cibum sumere, sanctam et incorruptam juravit se fidem servare. Postea ut habere coepit de hac re potentiam (lees: poenitentiam), et mutare non posset naturam, coepit aliquos ducere in secretam fallaciam, et quaerere si ei os puteret." Van dat *groet mael gaet* staat er dus niets in het Latijn, en dat is hier ook niet op zijne plaats. *Alle dinc vorwaert trecken*, en dan nog wel met *vorwaert* als rijmwoord op *weldaet*, kan er niet door, en zoo is er meer, waarmeê men geenen vrede kan hebben. Ook Dr. De Vries, wiens raad ik voor deze plaats inwon, noemde haar te corrupt, om met eenige zekerheid geëmendeerd te kunnen worden, maar had de vriendelijkheid, mij eene proeve van verbetering over te zenden, waardoor zooveel mogelijk met gebruikmaking van de verzen in 't HS. eene mnl. vertaling van het Latijn werd geleverd, die zich echter niet wil uitgeven voor iets anders, dan eene proeve. Valt het ook in de verte niet te bewijzen, dat de dichter van den Esopet geheel geschreven heeft, zooals Dr. De Vries het Latijn vertaalt, toch is de proeve van emendatie te belangrijk om hier niet dankbaar vermeld te worden. Dr. De Vries stelt zich de volgorde der verzen aldus voor: vs. 1—4, 10, 9, 8, 5, 6, 7, waarbij zij dan met het Latijn overeenstemmen, mits de corrupte plaatsen verbeterd worden, op deze wijze:

„Hi wilde sijn in caritaten,
Dat riep hi, te sinen diere*n*
*M*it grote*r* goet*heit wildi regn*ieren
Soe dat hi .... mael gae*r*t,
Ende trecken alle dinc *ter eren* waert.
Daerna berau hem siere weldaet.
Doe dedi siere naturen raet.
Hi riep die beesten te sinen rade," enz.

Het adj., dat nog voor *mael* ingevuld moet worden, zal *onbloedig* of iets dergelijks moeten beteekenen. De zin beteekent dan: „Hij wilde, dat zwoer hij, met zijne dieren in der minne leven, met groote goedheid regeeren, zoodat hij onbloedige spijzen zocht, en in alles op eene eervolle wijze handelen. Daarna berouwde hem zijne vroomheid. Toen deed hij, wat zijne natuur hem ingaf. Hij riep de beesten bijeen," enz.

54 vs. 14 *hebdi*, Clignett *heb ic.*

Digitized by Google

Soe wat si seiden, ja of neen,
Hem ne ontginker nemmer een.
Daerna quam tscimminkel voert,
Ende seide ten liebart dese woert:
„Dijn mont es soeter dan I cruut,
Ende soeten roke gater uut."
Het gaf den liebart selken prijs,
Dat hi hem in dusdaneger wijs
In ghere manieren ghenaken mochte,
Soe dat die liebart hem bedochte:
Hi maecte hem siec ende onsiene.
Doe quamen siere om te besiene,
Ende tasten sine puls. Nochtan
En vonden siere ghene siecheit an.
Si hieten hem eten ganse spise
Ende leven coninx wise,
Ende doen al dat hem dochte goet.
Si daden wel, si waren vroet.
Noch eest costume, dat men moet
Prisen al dat heerscap doet.
Doe riep die liebart: „gef mi vleesch
Van I scimmincle, dats mijn eesch."
Doe wert tscimminkel daer ghevaen,
Dat wel waende sijn ontgaen.
Soe wat cnapen doen of laten,
Hebben si heren, diese haten,
Emmer vinden si occusoen,
Dat si hem pijnlijchede doen.

LV.

Een vos sach I besie hanghen,
Ende hem begonster omme langhen.
Hi spranker na, en diede niet:
Die besie bleef daer hise liet.
Doe was herde gram reinaert
Ende sprac aldus ter besien waert:
„Du best soe hert ende soe groene,
Blijf daer, dijns en hebbic niet te doene."
Quaet man, die cranc es in die daet,
Ten minsten sal hi spreken quaet.

54 vs. 20 *soeten*, Clignett *soete*.

55 vs. 8 *Blijf daer* schijnt een later invoegsel te zijn, dat het vers te lang maakt. Vgl. 1 vs. 8.

Digitized by Google

LVI.

Een wesel was soe out van daghen,
Sine conste haer selven niet ontdraghen;
In plumekine ginc si haer decken,
Om datse woude die muus getrecken.
Doe quamen daer die muse ghereet,
Die de wesel al verbeet.
Nu was daer I oude muus,
Dat was die vroetste van den huus:
Si wiste die quade treken alle
Van der cat ende van der valle,
Van stricken ende van alre dinc,
Daer men muse mede vinc.
Ten wesel quam si ghegaen:
„Waenstu mi aldus vaen,
Alse du dander hevest ghedaen?
Neen du, du salter bloet afslaen.
Ic weet ghenoech van dinen spele.
Die langhe leeft hi siet vele."
Dus siet men dat behendichede
Beter es dan sterchede.

LVII.

Een man jaegde I wolf opt velt.
Tote I herde, die beesten helt,
Sprac die wolf: „ay, here!
Behout mi dijn lijf, datti God ere;
Ic sal hier gaen ter rechter hant;
Of mi hier soeket I seriant,
Sech, dat ic liep an dander side." —
„Gherne," seegt hi, „nu sijt blide."
Staphans quam daer die man ghereet,
Ende vragede of I wolf daer leet.
„Ja," seide die herde, „ic sachen liden
Ter luchter hant daer besiden."
Al sprac die herde dus ten mam,
Wencte hi op hem nochtan,

56 vs. 13 *Ten*, lees *Ter*. Vgl. vs. 2 vlgg.
57 vs. 4 *Behout mi dijn*. Lees met Clignett: *Behout mi mijn*, of nog liever: *Behout mijn*. 't Latijn heeft: „Oro te per omnes spes tuas ne *me* persequenti tradas."
57 vs. 13 *mam*, Clignett *man*.

Digitized by Google

Ende woude hem weten doen,
Waer die wolf waer ghevloen.
Ant winken niet, maer ant woert
Hilt hem die jagere ende ginc voert.
Dit horde die wolf ende sach,
Daer hi onder die haghe lach,
Ende quam voert, dat seggic u.
„Her wolf," seegt die herde, „nu
Hebbic vele ghedaen doer u." —
„Ja," segest die wolf, „dat hebstu:
Ic danke diere tonghen al goet;
Maer al evel ende blentheit moet
Den valschen oghen comen an,
Die soe wencten op den man."
Hets menech man, al seegt hi wel,
Sine herte es emmer fel.

LVIII.

Een pau quam claghen siere vrouwen:
„Ic sterve," seegt hi, „van rouwen
Om die nachtegale, dat soe
Scoenre singt dan ic doe." —
„Du clagest," seegt si, „sonder noet:
Dine scoenheit es soe groet,
Du singest clare herde vele
Dan der nachtegale kele." —
„Wat redene," seegt hi, „es daer toe,
Dat si bet singt dan ic doe?" —
„Daer es," seegt si, „redene goet.
God, die alle dinc bi redenen doet,
Heeft hier in v'licht u leven
Een deel gracien ghegeven.
Du best scone, die swaluwe snel,
Die nachtegale singet wel,
Die duve es sempel, die aren sterc,
Die vledermuus en doet geen werc,

57 vs. 24 *segest*, lees *seget*.

58 vs. 7 *singest clare*. Lees met Dr. de Vries: *scinest claerre*. 't Latijn heeft: „Visus tuus superat vocem et forma tua superat lusciniam." **58** vs. 13 *v'licht*. Clignett giste *villicht*, doch tegen de bedoeling des dichters. Dr. de Vries slaat deze aannemelijke verbetering van 't vers voor: *Heeft hier uwerlijc in dleven*. 't Latijn heeft: „fatorum arbitrio a diis datae sunt partes omnibus vobis."

Digitized by Google

Sonder dat si vlieget uut
In davonstonde, bloter huut,
Die hane crayet ende wacht
Al die ghetiden van der nacht.
Die leewerke groet den dach:
Dus doet elc, dat hi vermach.
Dus hout hem elc an sijn present,
Dat hem van Gode es ghesent."
Dese pau slacht den man,
Die meer begeert dan hem God an.

LIX.

Een hinde quam in vremder stede,
Daer men haer luttel eren dede.
Doe viel die hinde in I pit.
Als die liede saghen dit,
Waren si blide ende si loeghen,
Ende scoudense ende sloeghen.
„Ghenade!" seit si, „laet mi gaen!
Allaes! wat hebbic u mesdaen?"
Some hadden sijs jammerhede,
Dat men haer soe grote pine dede,
Ende si worpen haer broet
Daer si lach in groter noet.
Dander gaven haer slaghe groet,
Ende lietense ligghen over doet.
Daerna, als die hinde ghenas,
Ende si te haer selven comen was,
Doe quam si ten ghenen gaen,
Die haer hadde quaet ghedaen.
Daer ginc si biten, slaen ende steken,
Ende hare leelijchede wreken.
„Ic weet wel," seegt si, „ic bens vroet,
Die mi quaet dede ofte goet.
Ic wille quaet met quade gelden
Ende goet met goede, al doet ment selden."
Hets dorperheit, te doene scande
I man in vremden lande.
Diet doet mach noch wel gheraken
Daer mens comen sal te wraken.

59 vs. 1 *hinde.* 't Latijn heeft *panthera.* 59 vs. 18 *hadde* lees *hadden.*

Digitized by Google

LX.

Het wat I hoghe coninghinne,
Dat was Juno die goddinne.
Si prijsde sere haren lieden
Suverhede, ende dede ghebieden,
Dat elc wijf namen I man
Sonder meer, ende hilder haer an.
Doe quam mijn vrouwe Venus voert
Ende seide te Juno dese woert:
„Vrouwe Juno," seegt si, „op minen vloer
Gaet I hinne, die ic beswoer
Ende bat haer, of si woude wisen
Hoe vele dat haer bedorste spisen.
„Dat ic hebbe, etic," seegt soe,
„Nochtan scravic emmertoe." —
„Of ic di van miere have
II half viertel tarwen gave,
Soutstu dan dijn scraven laten?" —
„Nenic," seegt si, „bi caritaten,
Al ontdadi mi die dure
Ende liet mi lopen in die scure."
Doe riepen si alle: „laet ons wachten!
Die wive selen der hinnen slachten."
Doe liepen si alle te hope ghemene,
Jonc, out, groet ende clene,
Man ende wijf, heren ende vrouwen;
Daer en hilt niemen andren trouwe.
Dit was costume van wileneer,
Maer, God danc, men doets nemmeer.
Die goede wijf sijn alle goet,
Diese lachtert, hi mesdoet.

LXI.

In I graf soe was begraven
I herde rijc man van haven.
Sijn wijf ginc ligghen op sijn graf,
Sine wouder niet scheden af,
Ende dreef daer haren rouwe groet
Om haren man, die daer lach doet.

60 vs. 1 *wat*, Clignett *was*. **60** vs. 27 vlgg. 't Latijn heeft een geheel ander slot, namelijk: „Sic et *hodie* plures feminae didicerunt maritis imponere."

Nu hinc daer I dief vaste an
Ane I galghe, den welken I man
Te wachtene op sijn hoeft nam.
Alst bi der middernacht quam,
Doe hadde die man den dorst soe groet,
Dat hi liep met groter noet
Om drinken daer die vrouwe lach.
Hi ginc bet naer, als hise sach.
„Vrouwe," seegt hi, „God houde u!" —
„Ay mi!" seegt si, „wie es daer nu?" —
„Vrouwe!" seegt hi, „hier es I man." —
„Ay mi!" seegt si, „nu vlie dan!
Nemmermeer sone willic comen,
Of God wilt, daer men man hort noemen.
Ay mi!" seegt si, „hier leget doet
Mijn soete vrient, mijn beddeghenoet,
Die mi soe grote werdichede
Ende soe meneghe ere dede." —
„Bi Gode!" seegt hi, „lieve vrouwe,
Mi es herde leet u rouwe;
Maer die levende ende die dode
Moeten sceden, al doen sijt node.
U en es niet soe goet, als goet verdrach.
Dat men verbeteren niet en mach,
Verdraghet vrouwe, als ghi best moghet,
Ende penst om u jonghe joghet.
Vrouwe, ghi sijt soe scone I wijf,
Twi verliesdi dus u lijf!
Selker vrouwen sate wel
Joye, bliscap ende spel.
Al was hi goet als hi was,
Men vint noch betre dan hi was." —
„Beter?" seegt si, „ay mi! ay mie!
Wie soude dat sijn, segt mi, wie?" —
„Vrouwe," seegt hi, „dat ben ic,
Die u ghemint hebbe I stic." —
„Ghi hout u scaren, ic wane," seegt soe.
„God weet, vrouwe," seegt hi, „in doe".
Soe langhe sprac hi ende soe vele,
Dat hi haer speelde van sinen spele.
Doe keerde die man ende vant verloren
Den dief, daer ic af sprac te voren.

61 vs. 15 vlgg. Het geheele, geestige gesprek tusschen de vrouw en den wachter vindt men niet in het Latijn.

Digitized by Google

Doe quam hi toter vrouwen ghegaen:
„Allaes! wat hebbic ghedaen!
Mi es te nacht I dief verstolen,
Die mi opt hoeft was bevolen." —
„Ja, goede vrient," seegt si, „wattan!
Wi selen daer hanghen minen man.
Daertoe wetic raeds ghenoech;
Hoe mocht het sijn ons ghevoech!"
Staphans nam sine uut sinen ghedelve
Ende hinken an die galghe selve.
Tverwoede wijf es herde coene
Haren wille in quade te doene.
Die wiven segghen lelijchede,
Si doen hem lutten eren daermede,
Si blivens gherne sonder ere,
Die goede wijf willen onteren.

LXII.

Het was I joncfrouwe vroet van sinne,
Die an niemen en droech minne:
Si hadde bedroghen meneghen man,
Si was diere vele af can.
Si quam an I jonghelinc,
Dien si vriendelike ontfinc;
Nochtan hadse hem te voren ghelogben
Menechwerf ende bedroghen.
Si toendem I scoen baraet,
Buten scone ende binnen quaet.
„Al heeft mi," seegt si, „becocht
Menech man ende giften brocht,
Nochtan," seegt si, „min ic die
Voer al die ghene, die ic sie." —
„Soe doe ic u," seegt hi, „joncfrouwe,
Nochtan en dadi mi noit trouwe,
Maer tsolaes van minen live
Doet mi, dat ic an u blive."
Hets menech man, die wel verstaet,
Dat hi doet dulheit ende quaet,

61 vs. 62 *lutten*, lees *luttel.*

62 vs. 1 *vroet*, lees *valsch*, of misschien *onvroet.* 't Latijn heeft: „meretrix, quae erat perfida multis." **62** vs. 9 *baraet*, beter zou zijn *ghelaet.* **62** vs. 11 *becocht.* Misschien beter *besocht.*

Digitized by Google

Nochtan sone mach hijs laten niet.
Aldus es den jonghelinc ghesciet.
Die in sijn herte heeft ghescreven
Der wive sin ende haer leven,
Hi soude hem allen orlof gheven,
Wildi leeden I heilech leven.

LXIII.

Een man hadde I vermoyt kint;
Hen woude doer niemen doen I twint.
Hi hadde cnapen, den welken hi hiet
Tkint te dwinghen; sine dadens niet.
Dus liet die man sijn kint ontfechten.
Int ende en mochte hijt niet verrechten.
In diere ghelike was I man,
Die sijn lant sieu ende wan.
Hi spien in die egede sijn
I osse ende een calvekijn.
Tcalf was jonc ende het ontsloech
Alt hernasch, dat dosse droech.
„Ja," seegt die man, als hi dit siet,
„Van dinen werke en achtic niet,
Maer ic wille mijn calfkijn dwinghen,
Ende in goeden poente bringhen."
Hadde die man aldus bedwonghen
Sijn kint, en ware hem niet ontspronghen.
Men soude den kinderen in die joghet
Dwinghen ende leren doghet.
I roedekijn soude daer boeghen,
I boem en souds niet doghen.

LXIV.

Int wout ghemoete I wolf I hont.
„Hoe bestu," seegt hi, die wolf, „dus ront
Ende dus vet?" — „Om dat ic wachte,"
Seegt die hont, „dus wel bi nachte.
Ic verjaghe meneghen dief;
Daerbi heeft mi mijn here lief,
Ende die kindre alle ghemene.
Si gheven mi vleesch ende bene.

63 vs. 1 *vermoyt*, Clignett wil *vernoyt*, doch te onrechte. Men leze *verwoyt*. Zie Gloss.

Digitized by Google

Ontgaet mi tgrote, ic neme tsmale,
Emmer vullic mine male.
Ic can wel," seegt hi, „die ghene smeken,
Die mi voeden ende queken."
Doe seide die wolf: „ic woudic mochte
Metti leven aldus sochte." —
„Soe comt," seegt die hont, „met mie
Te minen huus." Doe ginghen sie.
Die wolf sach an des honts hals I rinc
Van ere ketenen, daer hi in ghinc.
„Wat bediet," seegt hi, „dese dinc?
Ic sie an dinen hals I rinc." —
„Ic saelt di segghen," seegt die hont.
„Ic sta ghebonden some stont,
Om dat ic sal te wreder sijn."
Doe seide die wolf: „nu si al dijn
Dine grote weelde; dine vite
Ende dine affare sceldic quite.
Ic hebbe alre weghe ghewout,
Ic lope sonder vaer int wout,
Mine dwinghet strec, no bant,
Ic doerlope menech lant,
Ic ben altoes in groter feesten,
Ic ete tseisoen van den beesten,
Ic en prise niet metti te sine;
Hout dine vite, ic houde die mine."
Hets vernoy te sine langhe
In eens anders mans bedwanghe;
Maer die sinen wille al uut
Mach doen, dats I groet ghebruuc.

LXV.

Beide den voeten ende den handen
Mesquan ende begonsten anden,
Dat si pijnden, dat hi at
Die buuc, die emmer leghet sat.
Doe saten si stille; binnen III daghen
Ne wilden si hem niet ontdraghen.

64 vs. 32 *tseisoen;* lees met Dr. de Vries *venisoen.* **64** vs. 38 *ghebruuc;* misschien moet men lezen *deduut.*

65 vs. 2 *Mesquan*, Clignett *Mesquam.* **65** vs. 4 *sat*, lees *lat.* 't Latijn heeft: „eo quod sine ullo labore quotidie repleretur sedens *otiosus.*"

Digitized by Google

Doe seide die buuc: „brenc hare broet,
Ic hebbe," seegt hi, „hongher groet."
Hi riep, men gaf hem niet.
Doe die buuc sijn roepen liet,
Die hande wilden hem gheven broet;
Doe waest te spade, die buuc was doet.
Dus moeste die buuc van honger sterven,
Ende al sijn leet daer bi ontderven.
Die ghene en̈ wreken hem niet wel,
Die hem selven slaen int vel.
Een man es maer I man allene,
Hine hebbe vrient, sine macht es cleene.
Die die sine laet, hi moet
Selve vallen onder voet.
Die boem moet dwinen ende cranken,
Als hi verliest sine branken.

LXVI.

Tscimminkel sach den vos reinaert
Draghen I langhen staert.
„Ay, reinaert," seegt hi, „edel here,
Dijn stert verweegt di soe sere,
Gheefs mi I luttel op hoveschede,
Bachten mi te decken mede." —
„Ic hadde liever," seide reinaert,
„Dat ic noch ware meer verswaert,
Ende hi mi vele meer verwoeghe,
Dan ics di gave te dinen ghenoeghe
Ende du driven souds daer mede
Dine grote werdichede."
Aldus es menech rijc man.
Al haddi goets te vele, nochtan
Soude hijt laten eer verdwinen,
Eer hi iet gave van den sinen.
Bedi sal hi in den ketel driven
Metten andren keytiven.

65 vs. 12 *was doet*, lees *hem sloet* in overeenstemming met het Latijn: „Postea vero cibum dare volentibus recusavit venter, quia iam *clauserat* vias. Sic membra et venter simul lassa intereunt." **65** vs. 14 *sijn leet*, lees *die lede*.

66 vs. 13 *rijc*, lees *vrec*, volgens het Latijn: „o avare, te nunc increpat fabula, qui non das quod tibi superat."

Digitized by Google

LXVII.

Tere jaermerct voer I man
Met sinen esel, daer hi an
Begonste metten garden nopen,
Omdat hi soude te sere lopen.
Hi wiste wel, quame hi te spade,
Dat hijs soude nemen scade.
Die esel hadde die pine soe groet,
Dat hi begerde te sine doet,
Dat hi hoepte in minder pine
Achter sine doet te sine.
Doe begonsti soe vermoeden,
Dat hi ter doet waert moeste spoeden.
Dus sterf hi van ermoeden.
. . . .
Men maecte van den velle
. . . .
. . . .
Die emmer met ghemake leven.
Dus dogede desel pine groet,
Beide levende ende doet.
Die keytijf, die hier soe leeft,
Dat hi in dander werelt heeft
Min dan hi hadde te voren,
Ter quader tijt wert hi gheboren.

67 vs. 4 *sere*, lees *seerre*. 67 vs. 13 Na dit vers en na vs. 15 is ook in 't HS. een regel opengelaten, de vertaling der Latijnsche woorden: „Statim de illius pelle facta sunt tympana et cribrella, quae semper battuntur."

Digitized by Google

Digitized by Google

VERKLARENDE WOORDENLIJST.

A.

A e x, znw. st. vr. *bijl* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 178—180) **34**, 5; ook *Reinaert* I 701, 735; *Rijmb.* 10679, 11284, 22035.

A c h t e r, praep. oorspr. met den dativus, doch ook reeds in 't mnl. met den acc.; van tijd gebruikt: *na*, **67**, 10.

A c h t e r w a r e n, *verzorgen*, *beschermen* (van *ware*, hoede, zorg; nog over in: verwaarloozen, waarnemen) **26**, 5; ook *Walew.* 10187.

A f, a v e, adv. in onze taal gewoonlijk door *van* over te brengen, **61**, 48; en ook door *uit* of *door*, **9**, 14; **10**, 6; **21**, 18.

A l d u s g e d a e n, dusdanig, van zulk eene gedaante (mnl. *gedane;* vgl. ook Clignett, *Bijdr.* bl. 215 vlg.) **42**, 2.

A l l a e s, helaas (eng. *alas*), **48**, 35; **59**, 8; **61**, 50.

A l l e n e, nu *alleen* (zie over den vorm *Gl. Torec*) **7**, 13; **46**, 12; **65**, 17; ook *Nat. Bl.* I 168, II 122, 744, 2260, 2300, 2596.

A l u u t, adv. geheel en al, **64**, 37.

A m b a c h t, znw. st. onz. *beroep*, zooals wij het ook nog wel gebruiken, als wij spreken van „twaalf ambachten en dertien ongelukken". (Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 109—113) **17**, 12: *menech ambacht es mi cont* beteekent: in allerlei werk ben ik bedreven.

A n, praep. (Zie *Gl. Torec*, *Moriaen*, en Dr. de Vries, *Mnl. Wdb.*) beteekent soms *op* of *tegen*, bv. „cussen an sinen mont" **17**, 23; ook *Walew.* 5468, *Melib.* 4268. Het beteekent *naer:* **57**, **7**. Bij werkwoorden van *verkrijgen* staat, waar wij nu andere voorzetsels gebruiken, *an* met den dativ. van den persoon: *winnen an*, **7**, 22; *leren an*, Prol. 34; ook *Reinaert* I, 204, 2088.

A n c o m e n, onz. werkw. met dat. en afscheidbaar voorz.: *op iemand afkomen*, en wèl met vijandelijke bedoeling, *aangrijpen*, *treffen*, **57**, 27; ook *Nat. Bl.* II, 2161.

A n d e n, zw. ww., *zich ergeren* (afgeleid van *ande*, drift, gramschap, ergernis) **65**, 2; ook *Stoke* IV, 1494.

Digitized by Google

Anhebben, *aan zich hebben*, niet alleen van kleederen, maar ook van allerlei andere dingen gezegd, bv. van haar op 't hoofd, **36**, 2.

Antieren voor *hantieren*, ter hand nemen, en vandaar: zich bezighouden met, zich toeleggen op, bv. *die doghet*, **54**, 2.

Aren, de oude vorm van *arend*, dat eene paragogische *d* heeft aangenomen (ags. *earn*, mhd. *arn*, nog bewaard in *Arnheim*. Nog oudere vorm is *aar*, got. *ara*, ohd. *aro*, vroeger ook bij ons in gebruik, doch nu alleen over in *adelaar*) **13**, 1, 7, 20; **14**, 1, 4, 6, 9, 17; **46**, 7; **58**, 17; ook *Nat. Bl* II 3273, III 89, 101, 124, 146, 153, 158, 188, 190, 196, 197, 199, 214, 218, 227, 240, 244, 379.

Arsatre, van 't gr. ἀρχίατρος, *geneesheer* (zie Clignett, *Bijdr*. bl. 221 vlg.) **43**, 5, 21.

Aventure, van 't ml. *adventura*, van *advènire*, dus oorspr. *gebeurtenis*, die iemand toevallig overkomt, *geval*, *voorval*, **7**, 8; ook *Nat. Bl.* III 907. Als godin van het wisselvallig lot: **44**, 27.

B.

Bachten, adv. *van achteren*, van *bi* en *achte* voor *afte* van *af*, vanwaar ook *achter*, gevormd, evenals *boven* van *bi* en *op*, *binnen* van *bi* en *in*, *buiten* van *bi* en *uit*, *banderside* van *bi* en *ander side*. (Vgl. ook Clignett, *Bijdr*. bl. 374 vlg.) **66**, 6; ook *Nat. Bl.* II 718, 862, 1183, IV 284; *Walew*. 464, 1877.

Baraet, znw. onz., in verfranschten vorm teruggenomen nl. woord, oorspr. *balraad* van *bal* = slecht (over in *baldadig*, *baloorig*, *balsturig*, *verbaalmonden*) en *raad* in den zin van *overlegging*, *plan;* alzoo: *list*, *bedrog*, **24**, 6; **35**, 16; **43**, 7, 24; **45**, 7; **48**, 13. In **62**, 9 zal men voor *baraet* wel *gelaet* moeten lezen, daar men niet kan spreken van „een scoen baraet *toenen*".

Bassen, blaffen (zie Clignett, *Bijdr*. bl. 157 vlg.) **27**, 11; ook *Nat. Bl.* I 299, II 676, 677, 686.

Bat, meer, beter (zie *Gl. Lsp.*) **24**, 10; **30**, 10.

Bekennen *over*, *onderkennen voor* of *als*: „enen over quaet bekennen," **28**, 8, is: begrijpen, dat iemand kwaad is.

Becoopen, betalen, **62**, 11; maar misschien moet daar *besocht* worden gelezen.

Beden, beiden, wachten, **44**, 9; ook *Limb*. IV 1428.

Bederven, impf. *bedorste* met den dativ. van den persoon, *noodig zijn* (zie Huyd. *op Stoke* III bl. 428 vlgg. Clignett *Bijdr*. bl. 333—335) **60**, 12.

Bedi, van het aanw. voornw. *die*, dat, geregeerd door *bi* in de beteekenis van *door* (zie op *bi*), in den ouden instrumentalis staat (zie Dr. Kern, *Taal- en Letterbode*, III, bl. 286. Vgl. ook Huyd.

Digitized by Google

op Stoke, I, bl. 227—230). Het beteekent *omdat* of *daarom*, Prol. 12, 31, 33; **18**, 24; **28**, 19; **41**, 12; **51**, 4; **66**, 17; ook *Nat. Bl.* I 162, II 47, 283, 806, 1562, 2255, 2869, 3463.

Bedinken (hem), overleggen, een plan maken, **32**, 3; **54**, 24.

Bedwanc, noodzaak, nooddwang: *doer sijn bedwanc*, **47**, 8 = door gedwongen te zijn door hem; *in eens anders bedwanghe*, **64**, 36 = in eens anders macht; vgl. *Nat. Bl.* II 1452.

Beeste, vrouwelijk, zooals het lat. *bestia* (nog over in de uitdrukking: *de beest spelen*) Prol. 5, 9; **17**, 10; ook *Nat. Bl* II 930, 1068, 1234, 1243, 1262, 1979, 1983, 2815.

Begaren, begeeren (gewone bijvorm, evenals *genaren* naast *generen*, *daren* naast *deren*. In die *a* mogen wij tevens eèn bewijs zien, dat *begeeren* eigenlijk met eene zacht volkomen *e* behoorde geschreven te worden) **5**, 9; ook *Walew.* 50, 98, 350, 848, 1074, 4593, 8376.

Behendichede, ook van den geest gezegd: *beleid*, *overleg* (zie Clignett, *Bijdr.*, bl. 311 vlg.) **56**, 19; maar ook *list*, *loosheid* (zie Huyd. *Proeve* I, bl. 385 vlg.) **13**, 17.

Behoeven, met den dativ. van den persoon: *noodig zijn:* **4**, 8; ook *Beatrijs*, 180.

Bejaghen, verwerven, erlangen (zie *Gl. Lsp.*) **30**, 25; ook *Nat. Bl.* II 944, III 1257.

Beloven (hem) *van*, zich beroemen op, **40**, 8.

Beraden (hem), impf. *beried*, met elkander overleggen, **29**, 2.

Beroemen, bedr. werkw., snoevend aankondigen, **21**, 15; ook *hem beroemen* met den genit. **21**, 17; en *hem beroemen van* iets, zich beroemen op iets **40**, 14.

Beruwen, oudere en betere vorm dan *berouwen*, daar het oorspr. een ww. der vijfde klasse is, dat nu eigenlijk *beruiwen* moest luiden (vgl. Dr. Verdam, *Taalk. Bijdr.* I, bl. 140); 3 pers. sing. tegenw. tijd: *beruwet*, **34**, 24; imperf. regelmatig *berau* (waarnaast in 't mnl. ook een onregelmatig *berieu* voorkomt, alsof *berouwen* een ww. der tiende klasse was) **54**, 6. Het wordt onpers. gebruikt met den dativ. van den persoon en den genit. der zaak, zie Dr. Matthes, *Renout van Montalbaen*, bl. 69.

Bescoren, adj. kaal geschoren, **4**, 22.

Besie, *bes*, en wèl in den zin van wijnbes of druif, **55**, 1, 4, 6.

Beslaen, ondernemen, **35**, 7.

Bespellen, onz. ww., *ten bispele*, d. i. *aan de kaak gesteld*, *ten toon gesteld worden* (met het doel om anderen tot leering te strekken) **4**, 25; **6**, 15; Clignett, *Bijdr.* bl. 47, verklaart het verkeerdelijk met *te verstaan geven*, *bedoelen*, alsof het ww. in lijdenden vorm voorkwam.

Bestaen, met den dativ., *passen*, *betamen*, **30**, 4; ook: *in den bloede*, **30**, 21.

Digitized by Google

Besteden, plaatsen (ook van afgetrokken denkbeelden gezegd) **1**, 16.

Bet, meer, beter (zie *Gl. Lsp.*) Prol. 36; **12**, 41; **19**, 10 („soe saltu bet" = zoo zult gij het meer [doen]. Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 126); **20**, 31; **23**, 9; **39**, 6, 8; **52**, 26; **58**, 10; **61**, 14, 56; ook *Nat. Bl.* II 30, 31, III 1165, IV 343.

Bevelen, toevertrouwen (zie *Gl. Torec*) **27**, 6; **48**, 24; **61**, 52.

Bevulen, niet anders dan *bevuilen*, ofschoon het HS.: **2**, 5; **11**, 8, *bewulen* heeft, dat eenvoudig *bevuulen* is. De opmerkingen van Clignett, *Bijdr.* bl. 15 vlg. knnnen gerust vervallen.

Bewaert, voorzien, verzorgd (van *ware*, zorg) **12**, 8.

Bi, praep. met den dativ. *met*, *door* (zooals nog in 't eng. en ook in onze uitdrukking *bij de wet*), Prol. 2; **4**, 25; **6**, 15; **14**, 2, 24; **15**, 14; **34**, 1; **38**, 6; **41**, 10; **48**, 15; **53**, 29; *daerbi*, daarom, **64**, 6.

Binnen, van tijd: gedurende, **65**, 5.

Bispel, parabel, verhaal dat tot leering en voorbeeld (hd. *Beispiel*) strekken moet (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 106 vlg. Clarisse, *Heiml. der Heiml.* bl. 465 vlg.) **9**, 20; **16**, 19; ook *Nat. Bl.* III 3660, IV 15.

Bluwen, gewoonlijk *blouwen*, doch te onrechte, daar het in hetzelfde geval als *beruwen* verkeert (zie aldaar). 't Beteekent *slaan* (eng. *to blow;* vgl. Clignett, *Bijdr.* bl. 118 vlg.). Imperf. *blouw*, **17**, 29.

Boeghen, onz. ww., *buigen* (zie Huyd. *Proeve* II, bl. 92) **63**, 21; ook *Ferguut* 2692; *Lsp.* I, 18 vs. 77; *Nat. Bl.* II, 1367. 't Komt ook als bedr. ww. voor.

Bornen, gewoonlijk *bernen* of *barnen;* intrans. *branden*, **13**, 15; ook *V. d. Lev. O. H.* 778; trans. *doen branden*, **13**, 26.

Boude} spoedig (hd. *bald*) **9**, 9. Het is hetzelfde woord als *boud*, stout, dapper, wakker, daar uit die laatste beteekenis van zelf die van *snel*, en adverbialiter *spoedig* voortvloeit.

Branke, tak (fr. *branche*) **65**, 22.

Breken, zijne krachten verliezen, **44**, 16; ook *Walew.* 4075; *Nat. Bl.* III 124.

Breidel, verkleinw. van 't fr. *bride* gemaakt; eig. *gebit*, maar bij uitbreiding ook van den geheelen toom gezegd, **20**, 25; **39**, 14; **44**, 5.

Broet, broedsel, **13**, 7; ook *Nat. Bl.* III 1413.

Broeden, in den uitgebreiden zin van *koesteren*, *verzorgen* (Kilaen: *fovere*) **30**, 19; ook *Nat. Bl.* II 2631, III 140.

Brulocht, bruiloft (zie *Gl. Torec*) **7**, 4, 18.

Buuc, niet in de tegenwoordige beteekenis, maar in die van *romp*: het geheele lijf zonder hoofd, armen en beenen (zie Huyd. *op Stoke*, III, bl. 469 vlg.) **42**, 3; **48**, 29; ook *Walew.* 6523, 6587.

Digitized by Google

C, K en Q.

Caluw, oudere vorm van *kaal* (lat. *calvus*) **36**, 1, 11; ook *Nat. Bl.* III 3472.

Caritate, liefde, eig. alleen Christelijke liefde (lat. *caritas* tegenover *amor*) **54**, 4. *Bi caritaten* is eene gewone verzekeringsformule, die Clignett, *Bijdr.* bl. 336, weêrgeeft door: *bij al wat lief en dierbaar is*, **60**, 18; ook *Walew.* 2568, 4016; *Ferguut* 155.

Castien (**hem**) *bi enen*, zich verbeteren (*castigare*) door iemands voorbeeld, door zich aan iemand te spiegelen, **23**, 16.

Keytief, ellendig, ongelukkig (fr. *chétif*, van 't lat. *captivus*, eig. gevangen. Zie Huyd. *op Stoke* I, bl. 511—513, Clignett *Bijdr.*, bl. 291—294) **38**, 26; **53**, 7; **66**, 18; **67**, 21; ook *Nat. Bl.* II 2512.

Kerne, soort van vaas (Kiliaen geeft op *karre*, vet. *alveolus*, *nassa;* Phaedrus heeft *lagona*) **37**, 14.

Ketel, in de uitdrukking: *in den ketel driven*, in de hel drijven in den ketel met gloeiend pek of kokend water (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 376) **66**, 17.

Kind, meervoud *kinden* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 79) **13**, 3; ook *Nat. Bl.* II 296, 3461, III 2172, VIII 321; doch men vindt ook *kinder*, **7**, 10, 15, 19; **13**, 9; **42**, 5; ook *Nat. Bl.* II 3522.

Claer, helder, **15**, 7; **44**, 5; ook *Nat. Bl.* II 585, 967, 979, 1438; III 44. Van *poelment* gezegd, beteekent het: gelijk, zonder klonten, **37**, 5. De compar. *claerre* wordt vereischt **58**, 7.

Cnape, in den in 't mnl. zeer gewonen zin van *dienaar* of *page*, **17**, 27; **53**, 27, 29; **54**, 39; **63**, 3.

Cont, bekend: *mi es cont*, ik ben bedreven in, **17**, 12.

Costume, zede, gewoonte, **54**, 33; **60**, 27. *Bi costume comen*, gewoon zijn te komen, **34**, 1.

Cranc, zwak, **55**, 9; ook *Nat. Bl.* I 5, 274, II 926, 1201, 1289, 3784, III 31.

Cranken, intrans. ww. *verzwakken*, *zwak worden* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 370 vlg.) **16**, 2; **31**, 6; **44**, 16; **65**, 21.

Cruut, specerij (vandaar ons *kruiden*, *kruiderij*, *kruidenier*, vgl. 't fr. *épicier;* en vervolgens ook *buskruit* en *rattenkruit*. De uitdrukking *een cruut* is zeer gewoon: stofnamen hadden in 't mnl. zeer dikwijls het onbepalend lidwoord bij zich. Zie Dr. Verdam, *Taalk. Bijdr.* I bl. 55) **54**, 19. Ook in den gewonen zin vindt men het woord, b. v. **12**, 27.

Quartier, vierdedeel, **6**, 5.

Queken, verzorgen, **64**, 12, waar men verbonden vindt *voeden ende queken*, evenals *Van den Lande van O.* 158.

Cure (**ter**), nu *ter keure* (van *kiezen*), beteekent oorspr. *naar keus*,

Digitized by Google

naar wensch, maar is vaak niet veel anders dan eene versterking bij een adj. of verbum (zie Clarisse, *Heiml. der Heiml.* bl. 402—404 en *Gl. Lsp.*) **12**, 11; ook *Nat. Bl.* III 1915, VIII 245, 264.

D.

Dan, **61**, 18; dáár waarschijnlijk niet als redegevend voegwoord op te vatten, maar als verkorting van *danen*, van daar, hier vandaan. (Zie *Gl. Moriaen.*) Men vindt *dan* voor *danen* o. a. *Carel ende El.* 95; *Moriaen* 1485.

Daren, gewone bijvorm van *deren* (zie daarvoor op *begaren*) **14**, 5; ook *Walew.* 311; *Nat. Bl.* VII 1017.

Deduut, *vermaak* (oudfr. *deduit* van 't lat. *deducere* afleiden. Ook wij gebruiken nog wel *afleiding* in de beteekenis van *vermaak;* vgl. ook Clignett, *Bijdr.* bl. 76 vlg.) **12**, 28; ook *Ferguut*, 1990. Misschien moet ook **64**, 38 *deduut* voor *ghebruuc* gelezen worden.

Delijt, vreugde, genot (fr. *délit*, lat. *deliciae*) **27**, 15; **40**, 26.

Dicke, evenals nog in 't Vlaamsch, hetzelfde als de tegenwoordig gebezigde samenstelling met *wile* en de bijw. *s*: *dikwijls*, **9**, 19; **19**, 9; **24**, 16; **30**, 8; **31**, 4; **36**, 12; **40**, 29; **48**, 23.

Dieden, *beduiden*, *beteekenen* en vandaar *baten*, *helpen*, **19**, 22; **55**, 3.

Dienen, in den zin van: genoegen doen, *daeraf*, waarmeê, **17**, 16.

Dier, bijvorm van *duur*, dus *kostbaar*, **14**, 7.

Dinc, meerv. *dinc* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 18—186). **35**, 7; **56**, 11. Zoo hebben ook de andere onzijdige éénlettergrepige woorden met langen klinker (tot de onz. a-stammen behoorend) geenen uitgang in den eersten en vierden naamval meerv. bv. *jaer*, *been* (nog: *zes*, *zeven jaar*, en *op de been*) *dier*, *scaep*, *swaert*, *woert* enz.

Doen, in verschillende uitdrukkingen, die van het tegenwoordig spraakgebruik afwijken, bv. *te doene hebben*, met den genit. = noodig hebben (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 306 vlg. Later zeide men, en ook nu nog wel in de volkstaal, *van doen hebben*) **55**, 8. *Iets doen met* = iets brengen of leggen bij **1**, 6. (Nog zeggen wij: een kind op of van school doen). Zoo ook *uter pine doen* = brengen, **10**, 15. *Doen* heeft de beteekenis van *maken*, *veroorzaken* (zie *Gl. Mnlp.*) **34**. 9; **62**, 18. Een zelfstnw. met *doen* staat soms in de plaats van een werkw., waarvan dat zelfstnw. is afgeleid. bv. *pine doen* = pinen, werken, **17**, 13; *doghet doen* = deugen, **31**, 16; *trouwe doen* = getrouw zijn, **62**, 16; *bede doen* = bidden, **9**, 6. Daarentegen is *enen ene bede doen* = doen wat iemand bidt, dus: iemands bede verhooren, **22**, 4; ook *Nat. Bl.* I 239. Eindelijk wordt *doen* meermalen gebruikt met den dativ. van den persoon, waar

Digitized by Google

wij nu zouden zeggen *aandoen* (nog zeggen wij: iemand leed, verdriet, pijn, genoegen, pleizier doen) bv. *ere doen*, **8**, 19; **16**, 14; **59**, 2; **61**, 24; ook *Nat. Bl.* II 1190, 1457; *ghenade doen*, **41**, 12; *goet doen*, **8**, 11, 19; *onwerscepe doen*, **38**, 7; *onwerdichede doen*, **16**, 15, *werdichede doen*, **61**, 24; *pine doen* (kwellen) **59**, 10; ook *Nat. Bl.* II 2863; *pijnlichede doen*, **26**, 9; **54**, 42; ook *Nat. Bl.* II 2438; *scande doen*, **59**, 25; *torment doen*, **10**, 10; *wee doen*, **45**, 2.

Doghen, bedr. ww. *verdragen*, *doorstaan*, **32**, 12; **63**, 22; **67**, 19; ook *Nat. Bl.* II 502, 1726, III 948, 2999.

Doghet, voortreffelijkheid, deugdzaamheid, deugd, **1**, 15; **54**, 3; **63**, 20; ook *Nat. Bl.* III 1448, 2655, IV 328. *Om grote doghet, die ic dede* = om het vele goede dat ik deed, omdat ik zoo goed deugde, **31**, 15.

Dole (in) *zijn*, in onzekerheid, van streek zijn, **12**, 14; ook *Reinaert* I 2382.

Doer, *door, om, ter wille van*, **9**, 11; **28**, 12; **41**, 8, 16, 18; **57**, 23; **63**, 2.

Dorperheit, gemeenheid (zie *Gl. Torec* op *dorpere*) **59**, 25.

Dorren, w.w. met verschoven praeteritum, nu *durven* (zie *Gl. Moriaen*) *du dors*, **40**, 4.

Driven, in de meer algemeene beteekenis van *bedrijven*, *uitvoeren*; in de uitdrukkingen: *rouwe driven* = rouwen, bedroefd zijn, **61**, 5; *sine hoverdichede driven* = zich verhoovaardigen, **38**, 23; *sine werdichede driven* = zijne voortreffelijkheid doen gelden, zich ergens op beroemen (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 375), **66**, 11. Zeer gewoon is in 't mnl. de uitdrukking *te scherne driven* = bespotten, voor den gek houden (zie op *scerne*) Prol. 9; **9**, 19, **15**, 13; **37**, 13; **53**, 36.

Dromen, dringen (vgl. ons *drom* = menigte, en Clignett, *Bijdr.* bl. 270) **50**, 4; ook *Walew.* 9930.

Dul, dwaas (zie *Gl. Torec*) Prol. 28; **11**, 12; **53**, 7; ook *Nat. Bl.* I 100, III 1817, 2852, 3346.

Dulheit, dwaasheid, **62**, 20.

Dusdaen, dusdanig, **53**, 26.

Duut, schuilplaats, verblijf (Clignett, *Bijdr.* bl. 76 hield het te onrechte voor eene verkorting van *deduut;* het is het fr. *duit*, lat. *ductus*, oorspr. waterleiding, evenals *hagedochte*, maar later als onderaardsche gang, hol, spelonk in gebruik. Den vorm *duwiet* vindt men *Seghelijn* 3208 var.) **12**, 25.

Dwinen, onz. ww., wegkwijnen, afnemen (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 370) **44**, 16; **65**, 21; ook *Nat. Bl.* V 359.

Dwingen, in bedwang houden, gestreng regeeren, **16**, 13; **25**, 5, 9; **52**, 6; **63**, 4, 15, 20; ook *Nat. Bl.* II 223, 3872; en vandaar kwellen, **26**, 1.

Digitized by Google

E.

Ecle, eikel, **12**, 4.
Een, iemand, **12**, 12.
Eet, *eed*, in de uitdrukking: *iets op sinen eet nemen* = iets onder eede verklaren, **4**, 13.
Egede, egge (Kiliaen: *eeghde*, *egghe*, rastrum) **63**, 9.
Emmer, volstrekt, **8**, 17; *in elk geval*, **64**, 10; *echter*, *toch*, **57**, 30.
Ende, *einde*, in de uitdrukking *op sinen ende liggen* = sterven (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 94 vlg.) **16**, 3; ook *Nat. Bl.* II 1398.
Esopet, uit het Fransch overgenomen; volgens Clignett, *Bijdr.* bl. XV vlgg. niets anders dan de verbastering van het fr. *Esopes;* volgens Van Wijn, *Hist. Avondst.* I bl. 263 blijkens den verkleinenden uitgang *et* = kleine of korte Aesopus. 't Komt voor Prol. 35.
Eten. De gebiedende wijs heeft *et*, in plaats van *eet* (zie over dezen vorm en andere imperativi met verkorten klinker Dr. De Jager, *Verscheidenheden*. bl. 195—208) **12**, 22; **37**, 6. In plaats van part. *gegeten* met ingeschoven *g* (ook ingeschoven in *gegund* voor *geonnen*, waardoor het ww. *onnen* tot *gunnen* werd), heeft het mnl. *geëten*, samengetrokken tot *geten* (Clignett, *Bijdr.* bl. 208—210 meent te onrechte, dat hier *ge* van *gegeten* is weggelaten) **41**, 5; ook *Nat. Bl.* II 987, 1119, 1354.
Evel, adj. *kwaad* (hd. *übel*, eng. *evil;* mnl. bijvorm van ons *euvel* in: *iets euvel nemen*, *euvelmoed*, *euveldaad*). *Evele moet* beteekent *gramschap* (zie *Gl. Lsp*) **34**, 18.
Evel, subst. *kwaal*, *ziekte* (nog tegenw. *voeteuvel*) **57**, 26; ook *Nat. Bl.* I 456, II 748, 761, 1084, 1345, 3938, III 46.

F.

Faelgieren, met den genit. *missen*, *ontberen* (fr. *faillir*, lat. *fallere*. Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 45 vlg.) **6**, 9.
Favel, fabel (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 126) **4**, 25; **5**, 7; **6**, 15; **19**, 13; **48**, 39.
Favelkijn, fabeltje, **11**, 11; **13**, 23.
Feeste, in 't mnl. vrouwelijk, *vreugd*, *genot* (vooral van spijs en drank); *in feesten sijn* = het goed hebben, **64**, 13; *feeste maken met*, zich verheugen in, **1**, 7; **17**, 19.
Fel, *bedriegelijk*, waarop niet te vertrouwen is, dus *kwaadgezind*, *valsch*, maar ook *boos*, *wreed*, *nijdig* (zie *Gl. Torec*) Prol. 6, 11; **16**, 20; **33**, 4; **34**, 4, 17; **40**, 15; **48**, 37; **57**, 30; ook *Nat. Bl.* II 305, 768, 1047, 1160, 1204, 1294, 1304.
Foreest, fr. *forest*, *forêt*, oorspr. domeingoed, en niet eenvoudig

Digitized by Google

bosch, daar er ook sprake is van *foresta aquatica* (zie Huyd. *op Stoke* I bl. 218—222; vgl. Clignett, *Bijdr.* bl. 264 vlg.), vervolgens, daar zulke domeinen onbebouwde, wilde, woeste landen waren, in 't algemeen *wildernis*, vandaar *jachtveld*, **49**, 9; **53**, 9; ook *Nat. Bl.* II 3049, 3873, III 2942.

G.

G a e n, met den mnl. imper. *ganc* (vgl. Dr. De Jager, *Verscheid.* bl. 197) **10**, 9; **39**, 6. *In pinen gaen van*, zwanger, in barensnood zijn van, **28**, 2.

G a e t, door Clignett, *Bijdr.* bl. 298 verklaard als *behaaglijk*, *begeerlijk* (in 't mnl. bestaat een ww. *gaden*, behagen, lusten — zie *Gl. Lsp.* — vanwaar ons subst. *gading*, lust, welbehagen), doch de plaats, waar het voorkomt, **54**, 8, is corrupt, en bij de emendatie van Dr. De Vries wordt het woord vervangen door *gaert*, zoekt, begeert.

G a n s, *gezond* (eig. geheel, waaraan niets ontbreekt. Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 301 vlg.) **54**, 29; ook *Ferg.* 3070, *Rijmb.* 15634, *Nat. Bl.* I 42; *ganser huut*, met ongeschonden huid, heelshuids, **3**, 4, is een voorbeeld van den genit. absolutus (waarover men zie Clignett, *Bijdr.* bl. 241—247), evenals *bloter huut*, **46**, 14; **58**, 20.

G a p e n, den mond openen, imperf. *gapede*, **15**, 10.

G a r e n, begeeren (zie voor de *a* voor *e* op *begaren*) **26**, 16, en **54**, **7** (volgens gissing).

G h e b a r e n, zich gedragen, zich aanstellen, en vandaar: *geluid maken*, *leven maken*, **21**, 8; ook *Nat. Bl.* II 4007, III 3372, IV 647.

G h e b i e d e n, aanzeggen, bekend maken, **60**, 4. De oude beteekenis van het woord komt nog uit in *bode*, en bij het huwelijk: *onder de geboden staan.*

G h e b r u u c, genot; *gebruuc hebben* met den genit. = ergens pleizier van hebben (zie *Gl. Lsp.*) **48**, 30. Ook misschien **64**, 38, doch daar schijnt *deduut* om 't rijm beter.

G h e c r i g h e n, verkrijgen, **9**, 16; **43**, 4; ook *Nat. Bl.* III 1436.

G h e d e l f, graf (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 345 vlg.) **61**, 57.

G h e d e r e n, deren, schaden, **11**, 4.

G h e d o g h e n, verdragen, **3**, 9; **7**, 12; ook *Nat. Bl.* II 19, 242, III 95, 106.

G h e d u r e n, intrans. voortduren, onvergankelijk zijn, **27**, 16; ook *Nat. Bl.* II 2589, III 39.

G h e e n t, *dat*, onzijdig van *gene*, **12**, 7; **20**, 5, 19; **51**, 13; ook *Nat. Bl.* IV 887. De *t* is het oorspr. kenmerk van het onz.

Digitized by Google

geslacht bij de pronominale declinatie, vgl. got. *jainata* en de *s* van het hd. *eins*, got *ainata*.

G e e t, geit, **6**, 1; **21**, 10; **30**, 1, 11; **33**, 1, 6; ook *Nat. Bl.* I 136, II 939, 949, 962, 992, 1005, 1278, 2409.

G e h e l p e n, helpen, **9**, 2; ook *Nat. Bl.* III 1394.

G h e h o e r t s i j n, geacht, bemind zijn, of, zooals wij nu nog zeggen, *gezien zijn.* (Zie Dr. Jonckbloet, *Walew.* II bl. 282 vlg.) **52**, 36. Ook in den zin van *aangehoord worden*, Prol. 24.

G h e l d e n, betalen, boeten, **4**, 24; **35**, 12; maar ook: *betaald zetten*, *vergelden*, **16**, 5; **18**, 16; **59**, 23; ook *Nat. Bl.* III 2255.

G h e l i g g h e n, in de kraam liggen, kramen. (Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 57) **9**, 4, 7; ook *Alex.* I 356.

G h e m a t e is wie maat weet te houden, dus *gematigd, niet gestreng*, **44**, 26.

G h e m a c, genot (vooral van eten en drinken) **34**, 6. *Met ghemake*, **17**, 34; **48**, 3; **67**, 17 en *te ghemake*, **12**, 11, 31; **40**, 23; **44**, 23; **52**, 26 beteekenen beide: in zijn' schik, met stil, rustig genot.

G h e m o e t, in de uitdrukking, *in iemans ghemoet comen* = iemand in den weg komen, **44**, 8; ook *Nat. Bl.* II 1922; IV 472.

G h e m o e t e n, ontmoeten, **64**, 1; ook *Nat. Bl.* 2729, III 1870.

G h e n e s e n *van iets*, intrans. ww. gered worden, bekomen (vgl. ook os. *ginesan*, ags. *genesan*, en got. *ganisan*) **8**, 7; **10**, 5; **43**, 17; **59**, 15; ook *Nat. Bl.* III 1977, IV 1064. *Ghenesen van* (*enen kinde*) is, evenals in 't hd., bevallen, verlost worden (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 58 vlg. Clarisse, *Heiml. der Heiml.* bl. 464 vlg.) **9**, 8.

G h e n o e g h e n, intrans. ww. met den dativ. van den persoon: *iets ghenoeghet hem* voor het tegenw. *hij vergenoegt zich met iets*, **38**, 18; ook *Nat. Bl.* II 1048.

G h e n o e t, gelijke (zie *Gl. Torec* en Clignett, *Bijdr.* bl. 197 vlg.) **38**, 18; ook *Nat. Bl.* II 650, 1250, III 394.

G h e r a k e n, raken, treffen, **36**, 6, 16, 18; ook *Nat. Bl.* II 536, III 651.

G e r d e, g a r d e, roede, twijg, **39**, 15; **67**, 3.

G h e r e d e n, bereiden, **14**, 8.

G h e r e e t, snel, vaardig (nog: ik ben gereed = ik ben vaardig, van *gereeden* = toerusten), vandaar adv. *terstond*, **28**, 6; **56**, 5; **57**, 9; ook *Nat. Bl.* II 2173, III 1704, 2039, 3154.

G h e r e i d e, zadel en al wat daarbij behoort (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 225 vlg. In dialect, bv. het Groningsch, is het woord nog in gebruik) **44**, 4.

G e r s t e n c o r e n, gerstekorrel (*korrel* voor *kornel* is het verkleinw. van *koren*) **12**, 4.

Digitized by Google

G h e s c i e n, met den dativ. van den persoon, *overkomen*, *te beurt vallen*, (lat. *contingere*); *ergens ave* of met den genit. = ten gevolge van iets, **9**, 14; **23**, 11; **39**, 22; **48**, 11; **62**, 22; ook *Nat. Bl.* II 1098, 1558, 1562, III 1042.

G h e s e l l e n (h e m), zich vereenigen, makker zijn (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 48) *met enen*, **6**, 2; *an enen*, **6**, 16.

G h e s i j n, *geweest*, een in 't mnl. vaak voorkomend deelw. van het ww. *zijn*, steeds met het hulpww. *hebben* geconstrueerd (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 171 vlg.) **31**, 3; **34**, 26.

G h e s m i d e, paardetuig (van *smiden* = smeden, vanwaar ook *smijdig* en *smid;* men sprak ook van *riddersgesmide* voor wapenrusting. Vgl. Clignett, *Bijdr.* bl. 224 vlg.) **44**, 1; ook *Walew.* 1874, 5457; *Lanc.* II 1062. Zulk een prachtig *gesmide* vindt men uitvoerig beschreven *Floris ende Bl.* 1504—1557.

G h e s o n t, onbeschadigd, ongedeerd (eig. *geheel*, lat. *integer.*) **13**, 22; vandaar ook *geheeld*, *gered*, **8**, 14.

G h e t r e c k e n, tot zich trekken, **37**, 8; **56**, 4.

G h e v a l, geluk (eig. *goed geval*, tegenover *ongeval.* Zie *Gl. Moriaen* en Clignett, *Bijdr.* bl. 241) **46**, 9.

G h e v a l l e n, gebeuren, **6**, 4; **18**, 11; **53**, 1; ook *Nat. Bl.* II 1759, 1844, 3418, III 2142; ook *ghevallen van enen* = gebeuren met iemand, gaan met iemand, **38**, 22.

G e v e n; de gebiedende wijs heeft met verkorten klinker *gef* (zie ook op *eten*, *gaen*, *nemen*) **4**, 3; **20**, 22; **54**, 35.

G h e v o e c h, al wat nuttig en dienstig is, **27**, 4; ook *Nat. Bl.* II 1757, 3561. *Het is mijn gevoech* = het is mij dienstig, ik heb het noodig, **61**, 56.

G h e w a r e w e r d e n met den genit. heeft niet geheel en al dezelfde beteekenis als ons *gewaar worden*, maar die van *opmerken*, *bemerken*, **51**, 6; **53**, 14; ook *Nat. Bl.* II 1024, 2391, 2650, III 353.

G h e w i n n e n, verkrijgen. De uitdrukking *lijf gewinnen* beteekent: geboren worden, **51**, 14.

G h e w o u t, macht, gezag (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 361; van *wolden*, hd. *walten*, besturen, dat overging tot *wouden*) **64**, 27; ook *Nat. Bl.* III 2720.

G h i e r e c h, begeerig, **1**, 5 ('t Latijn heeft *cupidus*); ook *Nat. Bl.* II 3101.

G o e d e r t i e r e n, goedgeaard, goedaardig, zacht, Prol. 6; **2**, 1; ook *Nat. Bl.* II 197, 487, 1010, 1456, 2367, 3167, 3310.

G o n e, in 't mnl. naast *gene* in gebruik (zie *Gl. Lsp.*) **12**, 23; **48**, 39; **52**, 17.

G r o e n s e l, kraai of kauw (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 195) **38**, 1, 13.

Digitized by Google

H.

Haetscap, *haat* (zie over den uitgang *scap* bij woorden, welke wij nu zonder dien uitgang gebruiken, bv. *echtscap*, *nutscap*, *heerscap*, Clignett, *Bijdr.* bl. 237 vlg.) **34**, 26; **45**, 4.

Hare, hierheen, herwaarts (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 22) **4**, 3; **12**, 21; **14**, 14; **65**, 7.

Harentare, *hare ende dare* met verscherping van de *d* en wegvallen van de *e* tot *harentare* samengesmolten (zoo werd ook *ende die* tot *entie*, *ende dese* tot *entese*), dus: *her- en derwaarts*, *overal*, **12**, 15; **21**, 9; **32**, 1; ook *Nat. Bl.* II 935, III 1278.

Heerscap, heerschappij, macht, **40**, 13; ook gezegd van dengeen, die de heerschappij bezit, dus *heer*, *beheerscher*, *vorst*, **6**, 16; **26**, 16; **52**, 38; **54**, 34; ook *Nat. Bl.* III 223.

Heerscepie, heerschappij, **40**, 2; *gezag*, *aanzien*, **17**, 32.

Heischen, met den dativ. *eischen*, *vragen* (eng. *to ask*) met vaak voorkomende voorgevoegde *h*, **35**, 14.

Helt, helft, **42**, 8; ook *Nat. Bl.* I 24; *Rijmb.* 10246 vlg. *Alex.* III 1067, 1070. De gissing van Clignett, *Bijdr.* bl. 217 of *die helt* ook zou kunnen beteekenen *die haalt het* is onaannemelijk.

Herberghen, intrans. *verblijven*, *logeeren: met enen*, bij iemand, **12**, 2.

Herde, **harde**, *zeer* ('t gr. κάρτα; bij ons nog over in uitdrukkingen als *hard loopen*, *hard schreeuwen* enz.) **4**, 2; **17**, 22; **25**, 2, 3; **36**, 7; **43**, 7, 10; **45**, 2; **48**, 19; **51**, 17; **55**, 5; **58**, 7; **61**, 2, 26, 59.

Herde, herder (os. *hirdi*, got. *hairdeis*, hd. *hirt*) **48**, 20; **57**, 2, 11, 13, 22; ook *Nat. Bl.* II 3141.

Here, heer. Over den in 't mnl. zeer gewonen beleefdheidsvorm, waarmeê men iemand aansprak, *here her*, die voorkomt, **23**, 8, en waarnaast men zeide *vrouwe ver*, vgl. men Huyd. *op Stoke* II bl. 149 vlg., Clignett, *Bijdr.* bl. 140 vlg., Bormans, *Ste. Christina* bl. 373 vlg., Halbertsma, *Aant. op Maerlants Sp. Hist.* bl. 20, 377, 475.

Hernasch, in 't algemeen *bagage*, in 't bizonder *tuig*, ook *krijgstuig*, *wapenrusting*, en, zooals **63**, 12, tuig van trekdieren.

Hert, mannelijk, zooals in 't mnl. gewoonlijk, **6**, 5, 13; **20**, 16, 17; **35**, 1; **53**, 5; ook *Nat. Bl.* II 1067, 1116, 1164, 1168, 1170, 1292, 1691, III 195.

Herte, *hart*, vrouwelijk, zooals in 't mnl. veelal (nog *ter harte*, *van ganscher harte*) **47**, 8; **57**, 30.

Hevemoeder, vroedvrouw (hd. *hebamme*. Zie meer plaatsen bij Clignett, *Bijdr.* bl. 163 vlg.) **28**, 3.

Digitized by Google

Hierenbinnen, ondertusschen (gevormd evenals *daarentegen*, *daarenboven*) **39**, 2 (volgens gissing).

Hinderwaert, in de uitdrukking: *hinderwaert varen* = in 't ongeluk komen (eig. achteruitgaan. Zie *Taal- en Letterbode* IV bl. 253 vlg.) **26**, 12.

Hinne, bijvorm van *hen* (zie Huyd. *Proeve* II bl. 408 vlg.) **60**, 10; ook *Reinaert* I 134, 287.

Hoenen, bedriegen (zie Huyd. *op Stoke* I bl. 95 vlg. en Dr. De Vries, *N. W. d. M. v. Ned. Lett.* VI bl. 184) **10**, 13; **18**, 23; **37**, 22; ook *Nat. Bl.* II 4008, III 304.

Houde, *genegenheid*, *gunst* (zie *Gl. Torec.*) *Doer sine houde* = uit genegenheid voor hem, **7**, 2. *Enen ontfaen in sine houde* = als heer iemands hulde ontvangen, door iemand als heer gehuldigd worden, **26**, 4.

Houden, behouden, beschermen, **11**, 2; **23**, 8; **61**, 15.

Hout, bosch (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 120 vlg.) **18**, 1.

Hoveschede, beschaafdheid, beleefdheid, welopgevoedheid (geheel gelijk in beteekenis aan 't fr. *courtoisie*, dat evenzoo van *court* is afgeleid als *hoveschede* van *hof;* nu *hoofschheid* en *heuschheid*). *Op hoveschede* = met beleefdheid, beleefdelijk (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 373 vlg.) **9**, 5; **22**, 3; **34**, 14; **37**, 2; **66**, 5; ook *Walew.* 28.

Hure, *kop* in 't algemeen (fr. *hure*, zie Clignett, *Bijdr.* bl. 222 vlg.) **43**, 14.

I.

Ierst, eerst, **40**, 6. *Tiersten dat* = zoodra als, **20**, 19; zoo ook *ten iersten dat*, **35**, 11.

Indien, in dat opzicht, in zoo verre, **30**, 17.

Inwart, naar binnen, **23**, 7.

J.

Jaghen, trans. *najagen*, *zoeken*, **3**, 18; **51**, 22; intrans. *zich beijveren*, **19**, 16; ook *Nat. Bl.* I 247.

Jammerhede, deernis, **51**, 15; **59**, 9.

Jeghen, praep. tegen, tegenover, ten opzichte van, **9**, 13; **30**, 13; **40**, 2; **46**, 2; **48**, 26; ook *Nat. Bl.* I 212, II 40, 246, 988, 990, 1108, 1135, 1155, III 3399. *Spelen jeghen* = spelen met (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 108 vlg.) **17**, 6. *Legghen jeghen* = leggen naast, vergelijken met, Prol. 14; **40**, 4.

Joghet, jeugd, **31**, 16; **61**, 32; **63**, 19; ook *Nat. Bl.* III 2553.

Joie, vreugd (fr. *joie*. Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 342) **12**, 30; **61**, 36; ook *Nat. Bl.* II 690, III 2553, 2637, 2643.

Digitized by Google

Jonc, jong (van een dier), meervoud zonder verandering *jonc*, **13**, 2, volgens den gewonen regel, dat onzijdige eenlettergrepige *a*-stammen met langen klinker (hier lang door positie) in 1sten en 4den nv. meervoud niet veranderen. Zie verder op *dinc*.

K zie C.

L.

Lachter, schande (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 86—90, Van Wijn, *Aant. op Heelu*, bl. 124 vlg. en *Gl. Lsp.*) **14**, 23.

Lachteren, zeggen dat iets verkeerd is, berispen, **49**, 14; **60**, 30; ook *Nat. Bl.* I 94.

Langhen, onpers. ww. met den dativ. van den persoon, *verlangen. Hem langhet om iets* = hij verlangt naar iets, **55**, 2.

Leelijcheit, nadeel, **59**, 20; *lelijchede segghen*, ergerlijke, schandelijke dingen zeggen (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 326 vlg.) **61**, 61.

Leet, adj. en adv. het tegenovergestelde van *lief* (nog *lief en leed;* tegenw. is het alleen subst. en slechts adj. in den met *lijk* samengestelden vorm *leedelijk*, *leelijk*). Het beteekent in 't algemeen *onaangenaam* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 198—201) **38**, 20. Zoo is *leet sijn* met den dativ. onaangenaam zijn, **25**, 10, en ook *spijten*, **34**, 13, 15. *Leede doen* = onaangename dingen aandoen, mishandelen, **17**, 22; **26**, 14. *Enen leet hebben* = iemand haten, **1**, 14; ook *Nat. Bl.* II 460, 578, 2831, 3210, III 2238.

Leet, subst, *nadeel;* in de uitdrukking: *te leide vergaen*, slecht vergaan, tot verderf strekken (zie Clignett, *Bijdr.*, bl. 207) **7**, 6; **40**, 12.

Legghen, en wel: *legghen jeghen* = vergelijken met, Prol. 14; **40**, 4.

Liden, intrans. gaan, voorbijgaan, imperf. *leet*, part. *leden* (zie *Gl. Torec* en Clignett, *Bijdr.* bl. 229—231) **3**, 2; **44**, 10; **57**, 10, 11; ook *Nat. Bl.* II 2205, III 600, 921, 1871, IV 893.

Liebaert, *leeuw*, ofschoon oorspr. *luipaard* (oudfr. *liepar*, *leopard*, lat. *leopardus*. Maerlant zegt, *Nat. Bl.* II 2111 vlg., dat het dier in 't Dietsch, d. i. algemeen Nederlandsch, *lewe* heet, en in 't Vlaamsch *liebaert*. Hij onderscheidt van den *liebaert* uitdrukkelijk den *lupaert*, *Nat. Bl.* II 2276, 2286, maar noemt dien te onrechte eenen bastaard, „lyoen bastaerd", of „onedele lewe", van leeuw en pardus. Vgl. *Nat. Bl.* II 3181 vlgg.) **6**, 2, 6; **16**, 1, 10; **18**, 1, 3, 7, 11, 20; **21**, 1, 5, 11; **23**, 1, 8; **43**, 1, 3, 7, 11, 15, 20; **54**, 1, 18, 21, 24, 35.

Digitized by Google

Lier, *wang*, *kaak* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 77 vlg.) **12**, 36.

Lijf, leven (zie *Gl. Torec.*) **51**, 14, 20; **53**, 8; **57**, 4; **61**, 34; ook *Nat. Bl.* I 103, 105, II 1265.

Loven, prijzen (tegenover *laken*), met den genit. ten opzichte waarvan, **16**, 10, waar men de uitdrukking als ironie moet opvatten. Volgens gissing van Dr. De Vries ook **49**, 16.

Luchter, voor *lufter* (eng. *left;* vgl. ook Clignett, *Bijdr.* bl. 316—318), dus *linker*, **57**, 12; ook *Nat. Bl.* II 1317, 1322, 3860, IV 250, 657, XII 1377.

Luut, geluid, stem (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 92) **15**, 9; **33**, 9; ook *Nat. Bl.* II 921, 1170, 1246, 1385, 1718, 1903, 2387, III 585, 930.

M.

Male, tasch, reiszak, knapzak (fr. *malle*, eng. *mail*), vandaar ook overdrachtelijk gebruikt in den zin van *maag*, **64**, 10; ook *Reinaert* I 400, 889.

Man, in de oudere, uitgebreide beteekenis van *mensch* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 9 vlg.), welk woord zelf eig. een substantivisch gebruikt adj. is, van *man* afgeleid, os. *mannisk.* Behalve het gewone meerv. *mannen* heeft het woord ook den 1sten en 4den nv. meervoud *man* (beantwoordend aan den got. vorm *mans*, ohd. os. en ofrank. *man*, waarover men zie Dr. Kern, *Taal en Letterbode* V bl. 1—9. Vgl. ook onze uitdrukkingen *honderd*, *duizend man*, *Jan en alle man*) Prol. 7, 14; **51**, 27; ook *Lsp.* I 26 vs. 142; *Nat. Bl.* I 334, 386.

Mat, moede (zie *Gl. Torec.*) **20**, 19.

Meer, oorspr. compar. van het adv. *mee*, dat reeds compar. beteekenis had, maar later voorzien van eenen nieuwen comparatiefuitgang: *meerre* (voor *meerere*, evenals *eenre*, *eere* voor *eenere*, *eener*, nu met ingeschoven *d meerder*, evenals *minder* voor *min.* 't Beteekent als adj. in het mnl. zeer dikwijls *grooter*, **42**, 12; ook *Nat. Bl.* II 482, 1980, 1992, 2274, III 508, 553, 2663.

Meest, grootst (zie boven op *meer*, en vgl. Clignett, *Bijdr.* bl. 266—268) **46**, 4; **49**, 10; ook *Stoke* I 418; *Nat. Bl.* III 179.

Meester, *geneesheer.* (De titel van hem, die in de medicijnen gepromoveerd was, luidde in de middeleeuwen *magister*, *meester;* vandaar nog ons *heelmeester*) **43**, 8.

Meisniede, mlat. *mansionada* van *mansio*, woning, oudfr. *maisnie*, naast *maisnage*, *ménage.* 't Beteekent, evenals het echt nederl. woord in het mnl. *gesinde*, huisgenooten, huis- en hofhouding (zie Ackersdijck, *N. verh. v. d. M. der Ned. Lett.* II 1 bl. 207—217 en verder Clignett, *Bijdr.* bl. 256—258 en *Gl. Lsp.*) **48**, 8; ook *Nat. Bl.* II 91.

Digitized by Google

Digitized by Google

N.

Digitized by Google

Nopen, *aanzetten*, *aandrijven*, vooral van een paard gezegd, en dan meestal in de beteekenis van *de sporen geven* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 377); maar ook *metten garden nopen*, **67**, 3. *Nopen*, **39**, 7 is gissing van Clignett, zie *Bijdr.* bl. 203.

O.

Occusoen, *gelegenheid*, *aanleiding*, van 't lat. *occasio*, dat ook reeds in 't mfr. onder den vorm *ochoison*, *ocoison* voorkomt (zie Roquefort, in voce, Clignett, *Bijdr.* bl. 17 en *Lsp. Gl.*) **2**, 19; **54**, 41.

Odevare, oudere vorm van *ooievaar*, waarin de *d* tot *i* is overgegaan, (evenals in *dooier*, *rooien*, *roeien*, *vermoeien*, *knoeien*, *gaaiken*, *kind noch kraai*) **37**, 2, 7, 10, 17; ook *Rijmb.* 3565; *Nat. Bl.* III 71, 807, 829, 841, 1138, 1894, 2204. Bij Kiliaen vindt men den oudsten vorm *odebaer*, samengetrokken tot *oeber*, waarnaast ons *eiber*. Het woord, dat samengesteld is uit *ood* = schat (nog in *kleinood*), en *baar*, van den stam *bar* (= dragen), beteekent dus: *schatbrenger*, *zegenaanbrenger*, in overeenstemming met het volksgeloof.

Of, indien, eng. *if* (zie ook Clignett, *Bijdr.* bl. 335 vlg.) **7**, 15; **48**, 22; **57**, 6; **60**, 15; **61**, 20; ook *Nat. Bl.* I 107, 110, II 436.

Ofbeeten, voor *afbeeten*, afstijgen (gewoonlijk gezegd van afstijgen van het paard, daar *beeten* het causatief is van *bijten*, dus: het paard doen grazen; vgl. ofr. *paistre*, ons *pleisteren*) **20**, 21.

Ofte, of, **59**, 22.

Oit, *altijd*, *steeds* (het vereenigt de beteekenissen *unquam* en *semper*, evenals ons *immer*: *Gl. Lsp*) **43**, 20; **48**, 37.

Omdat, opdat (zie *Gl. Lsp.*) **67**, 4; ook *Nat. Bl.* II 18.

Ommacht, bezwijming, **43**, 16.

Omme, praep. en adv., *om* (geassimileerd uit het oudere *ombe*, Gr. *ἀμφί*, lat. *amb* in *ambire*) **8**, 12; **12**, 1, 15; **20**, 14 (*daeromme*); **55**, 2; ook *Nat. Bl.* I 32, 76, 117, II 225, 230, 374, 417, 638, 781, 1034.

Omoet, geassimileerd uit *oetmoet*, van *ode*, gemakkelijk, en *moet* = gezindheid; vandaar vergevensgezindheid, genade (zie Huyd. *op Stoke* II bl. 514 en Clignett, *Bijdr.* bl. 80): *enen doer omoede bidden* is: iemand bidden op grond van zijne zachtmoedige, vriendelijke gezindheid, **13**, 8.

Omtrent, om, rondom (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 65 vlg. en *Gl. Torec*), **10**, 7.

Onberaden, van *beraden*, d. i. voor iemand zorgen, iemand bijstaan, helpen; en alzoo *ongeholpen*. *Ic bens onberaden* = ik ben er niet

Digitized by Google

meê geholpen. Zoo wordt **41**, 14 verklaard door Clignett, *Bijdr.* bl. 213 vlg.; doch ik houd het er voor, dat wij hier aan *raet* = plan, moeten denken: *des onberaden sijn* is: *des* of *te dien opzichte zonder plan zijn. Ic bens onberaden* is dan: ik ben het nog niet van plan.

Onbiten voor *ontbiten*, nuttigen, zoowel van drank als van spijs gezegd, eig. beginnen te bijten (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 205 vlg. en *Gl. Lsp.*) **40**, 6.

Onblide, het tegenovergestelde van *blide* en dus veel sterker dan de eenvoudige ontkenning. *Onblide werden van* = bedroefd, te leur gesteld worden ten opzichte van (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 42 vlg.) **5**, 10.

Onghemac, *slechte verzorging*, en vandaar: *leed*, *verdriet.* De uitdrukking *tonghemake sijn* beteekent: leed hebben, van streek, niet in zijn' schik, zelfs mismoedig zijn (zie Huyd. *op Stoke* II bl. 99 vlg.) **13**, 13; ook *Nat. Bl.* II 2584, III 2267.

Onghesont, eig. *niet geheel*, dus *beschadigd*, vandaar *ongesteld*, **23**, 2. Over de schijnbare tautologie *siec ende onghesont* zie men Clignett, *Bijdr.* bl. 136 vlg.

Onghespaert, zonder tijd te sparen, dus *onverwijld* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 121 vlg.) **12**, 19; **18**, 4.

Onhoude, het tegenovergestelde van *houde* (gunst — zie aldaar), dus *ongenade*, **6**, 12.

Onmare, *onberoemd* en vandaar *geminacht.* Zoo beteekent de uitdrukking *iet onmare hebben* eigenlijk: iets voor onberoemd houden, en vervolgens *minachten*, *verachten*, (zie verder Clignett, *Bijdr.* bl. 81 vlg. en vgl. de uitdrukking *onmare sijn* met ons: *niet gezien zijn*) **11**, 5; **13**, 11; ook *Nat. Bl.* III 1382.

Onnedel, onedel (met verdubbelde *n* evenals bij *onnere*, en tegenw. nog bij *wann-eer;* vgl. verder *jammer* voor *jamer*, *nimmer* voor *nie-meer* en *alleen* voor *al-een*) **16**, 17.

Onnen, oudere vorm van het tegenw. *gunnen* (zie *Gl. Torec*), ww. met verschoven praeteritum; in 't praesens; *hi an*, **58**, 28.

Onnere, sterker dan *gebrek aan eer*, en wel *schande* (over de dubbele *n* zie op *onnedel*), **18**, 7; **38**, 13.

Ons, tweede naamv. van het bezitt. vnw., samengetrokken uit *onzes* (daarover handelt uitvoerig Clignett, *Bijdr.* bl. 3—7). Prol. 1.

Onsiene, oorspr. *leelijk*, maar vandaar *hachelijk*, *gevaarlijk* (zie Huyd. *op Stoke* I bl. 104—106, *Gl. Lsp.* op *zelsien* en Dr. De Vries, *Taalz.* bl. 54 vlgg.): *hem siec ende onsiene maken*, **54**, 25 is: zich voor gevaarlijk ziek uitgeven.

Ontberen, met den genit. *nalaten* (zie Huyd. *op Stoke* II bl. 548, Clignett, *Bijdr.* bl. 69 vlg. en *Gl. Torec*) **11**, 10.

Ontderven, verliezen, **65**, 14; ook *Heelu* 6508. Op de laatste

Digitized by Google

plaats teekent Willems aan, dat het voorvoegsel *ont* hier geene ontkennende, maar veeleer versterkende kracht heeft, evenals in *ontsien*, *ontstaen*. M. i. geeft het, zoowel bij *ontderven* als bij de aangehaalde woorden, het begin der werking te kennen.

Ontdoen, *open doen*, imperf. ook *ontdade*, **60**, 19. Van *woorden* gezegd, beteekent het: den zin er in ontdekken, Prol. 21.

Ontdragen (hem), eig.: zich van de eene plaats naar de andere begeven, zich bewegen; vandaar: *zich redden*, vooral wat het levensonderhoud aangaat, en dus *zijn levensonderhoud zoeken* (zie Hoffmann von Fallersleben, *Horae Belg.* IV bl. 54, wiens verklaring in 't *Gl. Lsp.* te recht wordt verkozen boven die van Clignett, *Bijdr.* bl. 308) **56**, 2; **65**, 6.

Onteren, *te schande maken* en zelfs: *in 't verderf storten*, **4**, 30; **33**, 10; **61**, 64.

Ontfaen, oude bijvorm van *ontvangen*, waarin de *v* door invloed der *t* tot *f* verscherpt is, **52**, 20; ook *Nat. Bl.* I 103, 157, 188, 329, 384, 466, II 567, 1436. In 't bizonder wordt het gebruikt van den leeneed: *enen in sine houde ontfaen* is: iemand als leenman aannemen, of als leenheer iemands hulde aannemen, **26**, 4.

Ontfechten, intrans. eig. door vechten ontkomen, en vandaar: zich ontworstelen; *sijn kint laten ontfechten*, **63**, 5 is: zijn kind laten begaan, vrij laten.

Ontgoeden, van goed berooven (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 151 vlgg.) **27**, 7.

Ontladen, ontlasten van schuld, zuiveren, **41**, 13.

Ontsien, bang zijn, vreezen voor (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 239 vlg.) **9**, 12; **12**, 32; **24**, 6; **39**, 10; **40**, 24; ook *Nat. Bl.* II 925, 1055, 1170, 1524, 1537, 2126, 2220, 2225. In dezelfde beteekenis staat ook *hem ontsien*, **46**, 5.

Ontslaen, weg slaan, **63**, 11.

Ontsteken, aansteken, **13**, 18.

Ontwee, oorspr. *in tweeën*, maar gewoonlijk meer in 't algemeen: *van een*, *in stukken*, *kapot* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 123 vlg. en *Gl. Torec*) **18**, 17; ook *Nat. Bl.* II 2585, 3817, III 242, IV 101, 861, 962.

Onvroet, onverstandig, dwaas, **8**, 9 (misschien ook **62**, 1); ook *Nat. Bl.* I 265.

Onwert, *geminacht*, het tegenovergestelde van *waert* = geacht (vgl. *waerde*, prijs, waarop men iemand schat, en Clignett, *Bijdr.* bl. 145) **38**, 21; **40**, 18. *Onwert hebben*, minachten, verwaarloozen (dus synoniem van *onmare hebben*, vgl. *liefhebben* = beminnen, *leet hebben* = haten) **24**, 15; ook *Nat. Bl.* I 228, III 2240.

Digitized by Google

Onwerdichede, minachting, schande (zie op *onwert*), *onwerdichede doen* = minachten, schande aandoen, **16**, 15.

Onwerscepe, minachting (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 196; van *onwert*, zie boven) *onwerscepe doen* = minachten, **38**, 7.

Openbare, adv. ongetwijfeld, stellig, **4**, 18.

Opsitten, intrans. ww. met scheidbaar voorzetsel, *gaan zitten op*, in 't bizonder van *te paard stijgen* gezegd, **20**, 13, 15; **39**, 3.

Opslaen, opstijgen (nog van *prijzen* gezegd: het vleesch slaat op = de prijs van het vleesch rijst) **13**, 19.

Orconde, getuigenis (van *oor*, got. *us*, ohd. *ur* = uit, en *kennen*) **4**, 10, 20, 28.

Orlof, vergunning, verlof (zie *Gl. Torec*) **9**, 3; in 't bizonder: *verlof om heen te gaan;* vandaar dat *orlof geven* beteekent: verlof geven om te vertrekken, **20**, 22, en zelfs: iemand zijn afscheid, zijn *congé* geven, **62**, 25.

Oude, ouderdom (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 173) **16**, 2; **31**, 18; ook *Nat. Bl.* I 63, 67, 81, 267, II 1081, III 124, 2441, 3605.

Over wordt vaak gebruikt, waar wij nu *voor* zouden bezigen (zie *Gl. Moriaen*) bv. in de uitdrukkingen: *hem houden over* = zich houden voor, **12**, 40; *over quaet* = voor kwaad, **28**, 8; *over niet* = voor niets, **19**, 7; *over doet* = voor dood, **59**, 14. Zoo ook in de plaats van *over*, *ter wille van*, **19**, 4; en zoo wordt *over* ook van tijd gezegd, in onze taal alleen van de toekomst, in 't mnl. ook van 't verleden, waar wij nu *voor* zouden gebruiken: *over meneghen dach* = vóór vele dagen, **16**, 6.

Overboert *vallen*, over elkaar heen vallen, **50**, 6.

Overdaet, trotschheid, hoogmoed. **44**, 14; ook *trotsche woorden*, **39**, 18, waar *overdaet segghen* zou kunnen overgebracht worden met: *een hoog woord voeren*. De verklaring van Clignett, *Bijdr.* bl. 231—233, is, ten minste voor deze plaatsen, onjuist. Het woord *overtale*, dat hij hier uit Maerlant's *Sp. Hist.* I^4, 37 vs. 40 als voorbeeld van samenstelling met *over* aanhaalt, kon hier, **39**, 18, gevoeglijk de plaats van *overdaet* innemen.

Overeenghedraghen, eendrachtig zijn (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 272 vlg., Clarisse, *Heiml. der Heiml.* bl. 286 en *Gl. Torec*) **50**, 17, 22; ook *Nat. Bl.* III 869.

Overgaen, overkomen (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 175) **32**, 12.

Overmoet, trotschheid, hoogmoed (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 218—220) **42**, 17; ook *Nat. Bl.* II 2718.

P.

Payen, *tevreden stellen*, *voldoen* (als afleiding van 't fr. *paix*) **12**, 40; en vandaar (evenals 't fr. *payer*) *betalen*, **8**, 8.

Digitized by Google

Pensen, overwegen, overleggen, denken (fr. *penser*, van 't lat. *pensare*, wegen) **17**, 7; **24**, 8; **43**, 3; **44**, 13; **52**, 22; en vandaar *beramen*, **3**, 13; ook *Nat. Bl.* II 1307. *Pensen om iets* = denken aan, gedachtig blijven aan, letten op iets, **8**, **11**, 12; **31**, 15; **44**, 27; **61**, 32; ook *Nat. Bl.* III 889, 2998.

Perc, van alle kanten omsloten, afgeperkte ruimte, **50**, 1, waar men er eene schaapskooi onder verstaan kan.

Pine, inspanning, moeite (fr. *peine* van 't lat. *poena*; nog: *de pijne waard*), en verder ook: *moeilijkheid*, *leed*, **12**, 34; **32**, 13; **48**, 4, 36; **67**, 7, 9, 19; ook *Nat. Bl.* II 323, 502, 923, 2554, 2679, 3078, III 187; ook *kwelling*, *pijniging*, **10**, 15, en *ziekte*, *pijn*, **44**, 15. *Met pinen* = met moeite, **12**, 37. *In pinen gaen van* = zwanger gaan van, in barensnood zijn, **28**, 1. *Pine doen* is: werk doen, zich inspannen, **17**, 13, maar ook: leed aandoen, kwellen, **59**, 10; ook *Nat. Bl.* II 2863.

Pinen, werk doen, zich inspannen, **55**, 3; ook *Nat. Bl.* II 2892, 3073, III 428, 1152, 2272, ook: kwellen, pijnigen, **10**, 16.

Pijnlijc, moeilijk, lastig, en vandaar kwaad (geheel hetzelfde als het lat. *molestus*. Zie ook Clignett, *Bijdr.* bl. 21 vlg.) **4**, 2; ook *Nat. Bl.* II 1008, 3254, III 2902.

Pijnlijchede, last, kwelling, bv. in de uitdrukking: *pijnlijchede doen* = kwellen, **26**, 9; **54**, 42; ook *Nat. Bl.* II 2438; *vele pijnlijcheden maken* = veel last veroorzaken, veel kwaad doen, **36**, 17.

Placken, slaan, **36**, 15; ook *St. Amand* II 847.

Plegen, imperf. *plach* = doen (zie Huyd. *op Stoke* III bl. 297—300; Van Wijn, *op Heelu*, bl. 7—13; Clignett, *Bijdr.* bl. 31—39; Clarisse, *Heiml. der Heiml.* bl. 118—124) **5**, 4; ook *Nat. Bl.* I 85, II 2195, IV 434.

Plume, *veer*, (fr. *plume*, lat. *pluma*, tegenwoordig alleen als vederbos, hoedversiersel in gebruik, zoodat men zelfs zulk een versiersel *pluim* kan noemen, ook al bestaat het volstrekt niet uit veêren. De oude beteekenis is echter nog bewaard in *pluimgedierte* en den opzichter daarover *pluimgraaf*, en verder in *pluimstrijken*, oorspr. en in letterlijken zin: glad strijken van de vederen der jachtvogels, streelen), **46**, 13; ook *Nat. Bl.* III 903, 2309.

Plumekijn, veêrtje, **56**, 3.

Poelment, gewoonlijk *pulment* (van 't lat. *pulmentum*, ofr. *polment*, bij Roquefort: „boisson, préparée avec du miel, des épices", etc. Zie ook Clignett, *Bijdr.* bl. 192 vlg.) *moes*, *brij*, **37**, 5; ook *Sp. Hist.* III³, 43 vs. 49.

Poente, *punt*, in de uitdrukking *in goeden poente bringhen*, op een goed punt brengen, in goeden staat brengen, **63**, 16. Vgl.

Digitized by Google

de uitdrukking: *in goeden poente staen*, in goeden staat zijn, *Lorr.* A I 35.

Pond, meerv. *ponden* = geld (zie over die beteekenis Clignett, *Bijdr.* bl. 13, en over de verschillende ponden als standaardmunten Huyd. *op Stoke* I bl. 529—532) **1**, 6.

Portmuus, stadsmuis (van *port*, *poorte* = stad) tegenover *veltmuus*, **12**, 1, 5, 13.

Prie, naast *prige* in gebruik (zie Huyd. *op Stoke* I bl. 36), *ijver*, *drift*, *ambitie*, **40**, 1.

Prien *om*, streven naar, ambiëeren (naast *prighen* in gebruik) **17**, 31.

Prijs, *lof*, **15**, 14; **54**, 21. *Van groten prise sijn* is: prijzenswaard, voortreffelijk, en vandaar ook aanzienlijk zijn, **12**, 7.

Prijsen, als denominatief oudtijds zwak vervoegd, imperf. *prijsde*, **60**, 3.

Proeven, bewijzen (lat. *probare*, fr. *prouver*. Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 23 vlg.) **4**, 7; ook *Nat. Bl.* III 906; *hem proeven* = zich bewijzen, zich toonen, en wèl als deugdelijk, voortreffelijk, probaat, **31**, 17.

Puls, pols (lat. *pulsus*. Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 300) **54**, 27.

Puut, kikvorsch (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 174) **3**, 3, 7, 12; **42**, 1, 3, 9; meerv *pude*, **25**, 1, 7, 11; **32**, 5, 6, 10; ook *Nat. Bl.* II 982, V 647, VII 325, 836, 851, 857, 872, 877, 882.

Q zie C.

R.

Raet, *overleg*, **45**, 6; **50**, 18; ook *Nat. Bl.* I 213; maar ook *bedoeling*, *plan*, **51**, 21. 't Komt ook voor in de hedendaagsche beteekenis, **24**, 10. *Sire naturen raet doen* = doen wat zijne natuur hem ingeeft, **54**, 7.

Recht, oprecht (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 283—285) **52**, 1, 21; adv. *recht of* = evenals of, Prol. 18; ook *Nat. Bl.* IV 240.

Redene, verstandige gedachte, redeneering, Prol. 20, 22, 23; **1**, 15; **58**, 12; ook *Nat. Bl.* II 20, 186, III 431.

Ries, dwaas (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 160—162) **27**, 13; ook *Nat. Bl.* IV 846.

Riviere is niet het water zelf, zooals tegenwoordig, maar de *oever*, de *waterkant* (*ripiaria* van 't lat. *ripa*, oever) **32**, 5.

Roke, reuk, geur (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 299 vlg.) **54**, 20; ook *Nat. Bl.* I 328, II 888, 998.

Roec, kraai of ten minste kraaisoort (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 299

Digitized by Google

vlg.) **15**, 2, 4; **22**, 1, 6; ook *Nat. Bl.* III 60, 479, 481, 485, 2151 vlgg., waar men leest:

> „*Graculus*, dats een *roec*,
> Want hi emmermeer roept *cra*.
> Der craien es hi ghemaect na."

Roeken, zich bekommeren om, bekreunen om (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 28 vlg.) **1**, 16; **4**, 29, ook *Nat. Bl.* Prol. 144, III 2282.

Roedekijn, takje, twijgje, **63**, 21; ook *Nat. Bl.* III 1683.

Roeven met den dativ. *ontrooven*, **28**, 16.

S.

Sawen, verloren bijvorm, die nog in 't ags. *sâvan* luidt, van *zaaien*, maar waarvan wij het imperf. *sieu* vinden, **63**, 8; ook *Rijmb.* 23353, 23384. Evenzoo vindt men *wieu*, *Rijmb.* 22901, 34681 van *wawen* (ags. *vâvan*) naast *waaien*, en *crieu*, *Rijmb.* 26166 van *krawen* (ags. *crâvan*) naast *kraaien*. Zie Dr. Verdam, *Taalk. Bijdr.* I bl. 141.

Scaep, 1ste en 4de nv. meerv. *scaep* (zie op *dinc*, *jonc*, *wijf*, *woert*) **35**, 2; ook *Nat. Bl.* II 3142, 3170.

Scade, schaduw. (Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 30 vlg. Bormans, *Ste Christine*, bl. 405 en *Gl. Lsp.*) **5**, 3; ook *Nat. Bl.* XII 1045.

Scade, in de uitdrukking: *scade nemen* met den genit. = schade lijden (zie *Gl. Moriaen*) **67**, 6.

Scaren, bijvorm met *a* (zie op *begaren*) van *sceren* (zie aldaar) **61**, 43.

Scelden, imperf. *scald*, *scolden*, waarin de *ol* voor *d* (of *t*) regelmatig overging tot *ou*, dus *scouden*, **59**, 6.

Scelle, *schaal*, en wèl van eene schildpad, **14**, 3, 5; ook *Nat. Bl.* IV 932, 941.

Sceren, spotten (nog over in *gekscheren*); in de uitdrukking: *sijn sceren houden met* = spotten, den gek steken met, **11**, 3, 9; **24**, 7; ook *scaren* (zie voor den wisselvorm met *a* op *begaren*) **61**, 43. De door *te* geregeerde verbogen inf. *te scerene*, door het uitvallen der *e*, *te scerne*, komt voor, **21**, 5: *te sinen scerne*, d. i. om hem te bespotten; en in de gewone uitdrukking: *te scerne driven*, bespotten, Prol. 10; **9**, 19; **15**, 13; **37**, 13; **53**, 16. Ook vindt men *in scherne nemen* = lachen om, gekscheren, spotten met, Prol. 28.

Scimminkel, onz. zelfstnw., bijvorm van *simminkel*, aap, van 't lat. *simiuncula*, eig. *aapje*, daar het verkleinw. is van *simia* (Clignett, *Bijdr.* bl. 285—288, denkt er bij aan *schim*, als ware de aap 's menschen schaduw, *simia homini similis*, doch dergelijke

Digitized by Google

verklaringen zijn te fantastisch. Wel onderging het woord later de verbastering tot *scherminkel*, *scharminkel*, en kon dan toegepast worden op ieder persoon, die er zoo *mager* uitzag als een aap) **52**, 3, 5, 31, 33; **54**, 17, 36, 37; **66**, 1; ook *Nat. Bl.* II 214, 2806, 2811, 3412 („Symea mach, in Latijn, in ons tale een symminkel sijn") 3432, 3447, 3456, 3471, 3477, 3481, 3491.

Scinen, oorspr. *schitteren*, **58**, 7 (volgens gissing); verder ook *blijken;* van ondeugd gezegd: tot iemands besef komen (en wèl door gestraft te worden) **48**, 38; ook *Walew.* 9885.

Scoren, scheuren, verscheuren, **2**, 17; **38**, 12; ook *Nat. Bl.* II 379, 663, 1915, 1923, 4015; IV 398.

Scout, *schuld* ('t zelfde woord, maar met *o*, waardoor de gewone overgang van *ol* tot *ou* voor *d* of *t* plaats had) **35**, 14

Scouden, imperf. van *scelden.* Zie aldaar.

Scraven, *opkrabben*, voornamelijk van hoenders gezegd, die hun voedsel zoeken (zelfs nog bij Cats. Zie Oudemans, *Mnl. en Onl. Wdb.*, waar echter verkeerdelijk Clignett, *Bijdr.* bl. 336, gevolgd wordt, die meent, dat het woord in den *Esopet* in overdrachtelijke beteekenis moet genomen worden). **60**, 14, 17; ook *Reinaert* I 462, 2384, 2588.

Seker, veilig, **46**, 6; ook *Walew.* 7857; *Nat. Bl.* II 928.

Seisoen, jaargetijde; gewoonlijk in den zin van: de juiste tijd, waarop deze of die spijs het beste is, **64**, 32, doch lees daar met Dr. De Vries *venisoen.*

Selc, adj. *sommige*, Prol. 29, en *subst.* de een of ander (fr. *tel.* Zie *Gl. Lsp.*) **11**, 9; **22**, 7; **23**, 17.

Selen, zullen (zooals bekend is, was *selen* het grondww., waarvan *ik zal* het imperf. was, dat later praesens werd en een nieuw werkw. *zullen* deed ontstaan. Reeds in de oudste Germaansche talen had die verschuiving van imperf. tot praesens plaats gehad, zoodat de vorm *selen*, die ook elders in 't mnl., en zelfs tamelijk dikwijls, voorkomt, tot de taal-antiquiteiten mag gerekend worden) **7**, 19; **20**, 14; **60**, 22; **61**, 54. *Salt* in den 2den pers. enk. (dat ook reeds in het oudfr. voorkomt) vinden wij, **36**, 16; **39**, 8.

Sempel, eenvoudig, oprecht, het tegenovergestelde van *fel*, Prol. 30; **58**, 17.

Senden, zw. ww. *doen gaan* (afleiding van het sterke *sinden*, gaan, dat nu verloren is, maar zijne sterke vervoeging aan het zwakke ww. heeft overgedaan), vandaar part. *ghesent*, **25**, 7; **58**, 26. Daar de oude vorm van het ww. *sandjan* luidde, waarvan de *a* door umlaut in *e* overging, kan het part. ook *gesant* zijn, dat wij nog als zelfstnw. bewaard hebben.

Digitized by Google

Sere, adv. bij een ww. bv. *sere lopen*, hard loopen, **6**, 8; **67**, 4; ook *Nat. Bl.* II 535.

Seriant, oorspr. *dienaar*, fr. *sergeant*, lat. *serviens*. Zie Huyd. *op Stoke* I bl. 18, Van Wijn, *op Heelu* bl. 142 en 195 vlg. en Clignett, *Bijdr.* bl. 314—316, die daar echter, omdat Kiliaen de beteekenis van *viator* opgeeft, te onrechte *seriant* in den *Esopet*, **57**, 6 wil vertalen met *wandelaar*, *reiziger*. Het heeft dáár, als elders, de algemeene beteekenis van *gewapende man*.

Serpent, slang, **10**, 2, 9, 11; **25**, 8; **34**, 1, 5, 10, 15; ook *Nat. Bl.* Prol. 128, II 77, 997, 1082, 1108, 1142, 1160, 1495.

Sider, oudere vorm van *sedert* (zie *Gl. Moriaen*) **48**, 33.

Siecheit, ziekte, ongesteldheid, **54**, 28; ook *Nat. Bl.* II 746, 1080, 1166, 1334, 2237, III 442, 762, XII 1246.

Sierheit, pracht, **44**, 22; ook *Rijmb.* 15028, 18122.

Sieu zie **Sawen**.

Sitten met den dativ. *passen*, *voegen*. Wij zeggen tegenwoordig nog van kleedingstukken, dat zij goed of slecht *zitten*, in 't mnl. zeide men dat ook van andere dingen. Oudemans (*Mnl. en Onl. Wdb.* in voce *saten*) neemt een ww. *saten* met de beteekenis van *zitten* aan, en gelooft, dat *Esopet* **61**, 35: *sate*, daartoe behoort. 't Is echter blijkbaar een imperf. conj. van *sitten*, terwijl een ww. *saten* alleen voorkomt in de trans. beteekenis *zetten*, *doen zitten*, en vandaar: *neerzetten*, *tot rust brengen*.

Slaen, trans. ww.: met haast ergens brengen (wij zeggen nog: eenen worm aan den haak slaan) **14**, 22.

Slachten, van hetzelfde geslacht zijn, en dus *gelijken*, Prol. 12; **7**, 19; **27**, 13; **52**, 32; **53**, 32; **58**, 27; **60**, 22; ook *Nat. Bl.* II 1266, 2839, 3255, III 1956.

Slecke komt, behalve in de nog gewone beteekenis van *slak*, *weekdier*, ook voor in die van *schildpad*, **14**, 1, 3, 13, 16, 19. Clignett, *Bijdr.* bl. 85 wil het woord dáár te onrechte als *slak* (*limax*, *cochlea*) opvatten, maar in 't lat. van Romulus vindt men *testudo*, en dat het daarvan in 't mnl. zelfs de gewone vertaling was, blijkt uit *Nat. Bl.* IV 929:

„*Testudo* dat es die *slecke* in Latijn."

Zie nog *Nat. Bl.* IV 937, XII 1109.

Slicht, effen (vandaar ons *slechten*, effen, glad maken); van *haar* gezegd, beteekent het *glad* als tegenstelling van *ruw*, **20**, 4; ook *Nat. Bl.* II 2123, 2371.

Sliten, verscheuren, **52**, 34; ook *Lanc.* III 4301.

Smal, klein, gering (eng. *small*. Zie ook Clignett, *Bijdr.* bl. 358—360) **64**, 9.

Smeken, *vleien* (zooals het hd. *schmeichlen*, waar tegenover het mnl.

Digitized by Google

vleien, *vleen* de beteekenis van *smeeken* heeft, evenals het hd. *flehen*) **52**, 38; **64**, 11; ook *Hist. v. Troyen*, 2060; *Nat. Bl.* II 470.

Snauwen *om*, driftig, gulzig happen naar (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 41) **5**, 5. Wij hebben nog het subst. *snauw* en het ww. *toesnauwen*. De grondvorm schijnt *snuwen* te wezen van een oud *sniuwan*, ags. *sneóvan* = zich haasten, vandaar *snúd* = vlug, en *sneóme*, mnl. *sniemen* = spoedig, dadelijk.

Sneven, struikelen, **44**, 2; ook *Nat. Bl.* II 1631; ten val komen, ondergaan, **3**, 17.

Sochte, zacht, aangenaam, gemakkelijk (met overgang van *a* tot *o* evenals 't eng. *soft*) **64**, 14; ook *Nat. Bl.* II 2691.

Solaes, lust, vermaak (fr. *soulas*) **51**, 3; **62**, 17; ook *Walew*, 7939; *Ferguut* 3171.

Some, verbonden met *si*, sommigen, **59**, 9; ook *Nat. Bl.* I 154, II 1521, III 67 vlgg. *Some stont* = somtijds, **64**, 22.

Sonder, *uitgezonderd* en vandaar *behalve*, **58**, 19; ook *Nat. Bl.* II 122, 125, 183, 452, 741, 744, 1825, 2324, III 1226. *Sonder worden*, met den genit. = verliezen, kwijt raken (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 41 vlg.) **5**, 6. Zoo vindt men elders ook *sonder sijn* = niet hebben. *Ferguut* 2076, 4072, en *sonder bliven*.

Soe, als expletivum gebruikt (zie *Gl. Lsp.*), zooals nog in *hierzoo*, *daarzoo*, Prol. 6; **4**, 25; **7**, 16; **38**, 26; **62**, 21. Door een vragend of betrekkelijk voornw. of bijwoord voorafgegaan of gevolgd, heeft het de kracht van het Lat. achtervoegsel *cunque* (zie Huyd. *op Stoke* I bl. 44 en *Taal en Letterbode* IV bl. 242): *soe wat*, wat ook, alwat, **54**, 15, 39; ook *Nat. Bl.* II 876; *waersoe*, alwaar, waar ook, **40**, 5; ook *Nat. Bl.* II 1298, 2007, III 3625.

Sorghe, vrees, **35**, 6; ook *Nat. Bl.* III 542.

Soude, *moest*, oorspr. *was verschuldigd*, lat. *debebat* (nog wordt het hd. *sollen* in dien zin gebruikt) **18**, 21; **31**, 17; **41**, 6; ook *Nat. Bl.* II 1460, 2336, III 144, 3207.

Spannen, oudtijds sterk ww. van de zevende klasse (nog part. *gespannen*) imperf. *spien*, **63**, 9; ook *Ferguut* 1082, 1084, *Heelu*, 6132, 6157.

Sparen, moeite sparen, en vandaar *nalaten*, **30**, 13; ook *Heiml. der Heiml.* 2108.

Spel „een woord van zeer ruime toepassing, waarvan de tegenwoordige beteekenis ook de grondbeteekenis is, met eene kleine overhelling tot die van *vermaak*, *genot*" (zie *Gl. Lsp.* vgl. *Gl. Mnlp.*): *met spele*, met vermaak, met onbezorgde vroolijkheid, **12**, 13, 41; zoo ook *met groten spele*, **51**, 2; ook *Walew.* 9652, *Mnlp.* I 622; *te spele gaen*, naar het vermaak, ter feeste gaan, **22**, 7. Vaak wordt het gebruikt van het minnespel: *haer van*

Digitized by Google

sinen spele spelen, **61**, 46. *Van reinaerts spele spelen*, een listigen, gemeenen streek uitvoeren, **13**, 16.

Spelen *met*, den spot drijven met, **21**, 16; ook *Ferguut* 670.

Spien zie spannen.

Spien *om enen*, uitzien naar, loeren op iemand (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 280 vlg. De *d* in *spieden* is later ingevoegd, evenals in *geschieden*, *vlieden*, *wijden*, *kastijden*, *betijden*, *belijden*, *bevrijden*) **51**, 23; ook *Ferguut* 1392, 1888; *Walew.* 1459, 5240.

Spitten, Kiliaen geeft alleen op: *fodere*, *agrum pastinare*, *terram perfodere*, dus *graven* en alzoo misschien *begraven;* doch eer zou ik willen denken aan eenen bijvorm van *speten*, aan het spit steken (Kiliaen heeft: *speten het vleesch*, figere carnes verubus) **40**, 5 op welke plaats men bij Romulus leest: „ubi immolatur, exta primum ego gusto."

Spronc, in de uitdrukking: *op sinen spronc sijn*, in den bloei van zijne jeugd zijn, **16**, 12; **31**, 2; zoo ook *comen op haren spronc*, *Nat. Bl.* IV 338, en *te haren eersten spronghe*, *Nat. Bl.* III 2594. Vgl. *in minen eersten spronc*, in mijne prille jeugd, *Lanc.* II 21428.

Staphans, dadelijk, terstond (Kiliaen geeft op *staphands*, zoodat er misschien het woord *hand* in schuilt, doch zelfs de *h* ontbreekt soms, terwijl dan de *p* verdubbeld wordt. Zie ook Clignett, *Bijdr.* bl. 250 vlg.) **20**, 16; **47**, 11; **57**, 9; **61**, 57; ook *Walew.* 8981, 9073, 9331, 9666, 9779, 10182, 10342, 11122.

Steken, stooten (zie Huyd. *op Stoke* I bl. 120; Clignett, *Bijdr.* bl. 271 vlg.; Dr. Moltzer, *Dram. Poëzie* bl. 466) **36**, 19; **44**, 7; **50**, 5; ook *Nat. Bl.* III 2378; part. *gesteken* voor *gestoken*, **50**, 16.

Stede, plaats, **2**, 3; **9**, 10; **59**, 1; ook *Nat. Bl.* I 320, 380, 407 II 772, 981, 2887.

Stonde, *tijd*, in de uitdrukkingen: *in corten stonde*, spoedig, **4**, 19; *ter selver stont*, terzelfder tijd, **13**, 21; *tere stont*, eens, **15**, 1, **17**, 1; *in ere stonden*, **53**, 1; *op ene stont*, **23**, 1.

Stoep, kruik (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 190; Dr. Jonckbloet, *Walew.* II bl. 222) **36**, 20; ook *Walew.* 1037, 1137.

Strec, *strik*, in 't mnl. van 't onzijd. geslacht (zie Huyd. *op Stoke*, II bl. 228) **18**, 12; ook *Nat. Bl.* II 440, 533, 1307, III 647.

Stuken, *stooten* (nog zeggen wij *verstuiken* van lichaamsdeelen) **36**, 19.

Swaer, in de uitdrukking: *swaer gaen met*, zwanger gaan van, **9**, 1.

Swaren, intrans. pijn lijden, pijnlijk zijn (tegenw. *zweren* in engere beteekenis, zie Clignett, *Bijdr.* bl. 94) **31**, 6; ook *gheswaert*, pijnlijk, gekweld, **16**, 2.

Digitized by Google

T.

Tavernier, herbergier (van *taverne*, lat. *taberna*. Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 20) **3**, 15.

Telger, *tak*, **49**, 10; ook *Lanc.* III 8367.

Tellen, spreken, verhalen (eng. *to tell*) **4**, 26; **14**, 4; ook *Nat Bl.* III 2771.

Terden, treden (met metathesis der *r*, waarover Clignett, *Bijdr* bl. 98—104) **16**, 9; ook *Walew.* 7322; *Nat Bl.* II 2469.

Tes, totdat, **13**, 6; **44**, 10; **48**, 20.

Tyrant, oorspr. zonder *t* (gr. τύραννος), maar van eene *t* voorzien in navolging van *truwant*, *gygant*, *elefant*, enz. Van *overweldiger*, *onwettig vorst* ging de beteekenis van 't woord over tot die van *geweldenaar*, en vervolgens van onrechtvaardig man, die niets ontziet, **52**, 1.

Toevloecken met den dativ. **2**, 9. 't Is dáár de vertaling van *maledicere*, en zou dus synoniem mogen heeten van *maledien*, dat *kwaadspreken* en vervolgens *vloeken* beteekent. Wij mogen het, dunkt me, hier overbrengen met: *tegen iemand met woorden te keer gaan*, *iemand afsnauwen*. Dat *vloeken* de beteekenis kon hebben van *vijandig schreeuwen*, blijkt uit de uitdrukking: „deze beide kleuren *vloeken* tegen elkaar", waarvoor men ook *schreeuwen* zou kunnen zeggen. De onjuistheid der verklaring van Lulofs, *Handboek* bl. 401 met *heeten liegen*, en de ongerijmdheid der dáár geopperde gissing, dat *vloeken* met *loochenen* zou samenhangen, behoeft niet meer opzettelijk te worden aangewezen.

Toghen, os. *tôgian*, oorspr. voor oogen brengen; vandaar *toonen*, *doen zien*, **21**, 3; ook *Nat. Bl.* III 2608, 3460, IV, 3, 199.

Toren, verdriet, leed (zie Huyd. *op Stoke* III bl. 266 vlg. Clignett, *Bijdr.* bl. 16) **2**, 14; ook *Nat. Bl* III 3063.

Torment, pijniging, **10**, 10; **34**, 16; ook *Nat. Bl.* II 22, 1196.

Tornoy, steekspel, waarin men troepsgewijze kampte (zie *Gl. Torec.*) **44**, 21.

Treke, list, looze streek (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 309) **56**, 9; ook *Stoke* I 1144, IV 94, V 392.

Trouwe, ons *trouw*, maar in uitgebreider beteekenis. *Trouwe doen* = getrouw zijn, **62**, 16. *Bi miere trouwe* = op mijne eer, fr. *par ma foi*, **40**, 10.

Twi, *waarom* (eig. *te wi* of *wie*, instrumentalis van het voornw. *wie*, zie aldaar en op *bedi.*) **2**, 14; **10**, 10; **12**, 20; **17**, 9; **33**, 9; **37**, 18; **44**, 8, 9; **53**, 9; **61**, 34; ook *Nat. Bl.* I 73, II 138, 166, 1970, 2154, VIII 210.

Twint, een zeer klein twijntje, een draadje, een pluisje: *niet een*

Digitized by Google

twint = niets, geen sier (zie over dergelijke versterkte ontkenningen, die in zeer grooten getale in het mnl. voorkomen, Dr. A. de Jager, *Latere Verscheidenheden*, bl. 57—154, en over *twint* in 't bizonder *Verscheidenheden* bl. 249—260) **12**, 25; **30**, 13; **63**, 2; ook *Nat Bl.* I 462, II 1182, 2045, 2550, 3132, 3487, III 3257, IV 576.

U.

U s e, friesche vorm van het pron. poss. *onze* (ook os. *ûsa*, ags. *ûser*, door de, in 't nederduitsch zeer gewone, uitstooting der *n* ontstaan) **12**, 9; ook *Stoke* IX 679.

U u t c o m e n, buiten komen, **27**, 12; ook *Nat. Bl.* VIII 194.

U u t g a e n, opkomen, opschieten (van *zaad* gezegd) Prol. 26; **24**, 5, 11.

U w e r l i j c, elk van u (gevormd als *haerlijc*), **58**, 13 (volgens gissing), ook *Floris ende Bl* 3503.

V.

V a e n, imperf. *vinc*, part. *ghevaen* (zie *Gl. Moriaen*). De beteekenis is wat ruimer dan tegenw., namelijk *in zijne macht krijgen*, **20**, 6, 23; **31**, 9; **47**, 13; **53**, 30; **54**, 37; **56**, 14; ook *Nat. Bl.* II 402, 1185, 1187, 1374, 1449, 1559, 1728, 2160, 2189.

V a e r, *vrees* (vandaar nog *vervaard*) **12**, 16; **21**, 10; **29**, 4, 7; **32**, 2; **51**, 4; **64**, 28; ook *Nat. Bl.* II 1386, 1614, 2180, 3160, III 2550, 3094.

V a e r t, eig. *tocht*, *reis* van *varen* = gaan; maar zeer gewoon in de uitdrukking *ter vaert* = terstond, **18**, 3, 14; waarnaast in dezelfde beteekenis *metter vaert*, **50**, 9; ook *Nat. Bl.* II 1052, 1419, 1470.

V a n d e n, *bezoeken*, vooral ook van *zieken* gezegd (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 137—140, gewoonlijk trans., doch ook wel intrans. met den genit. Zie *Taal en Letterbode* IV bl. 57) **23**, 3.

V a r e n in de oude beteekenis van *gaan*, **19**, 3, 7; **20**, 14, **67**, 1; ook *Nat. Bl.* II 162, 3354, III 33, 819, 1905, 2290, IV 579; *hinderwaert varen* = achteruitgaan, in 't ongeluk komen, **26**, 12; *bet varen* = verder komen, **20**, 31.

V e e d e, *doodelijke vijandschap*, oudere vorm van ons *veete* (ook ags. *faehdho*, *faehdhe*, van denzelfden stam als *veem*, ter dood veroordeeling, en *veeg*, ten doode gedoemd. Zie Dr. Kern, *Taal en Letterbode* I bl. 64) **20**, 1; ook *Nat. Bl.* V 726.

Digitized by Google

Venisoen, wildbraad, fr. *venaison*, **64**, 32 (volgens gissing).

Verbelgen, intrans. ww. boos worden, zich belgen, imperf. *verbalch*, part. zooals tegenw. nog *verbolgen*, **44**, 3.

Verbiten, dood bijten, verscheuren (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 289) **22**, 6; **23**, 5; **25**, 9; **52**, 33: **56**, 6; ook *Nat. Bl.* II 1965, 2090, 2162, 2464, 2758, 2905.

Verblasen, beginnen te blazen, **42**, 9, waar *verblies* hetzelfde beteekent als **42**, 4: *begonste blasen.* Het voorvoegsel *ver* toch geeft meermalen het begin eener gewaarwording of handeling te kennen. Zie Huyd. *op Stoke* II bl. 103—105 en *Gl. Torec* op *versien.*

Verbornen, trans. ww. *verbranden*, **7**, 14.

Verburen, verbeuren, **27**, 15; ook *verboert* = misdaan, **2**, 18.

Verkeren, trans. ww. *veranderen*, **33**, 9; ook *Nat. Bl.* II 1898.

Vercopen, trans. ww. *prijsgeven* (nog zeggen wij *met dit of dat*, bv. *met den dood iets bekoopen*) **4**, 21.

Verde, door metathesis voor *vrede*, **28**, 14; ook *Nat. Bl.* III 2622.

Verdoeft, verdwaasd, verbijsterd (synoniem van *verriest*, *verdult*, *verdoert*, *ontweget*) **49**, 15 (volgens gissing van Dr. De Vries); ook *Nat. Bl.* II 98, 454, III 3495.

Verdrach, *het verdragen*, *lijdzaamheid* (zie *Gl. Mnlp.*) **61**, 29.

Verdwinen, minder worden, verloren gaan, **66**, 15.

Verfieren, fier, trotsch worden, **38**, 5 (volgens gissing).

Vergeven, in den letterlijken zin van *prijsgeven*, bv. in de uitdrukking: „ic vergeef di minen evelen moet", d. i. ik geef mijne gramschap, die ik ten gevolge van uwe handelwijze koester, aan u prijs, **34**, 18; ook *Wap. Mart.* III 372. Zoo zeide men in 't mnl. ook *enen sine ande*, *sinen hat*, *sine gramheit vergeven* zie Dr. De Vries *Mnl. Wdb.* op *ande*)

Verholenhede, geheime, particuliere zaken (synoniem van *heimlichede* en, evenals dat woord, dikwijls gebruikt van de geheime, eigenaardige zaken der vrouw. Clignett, *Bijdr.* bl. 165 verklaart *hare verholenhede doen* te onrechte met *zich verbergen*) **28**, 14.

Verliesen, imperf. *verloes*, **31**, 7.

Vermoeden, intrans. moede, afgemat worden, **67**, 11.

Vernoy, *verdriet*, *leed* (vorm met *ver*, waarover men zie *Taal en Letterbode* V bl. 308; fr. *ennuy* van 't lat. *in odio*) **39**, 22; **64**, 35; ook *Nat. Bl.* II 1960, *Heelu* 285; *te vernoye* = in eenen treurigen toestand, **39**, 21; ook *Heelu*, 1559, 7989.

Vernoyen, verdrieten, onaangenaam zijn, **32**, 14; ook *Nat. Bl.* Prol. 85, III 113, 1385, 2379, IV 687.

Verrechten, terechtbrengen, **63**, 6; ook *hem verrechten* = zijn recht handhaven, zich verdedigen (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 355) **20**, 34; ook *Nat. Bl.* III 860.

Digitized by Google

Verriest, verdwaasd, verbijsterd (van *ries*, dwaas, dat het ww. *verriesen*, dwaas worden, *Stoke* I 766, opleverde) **49**, 15 ,(volgens gissing van Dr. Verdam).

Versien, beginnen te zien, opmerken (zie Huyd. *op Stoke* II bl. 103—105) **16**, 4; **20**, 15.

Verspreken, berispen, lasteren (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 261—263 en Dr. De Vries, *N. W. d. M. d. Ned. Lett.* VI bl. 157 vlg.) **49**, 4.

Verstaen, bemerken, begrijpen, **24**, 2; **41**, 17; **62**, 19; ook *Nat. Bl.* II 1036, 1460, 2130, 2466; imperf. *verstoet*, **43**, 6; **52**, 21; maar ook *verstont*, **48**, 13.

Verstelen, *afstelen* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 344 vlg.) **61**, 51.

Verwegen, te zwaar wegen, bezwaren (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 372 vlg.) **66**, 4; ook *Nat. Bl.* II 1261; imperf. *verwoech*, **66**, 9; ook *Heelu* 5725.

Verwerken, door zijne werken iemands gunst verbeuren (zie *Gl. D. Doctr.*), part. *verwrocht*, **19**, 11.

Verwoet, razend, vooral door liefde, en vandaar: bizonder hartstochtelijk, geil, **61**, 59; ook *Nat. Bl.* II 373, 577, 1883 vlg. waar van een „luxurioes" dier gezegd wordt:

> „Want alst die wille wee doet,
> Ghebaertet oft waer *verwoet.*"

Verwoyt, 't HS. heeft, **63**, 1, *vermoyt;* Clignett, *Bijdr.* bl. 351 vgl., wil *vernoyt*, dat dan hetzelfde als *vernoyert* zou moeten zijn, doch geen woord past hier beter dan *verwoyt*, dat, als bijvorm van *verwoet*, ook *razend* en vandaar *onhandelbaar* beteekent, en ook voorkomt *Hist. v. Troyen* 6892, 6956, waar zelfs vs. 5866 volgens 't HS. *vermoyt* heeft, dat door Dr. Verdam aldaar in *verwoyt* is verbeterd.

Vite, levenswijze, **64**, 25, 34; ook *Nat. Bl.* III 3501.

Vlies, schapenvacht (nog spreekt men van het *gulden vlies*) **4**, 21.

Vloet is, als gewoonlijk in 't mnl. (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 19) van het vrouwelijk geslacht (evenals in 't got. doch in 't os. en ofrank. is 't mannelijk) **3**, 6; ook *Stoke* VIII 102.

Vloge, *vlucht* (tegenw. nog *vleug*, maar in gewijzigde beteekenis) **14**, 11; ook *Nat. Bl.* III 2667.

Voespore; Clignett, *Bijdr.* bl. 142 vlg. wil *voetspore*, **23**, 18, maar de assimilatie van *d* of *t* met volgende *s* is zeer gewoon in 't mnl., vgl. bv. *voestere* voor *voedstere*, *vroescap* voor *vroedscap*, *bliscap* voor *blijdscap*, *onwerscepe* voor *onwertscepe*, en vormen als *moestu* voor *moetstu*, **36**, 14; *swolfs* voor *tswolfs*, **48**, 6; terwijl een voorbeeld van assimilatie der *t* na *s* is: *sterx* voor *sterxt*, **6**, 10.

Digitized by Google

V o r b o e c h, *borstriem;* volgens Plantijn „borstgetuych der paerden", **44**, 20. In den regel was dit gedeelte van het paardetuig sierlijk en schitterend. In den *Carel ende El.* 855 vlgg. lezen wij:

„Ende ooc an dat *vorboech*
Es te prisene ghenoech.
Daer hanghen aen hondert schellen groet,
Die alle sijn van goude root."

Ook lezen wij in den *Floris ende Bl.* 1526 vlgg.:

„Die *vorboech*, die daer toe behorde,
Was ene rikelike goutborde,
Binnen gevoedert van corduwane;
Menigerande bellekine hinger ane".

V o r d e r, meer naar voren, voorst (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 116 vlg.) **17**, 21.

V o r e n, in de uitdrukking: *te voren legghen* = voorzetten, **12**, 3.

V o r s p r e k e n, voorzeggen, **48**, 41.

V r e d e, in de uitdrukking: *enen clenen vrede doen* = iemand weinig rust gunnen, of, sterker: iemand zeer verontrusten (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 104) **16**, 18.

V r o e s c a p, geassimileerd voor *vroedscap*, wijsheid, kennis, Prol. 27, 34; **1**, 14.

V r o e t, wijs, verstandig, Prol. 27, 30; **7**, 5; **8**, 12; **11**, 10; **23**, 15; **28**, 17; **35**, 19; **51**, 17, 27; **54**, 32; **56**, 8; ook *Nat. Bl.* Prol. 92, II 1339, 1478, 1782, 3427, III 1377, 1430; *te vroder sijn*, te verstandiger zijn, **33**, 11; *vroet sijn van iets*, of met den genit. = weten van, bekend zijn met, **28**, 4; **59**. 21.

V r o m e, voordeel (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 90 vlg.) **14**, 28; ook *Nat. Bl.* III 2085.

V r o u w e, meesteres (naast *heer*, tegenover *wijf*, dat naast *man* stond in den zin van iemand van het vrouw. geslacht) **58**, 1.

W.

W a e r t, *heer des huizes* en vandaar *gastheer*, **12**, 9, 18; **17**, 17; **37**, 12.

W a c h, helaas, **16**, 11.

W a c h t e n, intensief van *waken* (evenals *zwichten* van *(be)zwijken*, *smachten* van *smaken*, *hechten* van *heffen*, *slachten* van *slagen*, *slaan*) intrans. = *waken*, **58**, 21; **64**, 3; trans. *bewaken*, **26**, 5; **61**, 9; ook *Nat. Bl.* II 635, 1764, 2504; *hem wachten* = zich wachten, oppassen, **34**, 19; **60**, 21, met den genit. = *voor iets*, **21**, 17; **48**, 41; ook *Nat. Bl.* II 1198.

Digitized by Google

Wanderen, wandelen, gaan, **23**, 6; **52**, 10; ook *Nat. Bl.* II 1514.

Wanen, meenen, denken (met den volgenden inf. zonder *te*) **13**, 4; **19**, 2; **22**, 5, 7; **31**, 9; **40**, 31; **41**, 13; **48**, 16; **54**, 38; **56**, 14; **61**, 43.

Wanen, *vanwaar* (naast *waar*, evenals *danen* naast *daar*, *henen* naast *hier*. 't Zijn woorden, die eenen ouden ablatiefuitgang bewaard hebben, welke ook nog voorkomt in *Oosten*, *Westen*, *Noorden*, *Zuiden*. Zie Dr. Kern, *Taalk. Bijdr.* I bl. 182) **53**, 26; ook *Nat. Bl.* I 436. XII 15.

Warde, bewaring, hoede (van *waren* = bewaren, hoeden; in 't fr. werd het met gewonen overgang van *w* tot *g* onder den vorm *garde* overgenomen. Vgl. ook Clignett, *Bijdr.* bl. 149 vlg.) **26**, 7.

Wase, slijk, **42**, 3; ook *Nat. Bl.* II 361.

Weder, ram (eng. *wether*, hd. *widder*, zie Clignett, *Bijdr.* bl. 269) **50**, 2, 15, 24; ook *Rijmb.* 5296.

Weder, *tegen*, ook als subst. opgevat (evenals *tegen* bij ons in de uitdrukking: „het voor en tegen") en vandaar in den genit. *weders* = onaangenaams, **11**, 6.

Wederseygghen, *tegenspreken*, en vandaar *weigeren* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 186 vlg.) **35**, 7; zoo ook *wedersegen*, **25**, 13; waarnaast ook *segen* voor *seggen* in den *Esopet* vaak voorkomt.

Weec, *zwak* en vandaar *arm*, zooals Clignett, *Bijdr.* bl 84 zegt en m. i. terecht. Het is tegenstelling van *rijc*, dat oorspr. *machtig* beteekent maar later *vermogend;* **13**, 24; ook *Rijmb.* 1288. Lulofs, *Handboek* bl. 402 wil het echter liever in de oorspr. beteekenis van *zwak* hebben opgevat, en wordt daarin gesteund door het *Gl. Lsp.* Vgl. evenwel *weeken*.

Weeken, achteruitgaan (wat het geldelijke betreft. Zie Clignett, *Bijdr.* bl. 180—182) **34**, 11.

Weelde, vermaak, genot (zie *Gl. Lsp.*) **17**, 5.

Weeldich, gelukkig, **25**, 12.

Weldaet, *deugd* (het mnl. *dogket* daarentegen heeft soms de beteekenis van ons *weldaad*) **54**, 6; ook *Nat. Bl.* I 269.

Welp, van 't onz. geslacht, *jong* (van een dier) (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 56 vlg.) **9**, 1; ook *Nat. Bl.* II 720, 764; ook *welpen* (genit. plur. *welpenen*) **9**, 8.

Werdichede, eer, eerbewijs, **52**, 20; *sine werdichede driven*, zijne voortreffelijkheid doen gelden, zich beroemen (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 375) **66**, 12; *enen werdichede doen* = iemand eeren, in waarde houden, **61**, 23; ook *Walew.* 11168.

Wert, *waard*, in de uitdrukking: *wert hebben* = liefhebben, **17**, 3; ook *Walew.* 10005; *Nat. Bl.* II 1664.

Digitized by Google

Wesel, van het onzijd. geslacht, **41**, 3. Maerlant noemt het dier *muushont*.

Wet, maatschappelijke (algemeen bekende) *leefregel*, vooral in gunstigen zin gebruikt van *godsdienst* en *goede zeden;* vandaar synoniem met *godsdienst* en *geloof* (zoodat het vaak in 't fr. met *foi* kan vertaald worden); maar ook met *deugd*, *maatschappelijke orde*, *recht* (vgl. *loyal* van *loi* in den zin van rechtvaardig, onbaatzuchtig) **20**, 32; ook *Nat. Bl.* II 186, III 212.

Wie, oorspr 't zelfde woord als *hoe*, en in dezelfde beteekenis in gebruik. (Dat *hoe* en *wie* beide ontstaan zijn uit den instrum. *hwiu* van 't pron. *wie* zie men *Gl. Moriaen*) **9**, 12 (volgens gissing).

Wighe, strijd, **9**, 15; ook *Nat. Bl.* I 183, II 1373, 1375, 1676, III 3594.

Wijf, *vrouw*, 1ste en 4de nv. meerv. *wijf* (zie op *dinc*, *jonc*, *scaep*, *woert*), **60**, 25, 29; **61**, 64; ook *Nat. Bl.* I 231, 282, 337, 343, 356, 363, II 1581.

Wilen, *weleer* (verbogen vorm van *wile*, tijd, dus *in der tijd*) **13**, 1; **14**, 1; **16**, 1; **24**, 1; **30**, 1; **33**, 1; ook *Nat. Bl.* II 938, 1061, 2560, III 2614, IV 504, 629. *Wilen was* is te vertalen met: *er was eens*.

Wileneer, oudere vorm van *weleer*, **2**, 12; **60**, 27; ook *Nat. Bl.* I 464.

Winden, intrans. ww. = zich winden, zich kronkelen (in 't bizonder van slangen gezegd. Zie *Gl. Lsp.*) imperf. *want*, **10**, 7.

Winnen, in de uitdrukking: iets ergens *an* winnen = iets ergens *meê* winnen, **7**, 22; **40**, 10: *dus winnen si*, voor *dat* winnen zij, staat, behalve **40**, 10, ook **8**, 19 en *Reinaert* I 2420, waar Dr. Verdam (*Tijdschrift voor Ned. taal en Lett.* I bl. 25) een object bij *winnen* verlangt en alzoo *dus* in *dit* wil veranderen, doch m. i. te onrecht. *Kinder winnen* = kinderen telen, **7**, 10; zoo zeide men ook *lant winnen* voor: 't land bebouwen (zie *Gl. D. Doctr.* op *lantwinninghe* en *Gl. Lsp.*) **63**, 8.

Wonder, iets verwonderlijks, iets, waarover men zich verwondert, **8**, 15.

Woert, in den 1sten en 4den nv. meerv. onveranderd (evenals *dinc*, *jonc*, *scaep*, *wijf*, zie aldaar). Prol. 20; **4**, 16; **9**, 18; **54**, 18; **60**, 8; ook *Nat. Bl.* I 100, IV 14.

Wreken *van*, = wreken over, eertijds sterk vervoegd, imperf. *wrac*, part. *gewroken* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 97 vlg.) **16**, 7; ook *Walew.* 10679, 10691.

Wroeghen, *aanklagen* (zie Clignett, *Bijdr.* bl. 155—157) **27**, 10; ook *Rijmb.* 19438, 21897, 21960, 26297, 26341, 27187, 34180.

Wuwe, wouw, kiekendief, **3**, 10; **4**, 13; **14**, 6, 11, 20; **19**, 1; **26**, 1, 10, 14; ook *Nat. Bl.* III 2011, 2536, 2546.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

YD 13267

Aesopus. German (middle low) Esopet. Winkel.

151847

Aesopus

151847

Digitized by Google

Digitized by Google